

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลกระทบของปัจจัยประชากรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบท

**Effects of Population Structure on Family Institution and Community in
Rural Thailand**

โดย

อหันท ภาวสุทธิไพศิฐ
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มิถุนายน 2559

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลกระทบของปัจจัยประชากรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบท

Effects of Population Structure on Family Institution and Community in
Rural Thailand

โดย

อหันท ภาวสุทธิไพศิฐ

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่สนับสนุนงบประมาณสำหรับการศึกษานี้ รศ.ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านในทุกเวทีที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางการวิจัยและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ต่องานวิจัย คุณชวตล เมธาสุรารักษ์ที่ช่วยหาข้อมูลและช่วยจัดเตรียมและวิเคราะห์ข้อมูล SES ได้เป็นอย่างดี สำนักงานสถิติแห่งชาติและศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยชिकाโก-มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยสำหรับข้อมูลที่ใช้นในงานวิจัยชิ้นนี้

อนันต์ ภาวสุทธิไพศิฐ

มิถุนายน 2559

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการ ผลกระทบของปัจจัยประชากรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบท

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์สองประการคือ 1. ศึกษาข้อเท็จจริงและสถานการณ์ในปัจจุบันของโครงสร้างครัวเรือนในชนบท รวมถึงสาเหตุในการเปลี่ยนแปลงและวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยด้านประชากรที่มีต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบทของประเทศไทย 2. เสนอแนะแนวทางและมาตรการที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ข้อเท็จจริงในการช่วยเหลือสถาบันครอบครัวและชุมชนของประเทศไทยให้อยู่ดีมีสุข การศึกษานี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ 2 แหล่ง คือข้อมูล SES จากหลากหลายปีซึ่งเป็นการรวมข้อมูลภาคตัดขวางรายปีเข้าด้วยกันและข้อมูล Townsend Thai Survey ซึ่งเป็นข้อมูลตัวอย่างซ้ำรายเดือนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ลพบุรี บุรีรัมย์และศรีสะเกษ

ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนแบบ 2 รุ่นและครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมีสัดส่วนที่สูงที่สุดในปัจจุบันแต่มีแนวโน้มลดลงตามเวลา ในขณะที่สัดส่วนของครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว แบบ 1 รุ่นและแบบแห่วงกลางมีน้อยกว่าครัวเรือนแบบ 2-3 รุ่นแต่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามเวลา ดังนั้นหากแนวโน้มยังคงเป็นเช่นนี้ สัดส่วนครัวเรือนแบบ 2-3 รุ่นจะต้องลดลงอีกในอนาคตและสัดส่วนของครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว แบบ 1 รุ่นและแบบแห่วงกลางจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต โครงสร้างครัวเรือนนั้นไม่ได้คงที่แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาโดยค่าเฉลี่ยของการเปลี่ยนโครงสร้างครัวเรือนคือ 4 ครั้งในช่วง 13 ปีที่ศึกษาซึ่งสาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนนั้นมาจากการย้ายถิ่น ส่วนการเกิดและการตายมีผลอยู่บ้างแต่ไม่มากนักเมื่อเทียบกับการย้ายถิ่น โครงสร้างประชากรมีความสำคัญต่อรายได้ ค่าใช้จ่ายและเงินโอนต่อหัวของครัวเรือน ครัวเรือนที่มีสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยทำงานหลักเพิ่มขึ้นจะมีรายได้และค่าใช้จ่ายต่อหัวสูงขึ้น แต่เงินโอนที่ได้รับจากคนนอกครัวเรือนนั้นจะลดลง และยังพบว่าครัวเรือนแบบ 3 รุ่นและแบบแห่วงกลางมีสัดส่วนของครัวเรือนยากจนอยู่มากที่สุดถึงแม้สัดส่วนนี้จะมีแนวโน้มลดลงตามเวลาก็ตาม ดังนั้นโครงสร้างครัวเรือนทั้ง 2 แบบอาจมีความสัมพันธ์กับความยากจนและความเสี่ยงที่จะตกอยู่ภายใต้ความยากจน เมื่อพิจารณาถึงสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือน ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและครัวเรือนแบบ 1 รุ่นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีที่สุด แต่ครัวเรือนแบบแห่วงกลางและครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมีสภาพความเป็นอยู่ที่แย่สุดโดยลักษณะที่สำคัญสำคัญครัวเรือนแบบแห่วงกลางในภาคชนบทคือเงินโอนจากคนนอกครัวเรือนนั้นเป็นองค์ประกอบหลักของรายได้ครัวเรือนและหากไม่นำเงินโอนมารวมไว้ในรายได้ครัวเรือนแล้ว ครัวเรือนแบบแห่วงในชนบทจะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ดังนั้นเงินโอนจากภายนอกครัวเรือนจึงมีบทบาทที่สำคัญที่สุดสำหรับครัวเรือนประเภทนี้

บทคัดย่อ

รายงานนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาข้อเท็จจริงและสถานการณ์ในปัจจุบันของโครงสร้างครัวเรือนในชนบทรวมถึงสาเหตุในการเปลี่ยนแปลงและวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยด้านประชากรที่มีต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบทไทย ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนแบบ 2 รุ่นและครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมีส่วนที่สูงที่สุดแต่มีแนวโน้มลดลงตามเวลา ในขณะที่สัดส่วนของครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว แบบ 1 รุ่นและแบบแห่วงกลางมีน้อยกว่าครัวเรือนแบบ 2-3 รุ่นแต่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามเวลา โครงสร้างครัวเรือนไม่ได้ยังคงที่แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาโดยค่าเฉลี่ยของการเปลี่ยนโครงสร้างครัวเรือนคือ 4 ครั้งในช่วง 13 ปีที่ศึกษาซึ่งสาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนนั้นมาจากการย้ายถิ่น ส่วนการเกิดและการตายมีผลอยู่บ้างแต่ไม่มากนักเมื่อเทียบกับการย้ายถิ่น โครงสร้างประชากรมีผลต่อการอธิบายรายได้ ค่าใช้จ่ายและเงินโอนต่อหัวของครัวเรือน ครัวเรือนที่มีสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยทำงานหลักเพิ่มขึ้นจะมีรายได้และค่าใช้จ่ายต่อหัวสูงขึ้น แต่เงินโอนที่ได้รับจากคนนอกครัวเรือนนั้นจะลดลง เมื่อพิจารณาถึงสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือน ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและครัวเรือนแบบ 1 รุ่นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีที่สุด แต่ครัวเรือนแบบแห่วงกลางและครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ย่ำแย่สุดโดยลักษณะที่สำคัญสำคัญครัวเรือนแบบแห่วงกลางในภาคชนบทคือเงินโอนจากคนนอกครัวเรือนนั้นเป็นองค์ประกอบหลักของรายได้ครัวเรือนและหากไม่นำเงินโอนมารวมไว้ในรายได้ครัวเรือนแล้ว ครัวเรือนแบบแห่วงในชนบทจะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ดังนั้นเงินโอนจากภายนอกครัวเรือนจึงมีบทบาทที่สำคัญที่สุดสำหรับครัวเรือนประเภทนี้

Abstract

This report aims to study the structure of households in rural Thailand, characterize their changes and study the impact of demographic factors on the households in rural Thailand. It was found that 2-generation and 3-generation households are the two biggest types of household in rural Thailand, but they are declining. While proportion of living-alone, 1-generation, and skipped generation households are less than the other two, they have increasing trends. The average number of change in the household structure is 4 during the past 13 years and the main reason for its change is migration. Demographic structure can explain household income, consumption, and remittance where household with higher prime-age ratio would have more income and consumption per person, but receives lower remittance. When looking at economic well-being measured by either consumption or income per person, skipped generation and 3-generation households have the lowest well-being. Remittance is the most importance component of household income for skipped generation household, without it, income from all other would not be enough to finance household consumption.

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทคัดย่อ

	หน้า
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
2. วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	3
3. ข้อมูลที่ใช้และวิธีการศึกษา	5
4. ผลการศึกษา	7
4.1 การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือน	11
4.2 ผลกระทบของปัจจัยประชากรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบท	31
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	47
บรรณานุกรม	50

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

ในช่วงก่อนปี 2513 อัตราการเจริญเติบโตของประชากรไทยอยู่ในระดับสูงกว่าร้อยละ 3 โดยมีอัตราเจริญพันธุ์รวม (TFR) ประมาณ 6 คนหรือแต่ละครอบครัวมีบุตรประมาณ 6 คน ซึ่งถูกมองว่ามีผลกระทบต่อพัฒนาประเทศที่จะทำให้รายได้ต่อหัวของประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นช้าลง รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายลดอัตราเพิ่มประชากรไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (2515-2519) โดยมุ่งดำเนินการลดอัตราเพิ่มประชากรของประเทศมาอย่างต่อเนื่องจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ส่งผลให้อัตราเจริญพันธุ์รวมของประเทศลดลงอย่างต่อเนื่องจาก 5.1 คนในปี 2515 เหลือ 1.6 คนในปี 2553 ซึ่งต่ำกว่าระดับทดแทน ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาทางการแพทย์ที่เจริญก้าวหน้าส่งผลให้ประชากรไทยมีอายุยืนยาวขึ้นจากในช่วงปี 2508 อายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด ชาย 55 ปี หญิง 62 ปี เพิ่มขึ้นเป็น ชาย 70 ปี และหญิง 77 ปีในปี 2553 และมีแนวโน้มที่จะมีอายุยืนยาวขึ้นเป็น ชาย 75 ปีและหญิง 82 ปีในปี 2583 ทำให้ประเทศไทยเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับประเทศที่พัฒนาแล้ว

การที่ภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรไทยลดลงอย่างต่อเนื่องในระยะ 30-40 ปีที่ผ่านมาส่งผลให้ขนาดครอบครัวไทยโดยเฉลี่ยลดลงจาก 5.7 คนต่อครอบครัวในปี 2513 เป็น 4.4 คนในปี 2533 ต่อมาเป็น 3.8 คนต่อครอบครัวในปี 2543 และ 3.1 คนต่อครอบครัวในปี 2553 ประกอบกับการที่คนมีอายุยืนยาวขึ้น ทำให้โครงสร้างครอบครัวและการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างบุคคลในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ

กระบวนการพัฒนาประเทศที่เรียกว่า Growth Model หรือแบบจำลองที่ประเทศไทยใช้ในการพัฒนาประเทศตั้งแต่เริ่มยุคการพัฒนาในปี 2504 ได้อาศัยพื้นฐานจากทรัพยากรที่ยังอุดมสมบูรณ์ มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีแรงงานเพิ่มเข้าสู่ตลาดแรงงานจำนวนมาก และมีค่าจ้างราคาถูก ดังนั้น Growth Model ของประเทศไทยในระยะดังกล่าวจึงได้อาศัยปัจจัยสำคัญเหล่านี้ผนวกเข้ากับการสนับสนุนของรัฐบาลไทยให้มีการนำทุนต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีและตลาดส่งออก ผลจากการพัฒนาโดย Growth Model เช่นนี้ทำให้ไทยมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง ซึ่งจริง ๆ แล้ว Growth Model หรือแบบจำลองการพัฒนาของไทยในยุคนี้ก็ได้ต่างอะไรจากแบบจำลองที่ประเทศจีนใช้ในการพัฒนาประเทศของเขาในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2522-2552)

กระบวนการพัฒนาประเทศดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์การย้ายถิ่นฐานประชากร (migration) ออกจากภาคการผลิตที่ให้ผลตอบแทนต่ำ คือ ภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่มีผลตอบแทนสูงกว่าผลจากการโยกย้ายถิ่นฐานดังกล่าวนี้ ทำให้อัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจของประเทศสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกัน กระบวนการโยกย้ายถิ่นฐานได้มีประชากรออกจากภาคการเกษตร ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในชนบทซึ่งประชากรในวัยแรงงานอพยพออกไปจากพื้นที่ ดังนั้น ประชากรที่ไม่ได้อพยพจึงได้แก่ผู้สูงอายุและเด็ก ปัจจัยนี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของครอบครัวในภาคชนบทโดยเฉพาะชนบทที่ต้องอาศัยรายได้จากการเกษตร เช่น ภาคตะวันออกเฉยงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ ในขณะที่พื้นที่บางแห่ง เช่น กรุงเทพมหานคร และเขตอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกมีการพัฒนาตามกระบวนการพัฒนาเมือง (urbanization) โดยมีการจ้างงานที่มีประสิทธิภาพและมีรายได้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงด้านปัจจัยประชากรในชนบทดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบทซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบข้อมูลสถานการณ์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลกระทบที่ครอบครัวและชุมชนในชนบทประสบอยู่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งแนวทาง/วิธีการแก้ไขปัญหาและบรรเทาผลกระทบที่ครอบครัวและชุมชนประสบอยู่ในปัจจุบันเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์เพื่อกำหนดนโยบายและมาตรการสนับสนุนครอบครัวและชุมชนในชนบทที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ข้อเท็จจริง เพื่อให้สามารถสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับครอบครัวและชุมชนในชนบทตามยุทธศาสตร์ของร่างกรอบแนวคิดแผนประชากรในการพัฒนาประเทศระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2559-2578 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงและสถานการณ์ในปัจจุบันของโครงสร้างครัวเรือนในชนบทรวมถึงสาเหตุในการเปลี่ยนแปลงและวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยด้านประชากรซึ่งประกอบด้วยการเกิด การตาย และการย้ายถิ่นที่มีต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบทของประเทศไทย
- 2) เพื่อเสนอแนะนโยบาย/แนวทางและมาตรการที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ข้อเท็จจริงในการช่วยเหลือสถาบันครอบครัวและชุมชนของประเทศไทยให้สามารถสร้างความอยู่ดีมีสุขตามยุทธศาสตร์ของร่างกรอบแนวคิดแผนประชากรในการพัฒนาประเทศระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2559-2578 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. วารณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เมื่ออัตราการตายมีค่าน้อยลงเพราะการพัฒนาทางการแพทย์ที่เจริญก้าวหน้าส่งผลให้ประชากรไทยมีอายุยืนยาวขึ้นและอัตราเจริญพันธุ์รวมของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ลดลง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะส่งผลอย่างไรบ้างต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม แบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์บางอย่าง เช่น แบบจำลองของ Becker, Murphy, Tamura (1990) สามารถนำมาปรับเพื่ออธิบายถึงการเปลี่ยนผ่านจากดุลยภาพของสังคมที่มีอัตราการเกิดและอัตราการตายสูงไปสู่ดุลยภาพที่มีอัตราการเกิดและอัตราการตายต่ำ โดยในช่วงของการเปลี่ยนแปลงสังคมจะมีอัตราส่วนพึ่งพิงที่น้อยลงซึ่งหมายถึงคนในวัยทำงานจะมีสัดส่วนมากขึ้น และคนที่อยู่ในวัยทำงานมีภาระที่ต้องดูแลน้อยลง พ่อแม่จะมีแนวโน้มที่จะทดแทนจำนวนลูกที่น้อยลงไปเป็นการเพิ่มคุณภาพในตัวลูกแต่ละคนแทนเพราะรู้ว่าอายุโดยเฉลี่ยของรุ่นลูกจะนานขึ้นด้วย การที่มีเด็กน้อยลงยังหมายถึงทรัพยากรต่อหัวที่จะลงทุนไปในตัวเด็กนั้นจะมากขึ้นและมีเงินสำหรับการลงทุนทางกายภาพที่มากขึ้น ดังนั้นเด็กซึ่งจะโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตจะมีทุนมนุษย์ที่มากขึ้นและผลิตภาพทางการผลิตจะสูงขึ้น การที่พ่อแม่มีลูกน้อยลงทำให้พ่อแม่มีเวลาในการทำงานได้มากขึ้นซึ่งจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น การที่อายุโดยเฉลี่ยยืนยาวขึ้นและการมีลูกน้อยลงยังหมายถึงการพึ่งพิงกันภายในครอบครัวจะมีบทบาทน้อยลงในอนาคตและพ่อแม่จำเป็นต้องพึ่งพาตัวเองมากขึ้นในยามที่แก่ตัวลง พ่อแม่จำเป็นต้องเตรียมการไว้สำหรับชีวิตหลังเกษียณและการมีชีวิตอยู่ที่ยาวนานขึ้น ซึ่งหมายถึงการออมและเงินทุนรวมที่สังคมจะมีต่อการลงทุนจะมากขึ้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นผลดีต่อการผลิตและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ต่อหัวจะมีค่าสูงขึ้น ในแบบจำลองของ Becker, Murphy, Tamura จะมีสามดุลยภาพหรือสภาวะคงตัวโดยหนึ่งดุลยภาพนั้นไม่เสถียร กล่าวคือหากมีปัจจัยภายนอกมากระทบเพียงเล็กน้อยระบบก็จะหลุดออกจากดุลยภาพนี้ไปและไม่มีแนวโน้มที่จะกลับเข้ามาได้เอง ส่วนอีก 2 ดุลยภาพนั้นเป็นดุลยภาพหรือสภาวะคงตัวที่เสถียรโดยหนึ่งในนั้นจะคล้ายกับกรณี Malthus อธิบายไว้โดยที่ครอบครัวจะมีขนาดใหญ่แต่สภาพความเป็นอยู่และรายได้ต่อหัวต่ำ ส่วนอีกดุลยภาพหนึ่งจะคล้ายกับสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันคือครอบครัวมีขนาดเล็กลงและทุนทั้งทางกายภาพและทุนมนุษย์มีมากขึ้นรวมถึงสภาพความเป็นอยู่และรายได้ต่อหัวที่สูงขึ้น

แบบจำลองของ Becker, Murphy, Tamura เป็นเพียงแบบจำลองหนึ่งซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในการอธิบายถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างตัวแปรทางเศรษฐกิจและการตัดสินใจจะมีบุตรจำนวนมากน้อยแค่ไหนและจะลงทุนทางด้านการศึกษาในตัวบุตรแต่ละคนเท่าไรแต่ยังมีแบบจำลองอื่น ๆ ซึ่งให้ผลที่แตกต่างออกไป เช่น แบบจำลองของ Malthus (1798) ซึ่งจำนวนประชากรจะเป็นตัวแปรตามตัวหนึ่งและเป็นสิ่งที่ขัดขวางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือทำให้ระบบเศรษฐกิจกลับมาอยู่ ณ จุดเดิม หรือแบบจำลองของ Solow (1956) ซึ่งอัตราการเจริญเติบโตของประชากรโดยรวมเป็นเพียงตัวแปรอิสระตัวหนึ่งและส่งผลในทางลบต่อการสะสมทุนและรายได้ต่อหัวของประเทศในระยะยาว

งานศึกษาบางชิ้น เช่น Bloom, Canning, Sevilla (2002) จะพูดถึงการผลในช่วงเปลี่ยนผ่านจากอัตราการตายที่ลดลงจะนำไปสู่อัตราการเกิดที่ลดลงตามและสัดส่วนของผู้ที่อยู่วัยพึ่งพิงในระยะแรกนั้นจะลดลงในขณะที่สัดส่วนของคนที่อยู่ในวัยทำงานที่เพิ่มขึ้นซึ่งในระยะสั้นการเปลี่ยนแปลงนี้อาจส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจได้หากสังคมหรือระบบเศรษฐกิจนั้นสามารถใช้ประโยชน์จากสัดส่วนของวัยทำงานที่เพิ่มขึ้นนี้ได้ แต่ในระยะยาวแล้วเมื่อคนที่อยู่ในวัยเด็กกลายเป็นผู้ใหญ่ในวัยทำงานก็จะหมายถึงจำนวนคนที่อยู่ในวัยทำงานนั้นจะลดลงและมีภาระที่ต้องรับผิดชอบสูงขึ้นซึ่งอาจส่งผลเสียต่อระบบ

เศรษฐกิจในระยะยาวได้ เมื่อนำโครงสร้างประชากรมาใช้ในการอธิบายอัตราการเจริญเติบโตของประเทศ Bloom and Williamson (1998) พบว่าโครงสร้างประชากรมีผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญในการอธิบายอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในเอเชีย นอกจากนี้งานศึกษาหลายชิ้น เช่น Wei and Hao (2010), Zhang, et.al (2015) พบว่าโครงสร้างประชากรมีผลในการอธิบายทั้งการอัตราการเจริญเติบโตและระดับของการพัฒนา รวมถึงปรากฏการณ์การลู่เข้าหากันของรายได้ต่อหัวในมณฑลต่าง ๆ ของประเทศจีน

ในประเทศไทยมีงานวิจัยหลายชิ้นที่ศึกษาถึงผลกระทบของปัจจัยประชากร เช่น วรเวศม์ สุวรรณระดา (2553) ซึ่งรวบรวมบทความที่ศึกษาถึงผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างประชากรที่มีต่อภาคส่วนต่าง ๆ ของระบบเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านแบบแผนการบริโภค (สมประวิณ มั่นประเสริฐ) ความต้องการแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือ (ธนะพงษ์ โพธิ์ปิติและกิริยา กุลกลการ) และระบบบำนาญรูปแบบต่าง ๆ (กรกรัณย์ ชีวะตระกูลพงษ์และจันทร์ทิพย์ บุญประกายแก้ว) และวรเวศม์ สุวรรณระดา (2556) ซึ่งรวบรวมบทความที่ศึกษาถึงผลกระทบส่วนย่อย เช่น ภาคเกษตรกรรม ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของผู้สูงอายุ (สวรัย บุญยमानนท์และปภัศร ชัยวัฒน์) รูปแบบการค้า (กรกรัณย์ ชีวะตระกูลพงษ์และدنุพล อริยสัจจากร) ความอยู่ดีกินดีและความสุขในชนบท (Chantal Herberholz, วรเวศน์ สุวรรณระดาและนันทรัตน์ ตั้งวิฑูระธรรม)

3. ข้อมูลที่ใช้และวิธีการศึกษา

ในงานศึกษานี้เราแบ่งโครงสร้างครัวเรือนได้ตามองค์ประกอบของสมาชิกในครัวเรือนโดยเราให้ความสนใจในโครงสร้างดังต่อไปนี้

- (1) ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว คือครัวเรือนที่มีสมาชิกเพียงคนเดียว
- (2) ครัวเรือน 1 รุ่น คือครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยสามีและภรรยา รวมถึงคนในรุ่นเดียวกัน
- (3) ครัวเรือน 2 รุ่น คือครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยรุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูกเป็นหลัก
- (4) ครัวเรือน 3 รุ่น คือครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยคน 3 รุ่นคือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่และรุ่นหลานเป็นหลัก
- (5) ครัวเรือนแห่วงกลาง คือครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยคน 2 รุ่น คือ รุ่นปู่ย่าตายาย และรุ่นหลาน ส่วนรุ่นพ่อแม่นั้นขาดหายไป

จะเห็นว่าครัวเรือนแบบ 2 รุ่นและครัวเรือนแห่วงกลางนั้นประกอบไปด้วยคนสองรุ่นเหมือนกัน แต่รายละเอียดในองค์ประกอบของสมาชิกครัวเรือนนั้นแตกต่างกัน และเป็นไปได้ว่าโครงสร้างครัวเรือนจะไม่อยู่คงที่แต่อาจจะเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป เช่น ครัวเรือน 1 รุ่นเมื่อเวลาผ่านไปมีลูกเกิดขึ้นมาก็จะกลายเป็นครัวเรือน 2 รุ่น หรือครัวเรือน 3 รุ่นเมื่อเวลาผ่านไปรุ่นพ่อแม่อาจย้ายออกไปทำงานที่อื่นก็จะกลายเป็นครัวเรือนแห่วงกลาง เป็นต้น สำหรับครัวเรือนที่มีมากกว่า 3 รุ่น เนื่องจากมีจำนวนมีไม่มากและใกล้เคียงกับครัวเรือนแบบ 3 รุ่น เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์เราจัดให้อยู่ในกลุ่มครัวเรือน 3 รุ่น

ข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์และข้อเท็จจริงว่าสังคมชนบทไทยนั้นประกอบไปด้วยโครงสร้างครัวเรือนแบบใด และแต่ละแบบนั้นมีมากน้อยเพียงใดและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร คือข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลภาคตัดขวางของปีนั้น ๆ และข้อมูล Townsend Thai ซึ่งเป็นข้อมูลแบบตัวอย่างซ้ำรายเดือน

ข้อมูล SES จัดเก็บโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติมีรายละเอียดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและรายได้ของครัวเรือน โดยในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลนั้นจะทำทุก 5 ปี แต่ภายหลังได้มีการเก็บข้อมูลที่ถี่ขึ้นเพื่อให้สามารถที่จะติดตามการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของครัวเรือนได้ดีขึ้น เนื่องจากข้อมูลนี้มีจำนวนตัวอย่างมากพอและมีวิธีการเก็บข้อมูลที่สามารถใช้เป็นตัวแทนในระดับประเทศได้ ดังนั้นข้อมูลนี้จึงเหมาะกับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับรายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน เช่น การเปลี่ยนแปลงในการกระจายรายได้ การวัดความยากจน สำหรับงานศึกษานี้เราจะใช้ข้อมูลจากปี 2529-2556 (1986-2013) ซึ่งจำนวนตัวอย่างในแต่ละปีนั้นจะแตกต่างกันออกไปแต่ก็สามารถใช้เป็นตัวแทนในระดับประเทศหรือระดับย่อยลงมา เช่น เมืองหรือชนบทได้ และเนื่องจากบางปีเท่านั้นที่มีรายละเอียดของตัวแปรที่ต้องการศึกษา เช่น การย้ายถิ่นและเงินโอน ในบางช่วงของการวิเคราะห์ก็จะตัดปีที่ไม่มีข้อมูลออกไปเพื่อจะได้เปรียบเทียบตัวแปรทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

ข้อมูล Townsend Thai เป็นข้อมูลตัวอย่างซ้ำแบบรายเดือนของครัวเรือน ข้อมูลนี้มีการจัดเก็บอยู่ใน 4 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา บุรีรัมย์ ลพบุรี และศรีสะเกษโดยสี่จังหวัดนี้ถูกเลือกขึ้นมาเพราะในช่วงก่อนปี 2540 สี่จังหวัดดังกล่าวปรากฏขึ้นบ่อยที่สุดเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ในฐานะข้อมูล SES แต่ละจังหวัดที่ทำการเก็บข้อมูลจะมีข้อมูลเพียง 4 หมู่บ้านต่อจังหวัด

และในแต่ละหมู่บ้านจะมีจำนวนครัวเรือนในฐานข้อมูลประมาณ 45 ครัวเรือนซึ่งจำนวนที่แท้จริงจะขึ้นอยู่กับขนาดของหมู่บ้านด้วย หากหมู่บ้านมีขนาดเล็กเกินทำให้จำนวนครัวเรือนไม่ถึง 45 ครัวเรือนก็จะทำให้จำนวนครัวเรือนที่เก็บได้จริงนั้นต่ำกว่า 45 ครัวเรือน ข้อมูล Townsend Thai ถึงจะมีจำนวนครัวเรือนไม่มากนักแต่มีข้อดีที่มีการติดตามครัวเรือนเดิมและข้อมูลนี้มีรายละเอียดที่มากกว่ารายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ดังนั้นข้อมูลนี้จึงเหมาะกับการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือนเพราะเป็นการสัมภาษณ์ครัวเรือนเดิม ในงานศึกษาเราจะใช้ข้อมูล Townsend Thai ในช่วง 2541-2554 (1998-2011)

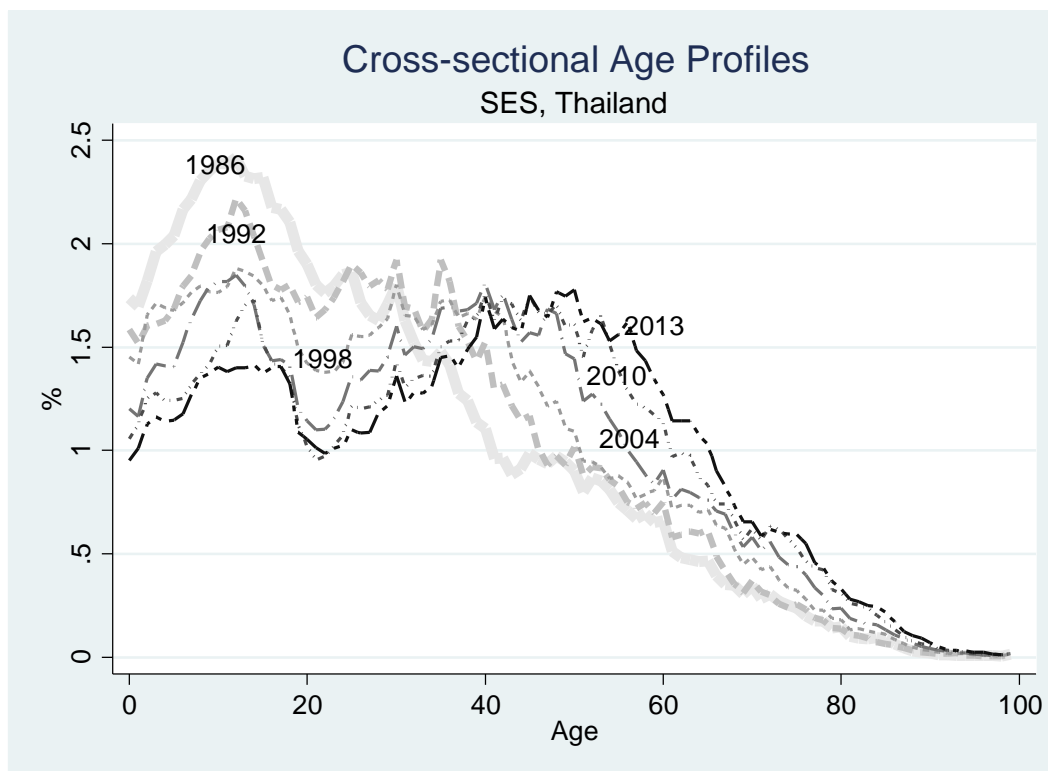
การใช้ข้อมูล SES ในการวิเคราะห์จะทำให้เราเห็นภาพรวมในระดับประเทศได้ว่าในแต่ละช่วงเวลานั้นโครงสร้างครัวเรือนในชนบทไทยเป็นอย่างไรและมีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหน แต่เนื่องจากครัวเรือนตัวอย่างที่อยู่ในฐานข้อมูลในแต่ละปีนั้นอาจไม่ใช่ครัวเรือนเดียวกัน ดังนั้นเราจะไม่ได้รายละเอียดในด้านการเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือน ข้อมูล Townsend Thai ซึ่งเป็นข้อมูล panel ของครัวเรือนแบบรายเดือนจะนำมาใช้วิเคราะห์เพิ่มเติมในส่วนนี้โดยนอกจากเราจะรู้ว่าโครงสร้างครัวเรือนในแต่ละพื้นที่ในฐานข้อมูลนั้นเป็นอย่างไร เรายังสามารถดูถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนได้ด้วยเพราะในการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสมาชิกครัวเรือนจะมีการบันทึกถึงสาเหตุเบื้องต้นของการเปลี่ยนแปลงไว้ เราสามารถบอกในเชิงปริมาณได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนนั้นมาจากการเกิด/ตายหรือเป็นผลมาจากการย้ายถิ่นเล็กน้อยเพียงใด และยังสามารถดูถึงรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนของแต่ละครัวเรือนได้ และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนขึ้นแล้วสมาชิกในครัวเรือนมีการปรับตัวอย่างไร แต่อย่างไรก็ตาม ข้อดีของข้อมูลแบบ panel ก็สามารถเป็นข้อจำกัดได้เช่นกัน เพราะการที่เราติดตามแต่ครัวเรือนเดิมไปเรื่อย ๆ ถึงแม้เราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของครัวเรือนนั้น แต่เราจะไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนอื่นซึ่งไม่อยู่ในฐานข้อมูลตั้งแต่ต้นรวมถึงครัวเรือนที่เกิดขึ้นใหม่ในภายหลังก็จะไม่อยู่ในฐานข้อมูลเช่นกัน ขณะที่การวิเคราะห์ข้อมูลภาคตัดขวางที่นำมาต่อกันหลาย ๆ ปีนั้นครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละปีอาจเป็นครัวเรือนใหม่ที่ไม่ใช่ครัวเรือนเดิม ดังนั้นการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์และข้อเท็จจริงและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนในชนบทไทยรวมถึงผลกระทบและการปรับตัวของสมาชิกในครัวเรือน เราจึงใช้ทั้งข้อมูลแบบภาคตัดขวางและข้อมูลแบบ panel ควบคู่กันไป

สำหรับผลของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนต่อสภาพความเป็นอยู่ เราจะศึกษาในเรื่องดังต่อไปนี้ 1. การบริโภค 2. รายได้ 3. เงินโอน 4. การออม 5. การลงทุน โดยการวิเคราะห์สำหรับการศึกษานี้จะเป็นการวิเคราะห์เบื้องต้นโดยเน้นไปในด้านสถิติเชิงพรรณนา ดุลองค์ประกอบของตัวแปรและเปรียบเทียบดูความแตกต่างของพฤติกรรมด้านบรณะระหว่างครัวเรือนที่มีโครงสร้างแบบต่าง ๆ และดูการเปลี่ยนแปลงในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา

4. ผลการศึกษา

เมื่อนำข้อมูล SES มาดูการกระจายตัวของอายุคนในปีต่าง ๆ ภาพที่ 1 แสดงถึงโครงสร้างอายุที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา จะเห็นว่าในปี 2529 (ค.ศ. 1986) สัดส่วนที่ใหญ่ที่สุดคือวัยเด็กและวัยรุ่น รองลงมาคือวัยเริ่มต้นทำงาน วัยกลางคน และผู้สูงอายุตามลำดับ แต่เมื่อเวลาผ่านไปการกระจายตัวของอายุก็มีการเปลี่ยนแปลงโดยสัดส่วนของเด็กนั้นค่อย ๆ ลดลงตามเวลา ในขณะที่สัดส่วนของคนในวัยทำงานนั้นมีมากขึ้นแต่สัดส่วนที่มากขึ้นนั้นก็ยิ่งน้อยกว่าสัดส่วนของเด็กที่พบในปี 2529 และเมื่อเวลาผ่านไป เช่น ในปี 2556 (ค.ศ. 2013) สัดส่วนของคนในวัยทำงานในช่วง prime หรือวัยทำงานหลักคือช่วงอายุ 35-54 จะสูงสุดและคนในวัยสูงอายุก็มีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น

ภาพที่ 1 การกระจายตัวของอายุปีต่าง ๆ

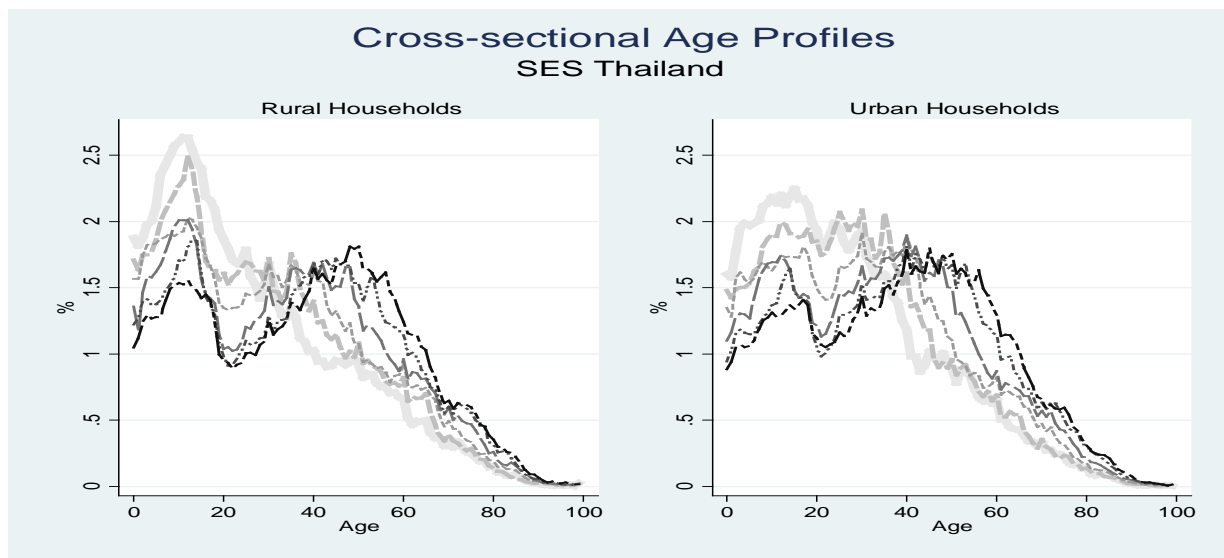

เมื่อนำการกระจายตัวของอายุในหลาย ๆ ปีมาอยู่ในภาพเดียวกันดังกล่าวจะดูเสมือนกับว่ามีคลื่นประชากรที่กำลังเคลื่อนตัวไปทางขวามือ ดังนั้นภาพที่ 1 ยังแสดงถึงการที่สังคมไทยเคลื่อนตัวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเพราะมวลที่เคลื่อนไปทางขวามือก็แสดงถึงอายุเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นตามเวลา และหากไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในอนาคตคลื่นนี้ก็จะมียุคใหญ่ที่สุดที่กลุ่มผู้สูงอายุ แต่ภาพที่ได้จากข้อมูล SES นั้นมีข้อเสียคืออายุสูงสุดไม่ว่าจะในปีใดจะเป็น 99 เสมอ นั่นเป็นเพราะคำสั่งในแบบสอบถาม SES จะให้บันทึกค่าสูงสุดของอายุได้เพียง 99 ปีซึ่งอาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริงนัก

ภาพที่ 2 แยกองค์ประกอบของภาพที่ 1 ออกตามเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล จะเห็นว่าภาพดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับภาพที่ 1 คือคลื่นประชากรมีการเคลื่อนตัวไปทางขวามือในทั้ง 2 พื้นที่ แต่มีความแตกต่างกันใน

รายละเอียดบางประการ เช่น นอกเขตเทศบาลจะมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอายุที่ชัดเจนกว่าในเขตเทศบาล ตารางที่ 1 แสดงถึงอายุเฉลี่ยในฐานข้อมูล SES ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในแต่ละปี ไม่ว่าจะเป็นทั้งประเทศหรือแยกตามพื้นที่ (ในและนอกเขตเทศบาล) ซึ่งเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการแก่ตัวลงของคนในสังคมไทย

ภาพที่ 2 การกระจายตัวของอายุแยกตามเขตพื้นที่ในปีต่าง ๆ

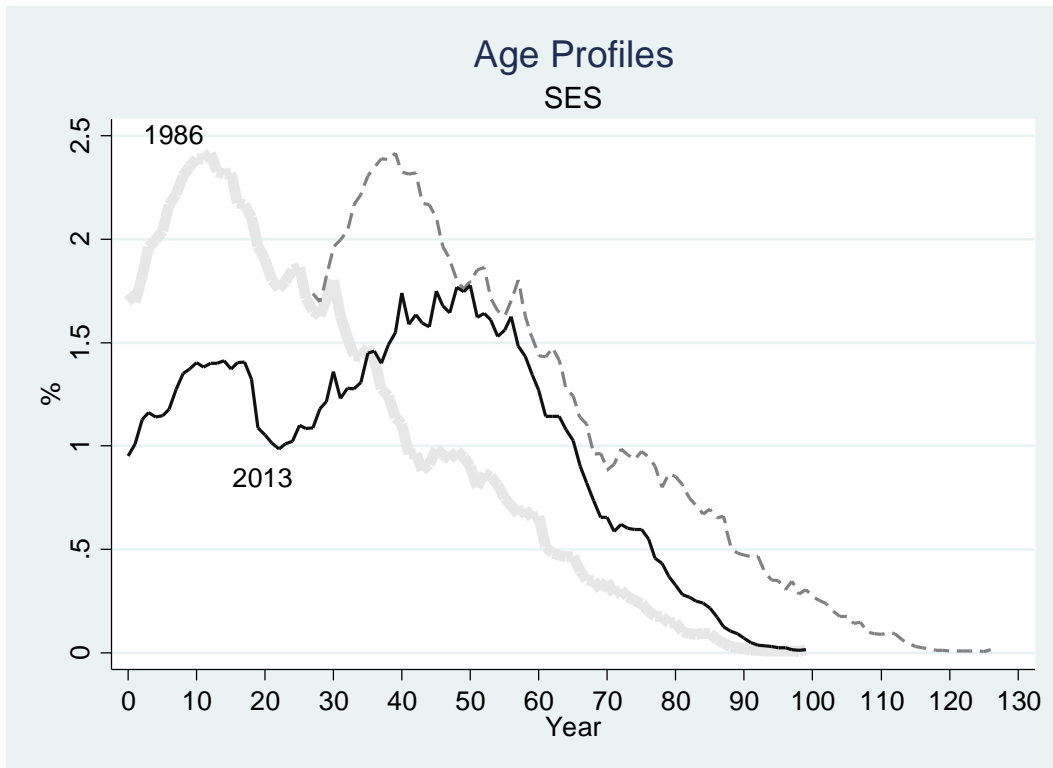
ตารางที่ 1 อายุเฉลี่ยของทุกคนในฐานข้อมูล SES

	Administrative Area					
	Municipal areas		Non- Municipal areas		Total	
	Mean	Median	Mean	Median	Mean	Median
1994	30.34	28.00	30.13	28.00	30.19	28.00
1996	30.80	29.00	30.77	29.00	30.78	29.00
1998	31.46	30.00	31.15	29.00	31.24	30.00
2000	32.25	31.00	31.90	31.00	32.00	31.00
2002	32.87	32.00	32.34	32.00	32.50	32.00
2004	33.78	33.00	33.55	33.00	33.62	33.00
2006	34.44	34.00	34.19	34.00	34.27	34.00
2007	35.05	34.00	34.82	35.00	34.89	35.00
2009	36.16	36.00	35.71	37.00	35.85	36.00
2010	36.45	36.00	36.07	37.00	36.20	37.00
2011	37.46	37.00	37.10	39.00	37.22	38.00
2012	37.11	37.00	36.88	38.00	36.96	38.00
2013	38.10	38.00	37.93	40.00	37.99	39.00

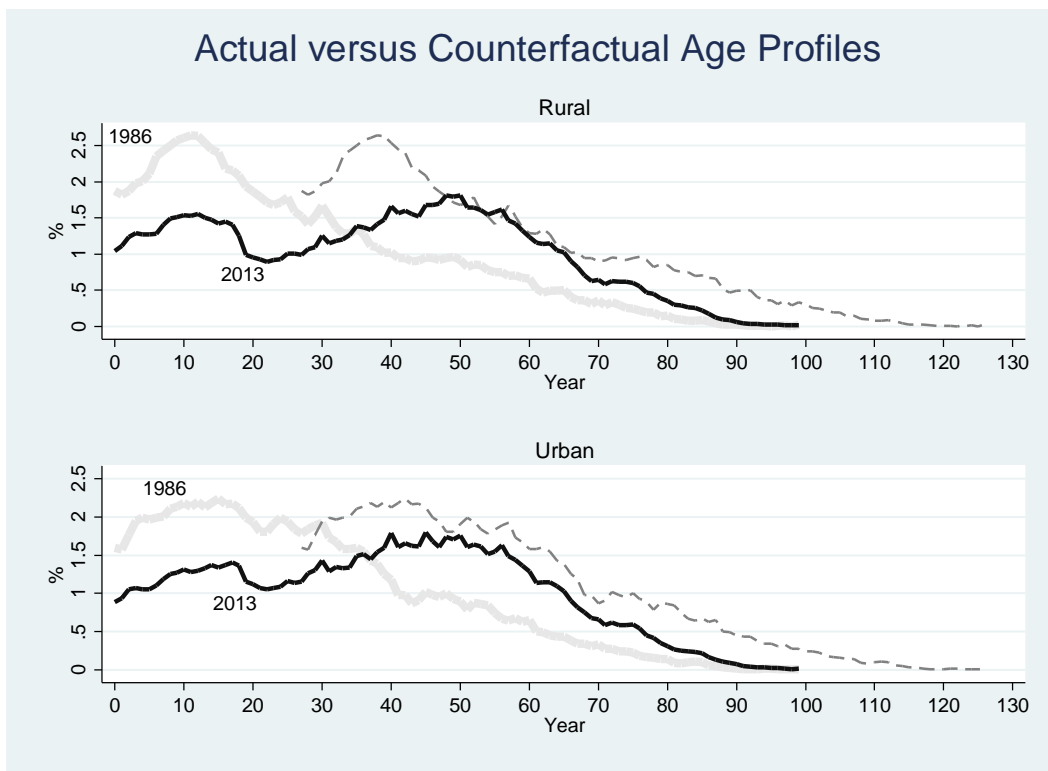
เพื่อจะดูผลของปัจจัยประชากรต่อการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอายุ ภาพที่ 3-4 แสดงถึงการกระจายของอายุในปี 2529 (เส้นทึบจาง) เทียบกับการกระจายของอายุในปี 2556 (เส้นทึบเข้ม) หากนำปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางประชากรคือการเกิด ตายและย้ายถิ่นออกไป การกระจายตัวของอายุในปี 2556 ควรจะมีลักษณะเป็นตั้งเส้นประ กล่าวคือ ผู้

ที่เคยมีอายุในช่วง 0-20 ณ ปี 2529 เมื่อเวลาผ่านไป 27 ปีเขาเหล่านั้นก็จะยังคงอยู่และมีอายุในช่วง 27-47 ณ ปี 2556 เป็นต้น เราจะเห็นว่าเส้นประซึ่งเป็นสถานการณ์สมมุตินี้แตกต่างอย่างมากกับเส้นการกระจายตัวของอายุตามความเป็นจริง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะต้องมาจากการเกิด ตายและย้ายถิ่น

ภาพที่ 3 การกระจายของอายุในปี 2529 และ 2556 ตามความเป็นจริงและตามสมมุติ

ภาพที่ 4 การกระจายตัวของอายุใน 2529 และ 2556 แยกตามเขตพื้นที่

คำถามที่ตามมาคือปัจจัยประชากรเหล่านี้ส่งผลอย่างไรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบทไทย เนื่องจากในฐานข้อมูลทั้ง SES และ Townsend Thai Survey หน่วยของการเก็บข้อมูลคือครัวเรือนซึ่งมีความใกล้เคียงกับครอบครัว ถึงแม้จะแตกต่างกันอยู่บ้าง ในงานศึกษาเราจะใช้องค์ประกอบของสมาชิกในครัวเรือนและแบ่งโครงสร้างครัวเรือนออกเป็นโครงสร้างดังต่อไปนี้

- (1) ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว คือครัวเรือนที่มีสมาชิกเพียงคนเดียว
- (2) ครัวเรือน 1 รุ่น คือครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยสามีและภรรยา รวมถึงคนในรุ่นเดียวกัน
- (3) ครัวเรือน 2 รุ่น คือครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยรุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูก
- (4) ครัวเรือน 3 รุ่น คือครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยคน 3 รุ่นคือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นหลาน
- (5) ครัวเรือนแห่วงกลาง คือครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยคน 2 รุ่น คือ รุ่นปู่ย่าตายาย และรุ่นหลาน ส่วนรุ่นพ่อแม่นั้นขาดหายไป

จะเห็นว่าครัวเรือนแบบ 2 รุ่นและครัวเรือนแห่วงกลางนั้นประกอบไปด้วยคนสองรุ่นเหมือนกัน แต่รายละเอียดในองค์ประกอบของสมาชิกครัวเรือนนั้นแตกต่างกันซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะช่วงอายุที่ต่างกัน และเป็นไปได้ว่าโครงสร้าง

ครัวเรือนจะไม่อยู่คงที่แต่อาจจะเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป เช่น ครัวเรือน 1 รุ่นเมื่อเวลาผ่านไปมีลูกเกิดขึ้นมากก็จะกลายเป็นครัวเรือน 2 รุ่น หรือครัวเรือน 3 รุ่นเมื่อเวลาผ่านไปอาจมีเหตุให้รุ่นพ่อแม่ต้องย้ายออกไปที่อื่นก็จะกลายเป็นครัวเรือนแห่งกลาง เป็นต้นสำหรับครัวเรือนที่มีมากกว่า 3 รุ่น เนื่องจากมีจำนวนมีไม่มากและมีความใกล้เคียงกับครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมากที่สุด เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์เราจัดให้อยู่ในกลุ่มครัวเรือน 3 รุ่น

4.1 การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือน

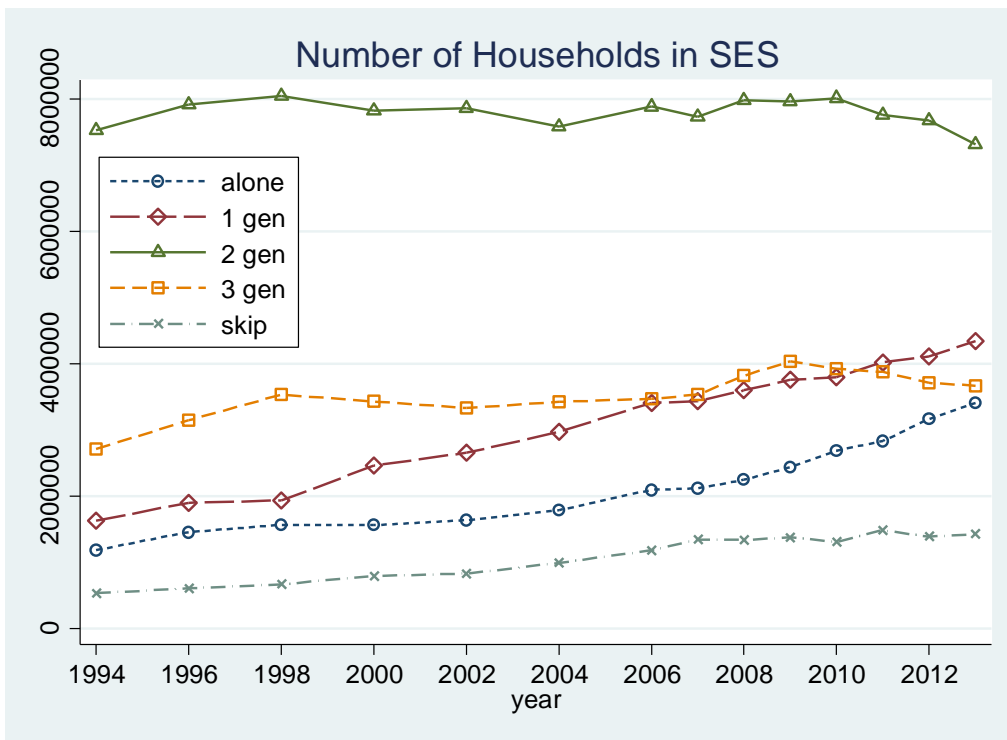
4.1.1 จำนวนครัวเรือนและการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนประเภทต่าง ๆ

จากข้อมูล SES ซึ่งสามารถใช้เป็นตัวแทนในระดับประเทศได้ ครัวเรือนแต่ละประเภทมีจำนวนดังที่แสดงในตารางที่ 2 และภาพที่ 5-6 ต่อไปนี้

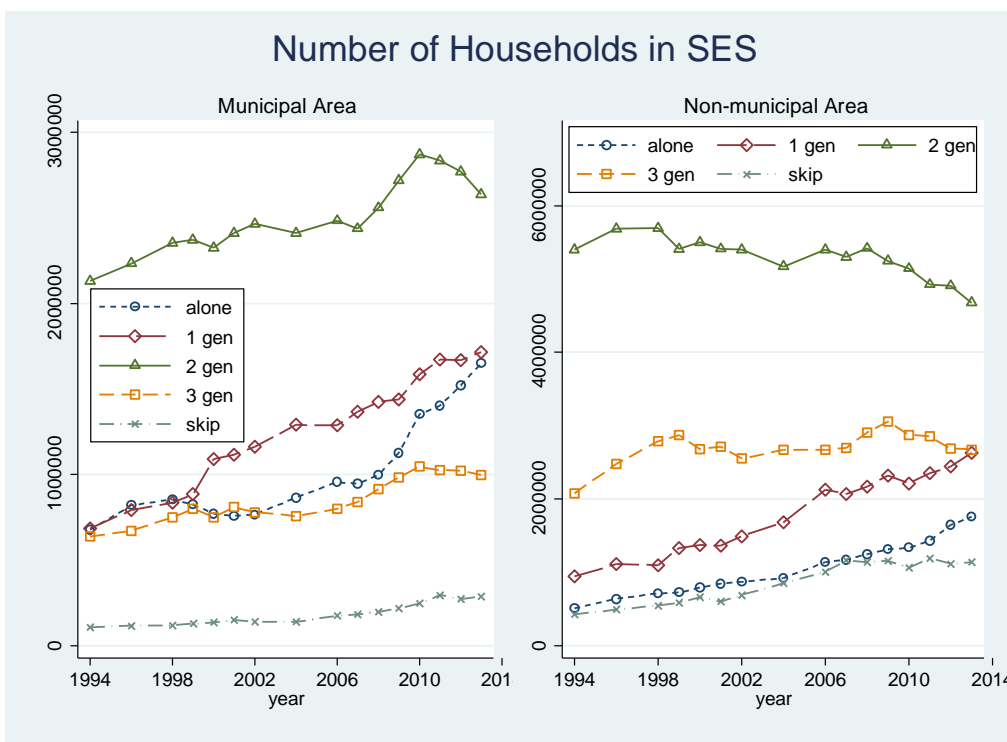
ตารางที่ 2 จำนวนครัวเรือนแต่ละประเภท

จำนวนครัวเรือน		ปี													
		1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
อู่คนเดี่ยว	เทศบาล	678,148	820,329	855,433	772,569	766,008	866,205	956,602	947,061	998,869	1,126,585	1,353,260	1,403,204	1,521,982	1,651,755
	นอกเทศบาล	506,459	638,489	712,723	790,922	872,173	922,997	1,140,189	1,173,504	1,248,734	1,313,396	1,335,731	1,431,439	1,646,267	1,756,378
	ทั้งหมด	1,184,606	1,458,818	1,568,156	1,563,492	1,638,181	1,789,202	2,096,790	2,120,565	2,247,603	2,439,981	2,688,990	2,834,644	3,168,249	3,408,133
1 รุ่น	เทศบาล	686,143	792,016	836,354	1,092,611	1,162,428	1,291,271	1,287,763	1,368,179	1,426,623	1,438,445	1,587,353	1,671,942	1,670,354	1,715,428
	นอกเทศบาล	942,924	1,109,826	1,099,199	1,371,748	1,494,124	1,680,936	2,124,978	2,067,587	2,172,640	2,318,331	2,214,564	2,352,699	2,444,267	2,627,374
	ทั้งหมด	1,629,068	1,901,842	1,935,553	2,464,358	2,656,551	2,972,207	3,412,742	3,435,766	3,599,263	3,756,776	3,801,917	4,024,641	4,114,621	4,342,802
2 รุ่น	เทศบาล	2,131,841	2,234,508	2,354,499	2,326,663	2,466,001	2,411,831	2,485,862	2,438,347	2,561,300	2,719,421	2,872,106	2,835,245	2,771,637	2,638,589
	นอกเทศบาล	5,402,428	5,686,926	5,696,104	5,503,209	5,399,486	5,173,032	5,403,727	5,299,916	5,422,847	5,248,074	5,145,122	4,928,259	4,910,543	4,678,356
	ทั้งหมด	7,534,269	7,921,434	8,050,603	7,829,872	7,865,487	7,584,863	7,889,589	7,738,263	7,984,146	7,967,494	8,017,229	7,763,504	7,682,180	7,316,945
3 รุ่น	เทศบาล	637,543	671,986	748,628	751,306	779,852	758,131	801,534	839,529	913,516	983,350	1,047,172	1,026,113	1,023,909	997,242
	นอกเทศบาล	2,075,670	2,475,762	2,787,770	2,681,917	2,551,587	2,669,204	2,668,946	2,697,310	2,908,988	3,054,068	2,876,374	2,851,830	2,688,991	2,675,455
	ทั้งหมด	2,713,214	3,147,749	3,536,398	3,433,223	3,331,439	3,427,335	3,470,480	3,536,839	3,822,504	4,037,418	3,923,547	3,877,943	3,712,900	3,672,697
แห่วงกลาง	เทศบาล	108,824	116,660	119,086	134,950	140,749	139,489	174,899	183,684	198,665	219,119	247,194	295,923	272,048	286,090
	นอกเทศบาล	426,737	491,396	548,403	660,505	690,663	851,952	1,006,857	1,163,131	1,141,366	1,158,431	1,061,990	1,189,212	1,118,023	1,140,852
	ทั้งหมด	535,561	608,055	667,489	795,455	831,412	991,441	1,181,756	1,346,815	1,340,031	1,377,550	1,309,184	1,485,135	1,390,070	1,426,942
รวม	เทศบาล	4,242,499	4,635,499	4,914,000	5,078,099	5,315,037	5,466,927	5,706,660	5,776,800	6,098,972	6,486,920	7,107,085	7,232,427	7,259,929	7,289,104
	นอกเทศบาล	9,354,218	10,402,399	10,844,199	11,008,300	11,008,034	11,298,122	12,344,697	12,401,447	12,894,575	13,092,300	12,633,781	12,753,439	12,808,091	12,878,415
	ทั้งหมด	13,596,718	15,037,898	15,758,199	16,086,399	16,323,071	16,765,049	18,051,358	18,178,247	18,993,547	19,579,220	19,740,866	19,985,866	20,068,020	20,167,519

ภาพที่ 5 จำนวนครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ใน SES

ภาพที่ 6 จำนวนครัวเรือนประเภทต่าง ๆ แยกตามเขตพื้นที่

จะเห็นว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ของประเทศนั้นเป็นแบบ 2 รุ่นโดยคิดเป็นร้อยละ 40-55 รองลงมาคือครัวเรือนแบบ 3 รุ่นซึ่งคิดเป็นร้อยละ 18-23 อย่างไรก็ตามสัดส่วนของครัวเรือนแบบ 2 รุ่นและ 3 รุ่นมีแนวโน้มลดลงในช่วงเวลาที่ศึกษา โดยครัวเรือน 2 รุ่นเคยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 58 ในปี 2537 แต่แนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ โดยเหลือเพียงร้อยละ 36 ในปี 2556 คิดเป็นอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยที่ -2.41% ลำดับที่ 3 คือครัวเรือนแบบ 1 รุ่นโดยคิดเป็นร้อยละ 11-21 และใน 3 ปีสุดท้ายของการศึกษา ครัวเรือน 1 รุ่นมีจำนวนมากกว่าครัวเรือนแบบ 3 รุ่น ลำดับที่ 4 และ 5 นั้นคือครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและครัวเรือนแบบแห่งกลางโดยครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวคิดเป็นร้อยละ 8-16 และครัวเรือนแบบแห่งกลางคิดเป็นร้อยละ 4-7 ถึงแม้ครัวเรือนแบบ 1 รุ่น แบบอยู่คนเดียวและแบบแห่งกลางจะมีจำนวนน้อยกว่าแบบ 2 และ 3 รุ่น แต่ครัวเรือนเหล่านี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษา เมื่อเทียบจากสัดส่วนของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว แบบ 1 รุ่น และแบบแห่งกลางมีอัตราการเจริญเติบโตโดยเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 3% โดยอัตราการเจริญเติบโตสูงสุดนั้นอยู่ที่ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว (3.54%) ครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบแห่งกลางนั้นมีอัตราการเจริญเติบโตที่ใกล้เคียงกัน (3.133714% และ 3.130793% ตามลำดับ) ในขณะที่ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นนั้นติดลบ 2.41% และครัวเรือนแบบ 3 รุ่นนั้นติดลบ 0.4%

เมื่อแยกข้อมูลด้วยเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลแล้วจะพบว่าในเขตเทศบาล ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นมีจำนวนมากสุดและมีจำนวนเพิ่มขึ้น รองลงมาคือครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว แต่ลำดับนั้นมีการเปลี่ยนแปลงแล้วแต่ปีในช่วงต้น (2537 ถึงปี 2541) หลังจากนั้นครัวเรือน 1 รุ่นมีจำนวนมากกว่าครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว ครัวเรือนแบบ 3 รุ่นซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ในระดับประเทศ แต่ในเขตเทศบาลครัวเรือน 3 รุ่นมีจำนวนน้อยกว่าครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบอยู่คนเดียว ลำดับสุดท้ายคือครัวเรือนแบบแห่งกลางซึ่งมีน้อยกว่า 5% แต่มีจำนวนเพิ่มขึ้น เมื่อคิดเป็นสัดส่วนครัวเรือนแบบ 2 รุ่นซึ่งเคยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 50 ในปี 2537 มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ และมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 36 ในปี 2556 อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยคือ -1.71% ครัวเรือนแบบ 1 รุ่นคิดเป็นร้อยละ 16-23 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยคือ 1.99% ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวคิดเป็นร้อยละ 14-22 โดยตัวเลขนี้เปลี่ยนแปลงไปมาในช่วงแรกแต่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในช่วงหลัง อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยคือ 1.85% ครัวเรือนแบบ 3 รุ่นคิดเป็นร้อยละ 13-15 โดยสัดส่วนนี้มีความผันผวนไปมาแต่มีแนวโน้มที่ลดลง อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยคือ -0.49% ครัวเรือนแบบแห่งกลางคิดเป็นร้อยละ 2-4 แต่มีแนวโน้มที่สูงขึ้นหลังจากปี 2547 อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยคือ 2.26%

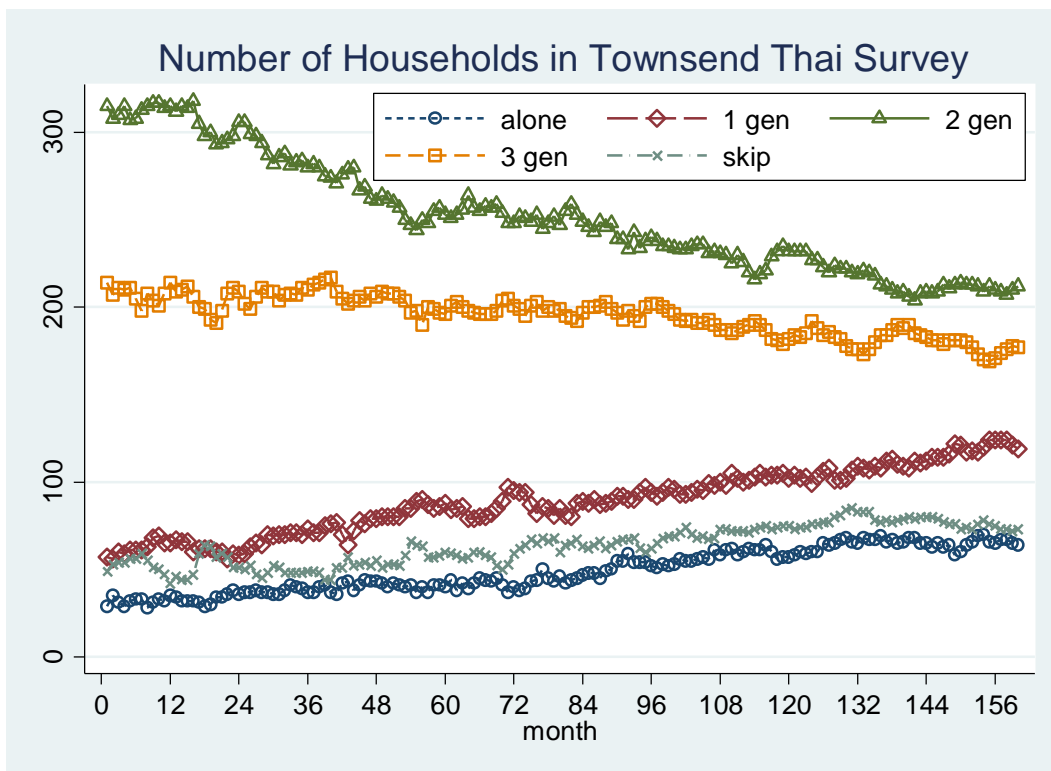
นอกเขตเทศบาล ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นมีจำนวนมากสุดแต่มีแนวโน้มลดลง รองลงมาคือครัวเรือนแบบ 3 รุ่น และครัวเรือนแบบ 1 รุ่นโดยในปี 2537 ครัวเรือนแบบ 1 รุ่นมีจำนวนน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนแบบ 3 รุ่นแต่ในปี 2556 จำนวนครัวเรือนแบบ 1 รุ่นยังมีค่าน้อยกว่าแต่ใกล้เคียงกับจำนวนครัวเรือนแบบ 3 รุ่น สองลำดับสุดท้ายคือครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและครัวเรือนแบบแห่งกลางซึ่งมีจำนวนมากขึ้นโดยครัวเรือนแบบแห่งกลางนั้นมีน้อยกว่า 10% ของครัวเรือนนอกเขตเทศบาล เมื่อคิดเป็นสัดส่วน ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นเคยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 58 ในปี 2537 มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ โดยเหลือเพียงร้อยละ 36 ในปี 2556 อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยคือ -2.41% ครัวเรือน 3 รุ่นเคยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 22 ในปี 2537 ตัวเลขมีค่าเพิ่มขึ้นในช่วงแรก ๆ ก่อนปี 2543 หลังจากนั้นมีความผันผวนแต่มีแนวโน้มลดลงโดยตัวเลขนี้อยู่ที่ร้อยละ 20 ในปี 2556 อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของครัวเรือน 3 รุ่นคือ -0.34% ครัวเรือนแบบ 1 รุ่นมีร้อยละ 10 ในปี 2537 ตัวเลขนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นและมีค่าเพิ่มเป็นร้อยละ 20 ในปี 2556 อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของครัวเรือน 1 รุ่นคือ 3.78% ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวมีร้อยละ 5 ในปี 2537 ตัวเลขนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นและมีค่าเพิ่มเป็นร้อยละ 13 ในปี 2556 อัตราการเติบโตโดย

เฉลี่ยของครัวเรือนอยู่คนเดียวคือ 4.98% ซึ่งสูงสุดเมื่อเทียบกับครัวเรือนแบบอื่น ๆ ครัวเรือนแบบแห่วงกลางมีร้อยละ 4 ในปี 2537 ตัวเลขนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นจนถึงปี 2550 หลังจากนั้นมีความผันผวนและแนวโน้มคงที่ ครัวเรือนแห่วงกลางมีร้อยละ 8 ในปี 2556 อัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของครัวเรือนแห่วงกลางคือ 3.55%

เมื่อแยกโดยพื้นที่ จะพบว่ามีความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันระหว่างสัดส่วนและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนแบบต่าง ๆ ในเขตและนอกเขตเทศบาล ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นคือครัวเรือนส่วนใหญ่ทั้งในและนอกเขตเทศบาล แต่สัดส่วนของครัวเรือน 2 รุ่นมีแนวโน้มลดลงทั้งในและนอกเขตเทศบาลโดยนอกเขตเทศบาลมีอัตราการลดลงที่สูงกว่า ครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบแห่วงกลางมีจำนวนมากกว่ครัวเรือนแบบ 3 รุ่นในเขตเทศบาล แต่กลับกันสำหรับนอกเขตเทศบาล อย่างไรก็ตามเมื่อคิดเป็นสัดส่วนและดูที่การเปลี่ยนแปลง ครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมีแนวโน้มลดลงในขณะที่ครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบอยู่คนเดียวมีแนวโน้มสูงขึ้นทั้งในและนอกเขตเทศบาล โดยอัตราการเติบโตของครัวเรือนทั้ง 2 แบบนี้มีค่าสูงกว่าที่นอกเขตเทศบาล ครัวเรือนแบบแห่วงกลางมีจำนวนน้อยสุดในบรรดาครัวเรือนแบบต่าง ๆ ทั้งในและนอกเขตเทศบาลโดยมีค่าน้อยกว่าร้อยละ 5 ในเขตเทศบาลและน้อยกว่าร้อยละ 10 นอกเขตเทศบาล แต่เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนแล้วมีแนวโน้มที่สูงขึ้น

เมื่อมาดูข้อมูล Townsend Thai Survey ซึ่งเป็นตัวอย่างซ้ำรายเดือนจากหมู่บ้านในจังหวัดฉะเชิงเทรา ลพบุรี บุรีรัมย์และศรีสะเกษ ครัวเรือนแต่ละประเภทมีจำนวนและการเปลี่ยนแปลงดังที่แสดงในภาพที่ 7

ภาพที่ 7 จำนวนครัวเรือนแต่ละประเภทในข้อมูล Townsend Thai

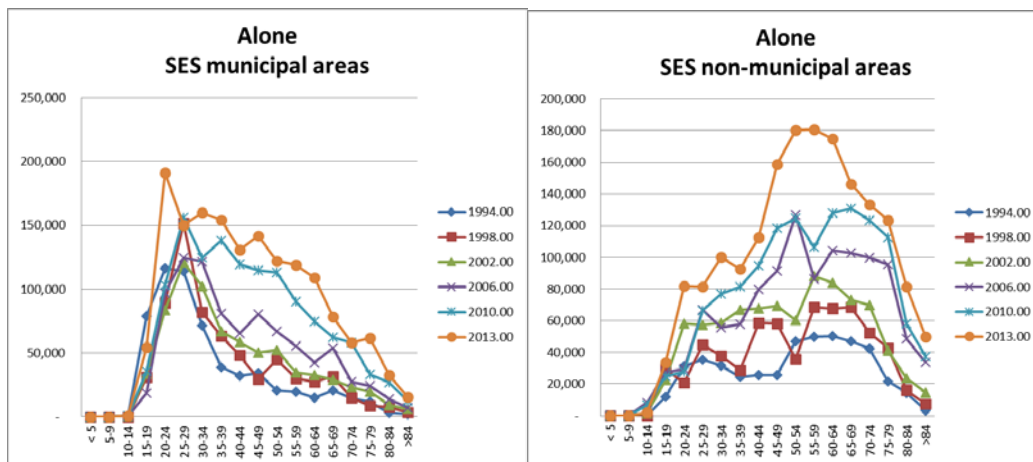

จะเห็นว่าครัวเรือน 2 รุ่นมีจำนวนสูงสุด รองลงมาคือครัวเรือน 3 รุ่นแต่ทั้งสองแบบมีแนวโน้มลดลงซึ่งสอดคล้องกับผลที่ได้จากข้อมูล SES นอกเขตเทศบาลในกรณีที่เกิดเป็นสัดส่วน ครัวเรือน 1 รุ่นมีจำนวนมากที่สุดเป็นอันดับที่ 3 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สองลำดับสุดท้ายคือครัวเรือนแบบแห่กลางและแบบอยู่คนเดียวและทั้งสองแบบมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นซึ่งสอดคล้องกับผลที่ได้จากข้อมูล SES นอกเขตเทศบาลในกรณีที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเชิงสัดส่วน ที่แตกต่างคือจำนวนครัวเรือนแบบแห่กลางมีมากกว่าจำนวนครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวใน Townsend Thai Survey ในขณะที่จำนวนครัวเรือนแบบแห่กลางมีจำนวนน้อยสุดในข้อมูล SES เมื่อคิดอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ย ครัวเรือนอยู่คนเดียว ครัวเรือน 1 รุ่นและครัวเรือนแห่กลางมีอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยที่ 5.95%, 5.53% และ 2.99% ตามลำดับ ส่วนครัวเรือน 2 รุ่นและครัวเรือน 3 รุ่นมีอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยคือ -2.96% และ -1.42% ตามลำดับ ในกรณีของตัวอย่างซ้ำการเพิ่มขึ้นในจำนวนของครัวเรือนประเภทหนึ่งจะหมายถึงการลดลงของครัวเรือนอีกประเภทหนึ่งเสมอซึ่งแตกต่างจากข้อมูลภาคตัดขวางที่นำข้อมูลมารวมกันหลาย ๆ ปี เนื่องจากตัวอย่างแต่ละปีอาจไม่เหมือนกัน ในแง่ของจำนวนครัวเรือนทุกประเภทอาจมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกันได้ อย่างไรก็ตามผลที่ได้จากข้อมูลทั้งสองชุดมีความคล้ายคลึงกันหลายประการ

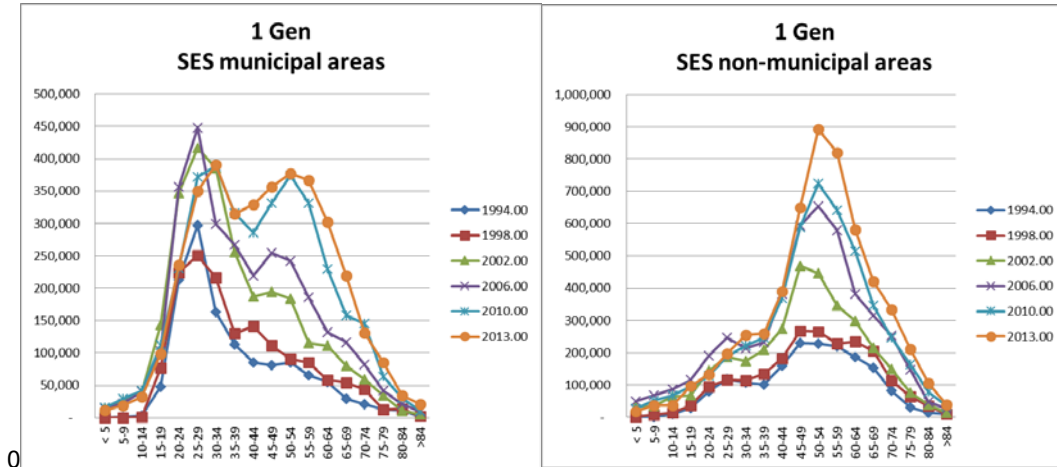
4.1.2 โครงสร้างอายุของครัวเรือนประเภทต่าง ๆ

ภาพที่ 8 แสดงการกระจายตัวของอายุสำหรับครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว จะเห็นว่าครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวมีจำนวนมากขึ้นตามเวลาและคนมีอายุเฉลี่ยมากขึ้นโดยที่คนในครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวในเขตเทศบาลมีอายุน้อยกว่าคนในครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวนอกเขตเทศบาล และการเปลี่ยนแปลงในอายุเฉลี่ยนั้นเกิดขึ้นเร็วกว่าที่นอกเขตเทศบาล

ภาพที่ 8 การกระจายตัวของอายุคนในครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว

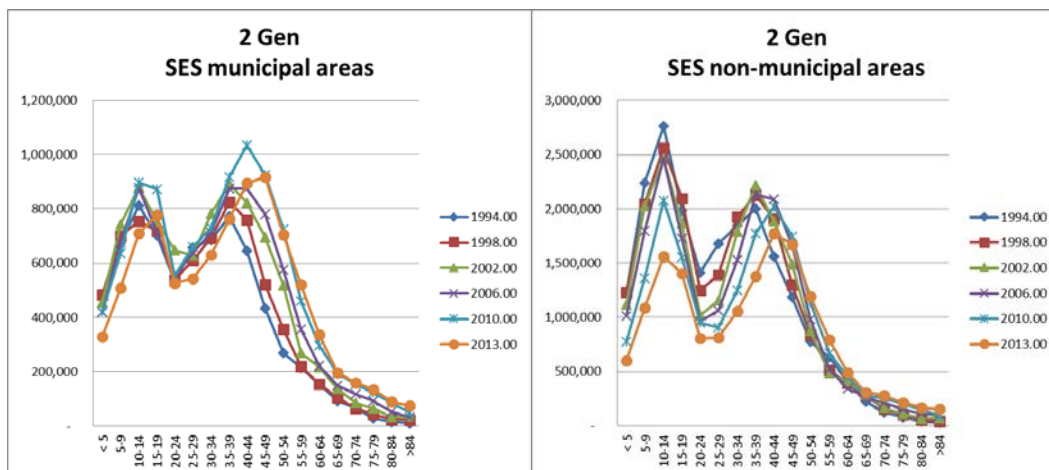

ภาพที่ 9 การกระจายของอายุคนในครัวเรือนแบบ 1 รุ่น

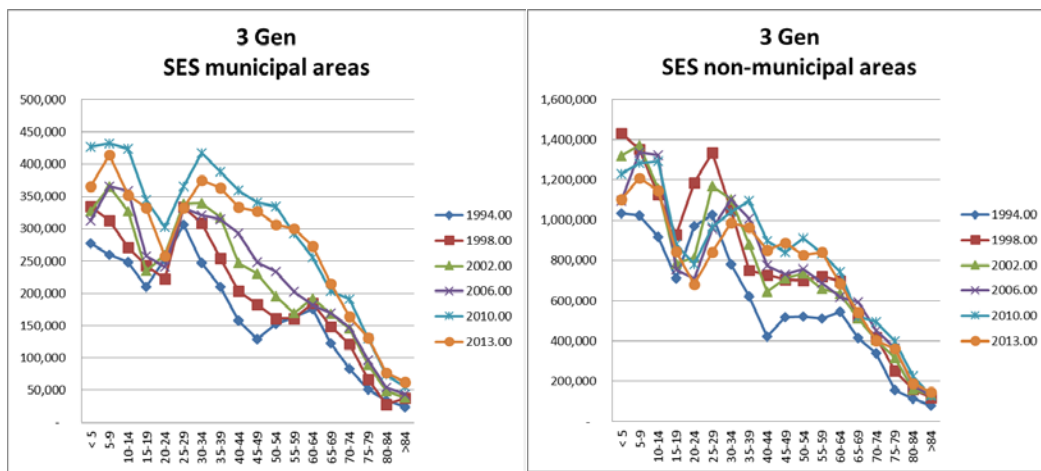
ภาพที่ 9 แสดงการกระจายตัวของอายุของคนในครัวเรือนแบบ 1 รุ่นซึ่งต้องประกอบด้วยคน 2 คนขึ้นไป จะเห็นว่าจำนวนครัวเรือนแบบ 1 รุ่นนั้นมีมากขึ้นตามเวลา และอายุเฉลี่ยของคนในครัวเรือนแบบ 1 รุ่นในเขตเทศบาลนั้นน้อยกว่าอายุเฉลี่ยของคนในครัวเรือนแบบ 1 รุ่นนอกเขตเทศบาล และความแตกต่างระหว่างอายุของคนในครัวเรือนแบบ 1 รุ่นนอกเขตเทศบาลนั้นน่าจะมีค่าน้อยกว่าความแตกต่างระหว่างอายุของคนในครัวเรือนแบบ 1 รุ่นในเขตเทศบาล การกระจายตัวของอายุของคนในครัวเรือนในเขตเทศบาลมีลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือในอดีตการกระจายของอายุจะมีจุดสูงสุดเพียงจุดเดียว (unimodal distribution) แต่เมื่อเวลาผ่านไปจะเห็นว่ากรกระจายตัวของอายุจะเริ่มมีจุดสูงสุด 2 จุด (bimodal distribution) ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในปี 2556 แต่ลักษณะดังกล่าวยังไม่เห็นชัดเจนนักในการกระจายของอายุคนในครัวเรือนแบบ 1 รุ่นที่อยู่นอกเขตเทศบาล

ภาพที่ 10 การกระจายตัวของอายุคนในครัวเรือนแบบ 2 รุ่น

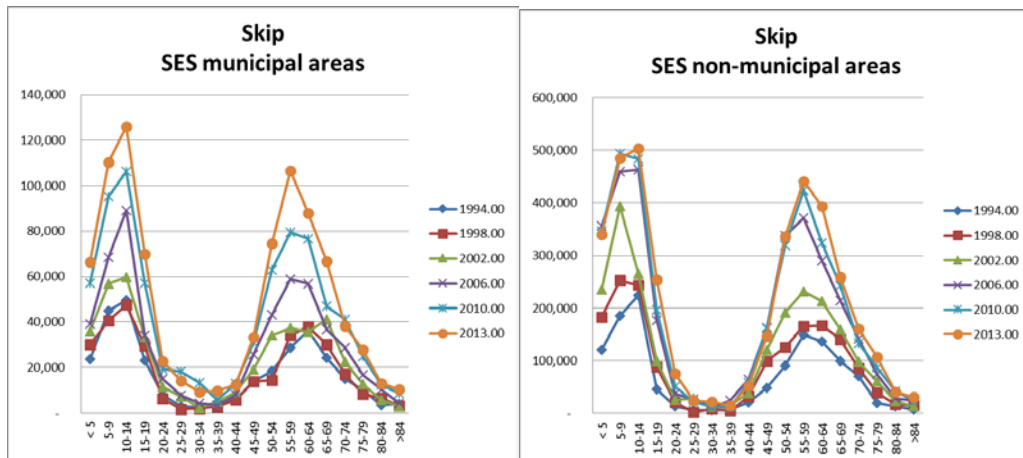
ภาพที่ 10 แสดงการกระจายตัวของอายุของคนในครัวเรือนแบบ 2 รุ่นซึ่งต้องประกอบไปด้วยคน 2 รุ่น ดังนั้นจะต้องมีช่วงห่างระหว่างอายุอยู่ในระดับหนึ่งในครัวเรือนประเภทนี้ จะเห็นว่าการกระจายตัวของอายุของคนในครัวเรือนแบบ 2 รุ่นมีลักษณะดังกล่าวทั้งในและนอกเขตเทศบาลคือเป็น **bimodal distribution** โดยช่องว่างระหว่างวัยนั้นยังห่างกันไม่มากนัก ความแตกต่างของการกระจายตัวของอายุคนในครัวเรือนแบบ 2 รุ่นระหว่างในกับนอกเขตเทศบาลคือจำนวนของรุ่นพ่อแม่ในเขตเทศบาลนั้นมีมากขึ้นตามเวลาในขณะที่จำนวนของรุ่นพ่อแม่นอกเขตเทศบาลนั้นลดลงตามเวลา สัดส่วนของเด็กทั้งในและนอกเขตเทศบาลนั้นลดลงแต่การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างชัดเจนที่นอกเขตเทศบาลและสัดส่วนของเด็กในครัวเรือนแบบ 2 รุ่นนอกเขตเทศบาลนั้นมีมากกว่าสัดส่วนของผู้ใหญ่ในขณะที่สัดส่วนของผู้ใหญ่ในเขตเทศบาลนั้นมีมากกว่าเด็ก

ภาพที่ 11 การกระจายตัวของอายุคนในครัวเรือนแบบ 3 รุ่น

ภาพที่ 11 แสดงการกระจายตัวของอายุของคนในครัวเรือนแบบ 3 รุ่นซึ่งต้องประกอบไปด้วยคน 3 รุ่นขึ้นไป จะเห็นว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุมีน้อยกว่าสัดส่วนของเด็กและผู้ใหญ่ที่อยู่ในวัยทำงานทั้งในและนอกเขตเทศบาล และสัดส่วนของเด็กนั้นมีมากกว่าผู้ใหญ่วัยทำงานในหลาย ๆ ปี ส่วนเด็กซึ่งอยู่ในช่วงอายุต่ำกว่า 15 ปีในครัวเรือนแบบ 3 รุ่นนั้นส่วนใหญ่แล้วมีอายุน้อยกว่าที่พบในครัวเรือนแบบ 2 รุ่น ดังนั้นครัวเรือนแบบ 3 รุ่นอาจส่งผลทางบวกต่อการเกิดมากกว่าครัวเรือนแบบ 2 รุ่น ลักษณะที่แตกต่างอีกอย่างของการกระจายตัวของอายุของคนในครัวเรือนแบบ 3 รุ่นระหว่างในและนอกเขตเทศบาลคือสัดส่วนของผู้ใหญ่ที่อยู่ในวัยทำงานมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นตามเวลาอย่างเห็นได้ชัดในเขตเทศบาล ขณะที่การเปลี่ยนแปลงนี้เห็นได้ไม่ชัดเจนนักนอกเขตเทศบาลซึ่งการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองอาจเป็นคำอธิบายหนึ่งสำหรับสิ่งที่เกิดขึ้นนี้

ภาพที่ 12 การกระจายตัวของอายุคนในครัวเรือนแบบแห่วงกลาง

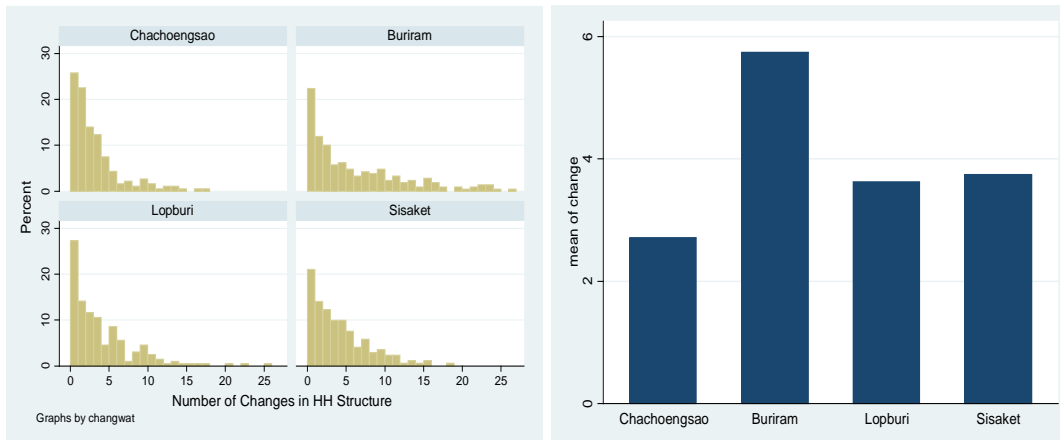

ภาพที่ 12 แสดงการกระจายตัวของอายุคนในครัวเรือนแบบแห่วงกลาง ในกรณีของครัวเรือนแห่วงกลาง เนื่องจากกลุ่มพ่อแม่ที่หายไปแล้วรุ่นที่อยู่ในครัวเรือนประเภทนี้คือรุ่นเด็กและผู้สูงอายุ ดังนั้นจะต้องมีช่องว่างระหว่างอายุอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับครัวเรือนประเภทอื่น ซึ่งภาพที่ 12 แสดงถึงลักษณะดังกล่าวทั้งในและนอกเขตเทศบาลโดยการกระจายตัวของอายุเป็นแบบ bimodal distribution จะเห็นว่าครัวเรือนประเภทนี้มีจำนวนมากขึ้นทั้งในและนอกเขตเทศบาลและสัดส่วนของเด็กนั้นมีมากกว่าสัดส่วนของผู้ใหญ่ทั้งในและนอกเขตเทศบาล

4.1.3 รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือน

เพื่อวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือนเราต้องใช้ข้อมูลแบบตัวอย่างซ้ำ จากข้อมูล Townsend Thai เราพบว่าโดยเฉลี่ย ครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือน 4 ครั้งในช่วง 13 ปีที่ผ่านมา และถ้าคิดเฉพาะครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนตัวเลขนี้จะเพิ่มเป็น 5.5 ครั้งในช่วง 13 ปีที่ผ่านมา ภาพต่อไปนี้จะแสดงถึงการกระจายตัวของตัวเลขดังกล่าวเมื่อแยกตามจังหวัดและค่าเฉลี่ยของแต่ละจังหวัด

ภาพที่ 13 การแจกแจงความถี่ของจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนและค่าเฉลี่ยแยกตามจังหวัด

โดยจังหวัดที่มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนมากที่สุดคือบุรีรัมย์ (ค่าเฉลี่ยคือ 5.74) ส่วนจะเชิงเทรามีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนน้อยสุด (ค่าเฉลี่ยคือ 2.72) ส่วนศรีสะเกษและลพบุรีนั้นมีค่าเฉลี่ยที่ใกล้เคียงกัน (ค่าเฉลี่ยคือ 3.75 และ 3.63 ตามลำดับ) เมื่อดูโครงสร้างครัวเรือน ณ เดือนที่เริ่มต้นสำรวจเทียบกับโครงสร้างครัวเรือน ณ เดือนสุดท้ายในช่วงเวลาที่ศึกษา เราสามารถสร้างตาราง transition matrix ซึ่งตัวเลขในตารางนี้จะแสดงถึงจำนวนของครัวเรือนในแต่ละโครงสร้างในเดือนแรกและเดือนสุดท้าย โดยที่แถวหมายถึงเดือนแรกและคอลัมน์หมายถึงเดือนสุดท้าย ตัวเลขในแต่ละ cell คือจำนวนครัวเรือน ตารางที่ 3 คือ transition matrix ดังกล่าว เช่น ตัวเลขในแถวที่ 2 คอลัมน์ที่ 1 คือ 6 หมายถึงจำนวนครัวเรือนซึ่ง ณ เดือนเริ่มต้นของการสำรวจมีโครงสร้างเป็นแบบ 1 รุ่นและ ณ เดือนสุดท้ายของข้อมูลมีโครงสร้างเป็นแบบอยู่คนเดียว ตารางนี้แสดงถึงการคงอยู่และการเปลี่ยนโครงสร้างจากช่วงเวลา 1 ไปอีกช่วงเวลาหนึ่งซึ่งในที่นี้คือเดือนเริ่มต้นและเดือนสุดท้ายของช่วงเวลาที่ศึกษา โดยตัวเลขตาม diagonal คือจำนวนครัวเรือนที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างไป ณ เดือนสุดท้ายเมื่อเทียบกับเดือนแรกในขณะที่ off-diagonal elements คือจำนวนครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างไป ณ เดือนสุดท้ายเมื่อเทียบกับเดือนแรก ดังนั้นเมื่อเราดูตามแถว เช่น แถวที่ 3 ตัวเลขนอกเหนือจาก cell (3,3) จะหมายถึงการที่ครัวเรือนในโครงสร้างแบบ 2 รุ่น ณ เดือนเริ่มต้นมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนเป็นแบบอื่น ณ เดือนสุดท้ายอยู่มากน้อยเพียงใด แต่เมื่อเราดูตามคอลัมน์เช่นคอลัมน์ที่ 3 ตัวเลขนอกเหนือจาก cell (3,3) จะหมายถึงการที่ครัวเรือนในโครงสร้างแบบใด ๆ ณ เดือนเริ่มต้นมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนมาเป็นครัวเรือนแบบ 2 รุ่น ณ เดือนสุดท้ายอยู่มากน้อยเพียงใด

ตารางที่ 3 Transition Matrix เดือนแรกเมื่อเทียบกับเดือนสุดท้าย

		เดือนสุดท้าย					
		อยู่คนเดียว	1 รุ่น	2 รุ่น	3 รุ่น	แหวงกลาง	
เดือนแรก	อยู่คนเดียว	4	1	1	1	1	
	1 รุ่น	6	17	9	6	2	
	2 รุ่น	17	33	95	54	19	
	3 รุ่น	9	19	42	81	28	
		แหวงกลาง	4	9	4	6	5

ตารางนี้ระบุว่า เมื่อเทียบเดือนแรกและเดือนสุดท้าย มี 4 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนโครงสร้างจากแบบอยู่คนเดียวเป็นแบบอื่น ๆ แต่มีถึง 36 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบอื่น ๆ มาเป็นครั้วเรือนแบบอยู่คนเดียวโดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนมาจากโครงสร้างแบบ 2 รุ่นและ 3 รุ่น

มี 23 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบ 1 รุ่นเป็นแบบอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเป็นแบบ 2 รุ่นและรองลงมาคือแบบอยู่คนเดียวและแบบ 3 รุ่นในจำนวนที่เท่า ๆ กัน แต่มีถึง 62 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบอื่น ๆ มาเป็นโครงสร้างแบบ 1 รุ่นโดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนมาจากโครงสร้างแบบ 2 รุ่นและ 3 รุ่นตามลำดับ

มี 123 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบ 2 รุ่นเป็นแบบอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเป็นแบบ 3 รุ่นและ 1 รุ่นตามลำดับ และมี 56 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบอื่น ๆ มาเป็นแบบ 2 รุ่นโดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนมาจากโครงสร้างแบบ 3 รุ่น

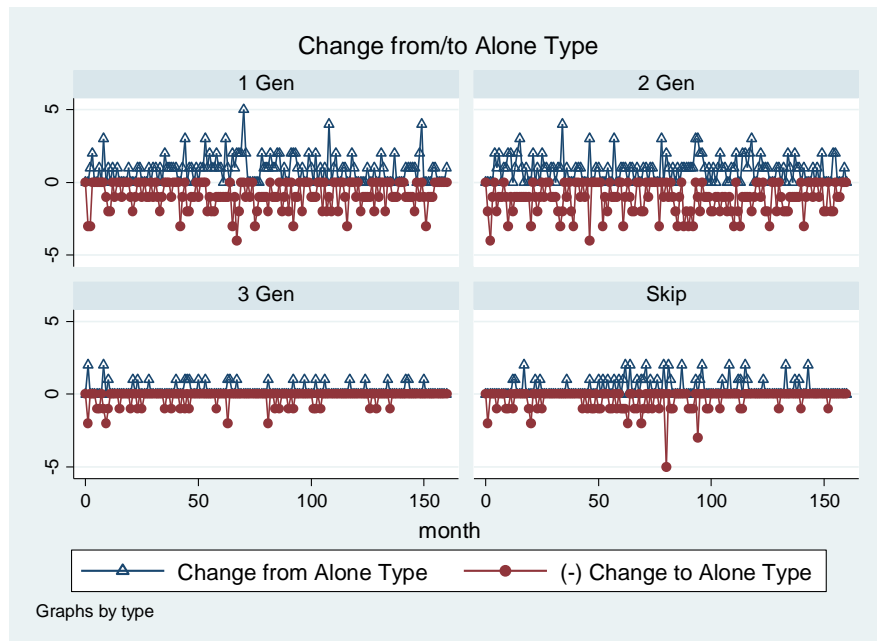
มี 98 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบ 3 รุ่นเป็นแบบอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเป็นแบบ 2 รุ่นและแบบแห่วงกลางตามลำดับ และมี 67 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบอื่น ๆ มาเป็นแบบ 3 รุ่นโดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนมาจากโครงสร้างแบบ 2 รุ่น

มี 23 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบแห่วงกลางเป็นแบบอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเป็นแบบอยู่คนเดียวและแบบ 3 รุ่นตามลำดับ แต่มีถึง 50 ครั้วเรือนที่เปลี่ยนจากโครงสร้างแบบอื่น ๆ มาเป็นแบบแห่วงกลางโดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนมาจากโครงสร้างแบบ 3 รุ่นและ 2 รุ่นตามลำดับ

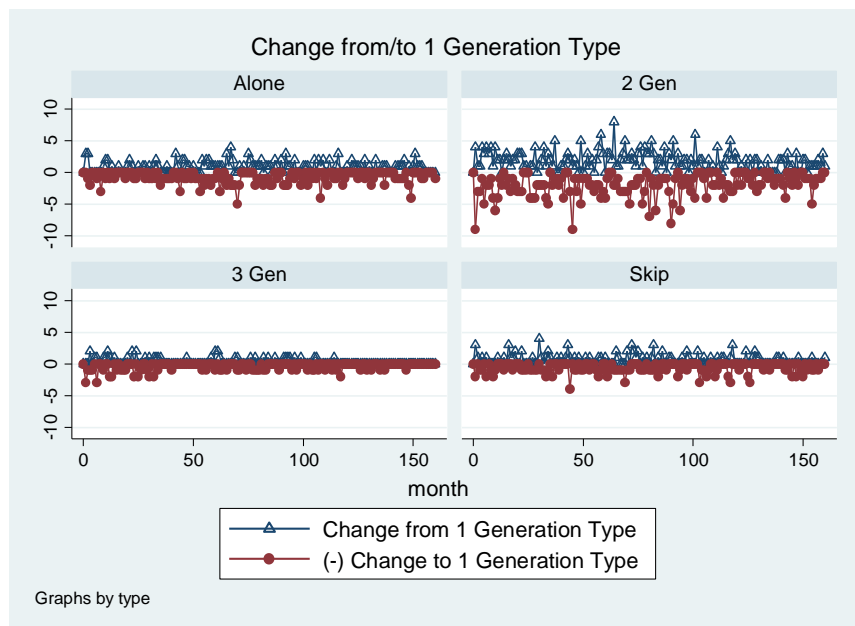
ดังนั้นภาพที่ได้จากตารางที่ 3 นี้ส่วนหนึ่งสอดคล้องกับภาพที่ 7 ซึ่งแสดงถึงอนุกรมเวลาของจำนวนครั้วเรือนในแต่ละโครงสร้างกล่าวคือ ครั้วเรือนแบบอยู่คนเดียว แบบ 1 รุ่นและแบบแห่วงกลางมีจำนวนเพิ่มขึ้นมาจากเดือนเริ่มต้นถึงเดือนสุดท้าย ในขณะที่ครั้วเรือนแบบ 2 และ 3 รุ่นนั้นมีจำนวนลดลงแต่ตารางนี้ให้รายละเอียดที่มากกว่าในแง่ที่ระบุถึงแหล่งที่มาและที่ไปของแต่ละโครงสร้าง แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละเดือนแบบภาพอนุกรมเวลา

เราสามารถสร้างตารางแบบนี้ได้กับข้อมูลจากทุก ๆ เดือนเพื่อดูการเปลี่ยนแปลงจากช่วงเวลาหนึ่งไปยังอีกช่วงเวลาหนึ่งที่สนใจรวมถึงเดือนที่เป็นลำดับถัดกันไป เมื่อนำตัวเลขจากตารางดังกล่าวมาแสดงโดยรูปภาพ เราจะเห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครั้วเรือนในแต่ละเดือนว่าครั้วเรือนประเภทไหนเปลี่ยนไปสู่โครงสร้างใดบ้าง จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครั้วเรือนนั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่เมื่อรวบรวมข้อมูลจากทุกครั้วเรือนแล้วจะพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในเกือบทุกเดือนและเป็นการเปลี่ยนแปลงในทั้ง 2 ด้าน ภาพที่ 14-18 แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยเส้นสีน้ำเงินในภาพที่ 14 คือการเปลี่ยนแปลงรายเดือนจากครั้วเรือนแบบอยู่คนเดียวเป็นแบบอื่น ๆ ส่วนเส้นสีแดงคือการเปลี่ยนแปลงรายเดือนจากครั้วเรือนแบบอื่น ๆ มาเป็นแบบอยู่คนเดียว โดยเราใส่เครื่องหมายลบลงไปที่เส้นสีแดงเพื่อจะกลับแกนซึ่งจะทำให้เห็นรายละเอียดได้ดีขึ้น เช่นเดียวกันสำหรับภาพที่ 15-18 สำหรับครั้วเรือนแบบ 1 รุ่น แบบ 2 รุ่น แบบ 3 รุ่นและแบบแห่วงกลางตามลำดับ

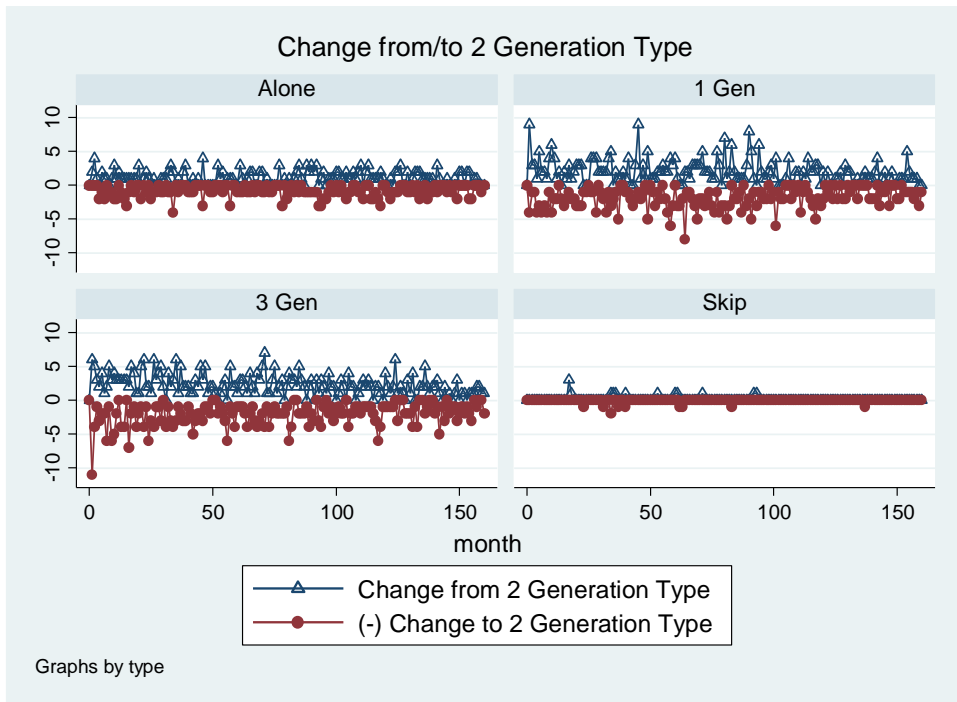
ภาพที่ 14 การเปลี่ยนแปลงรายเดือนของครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว

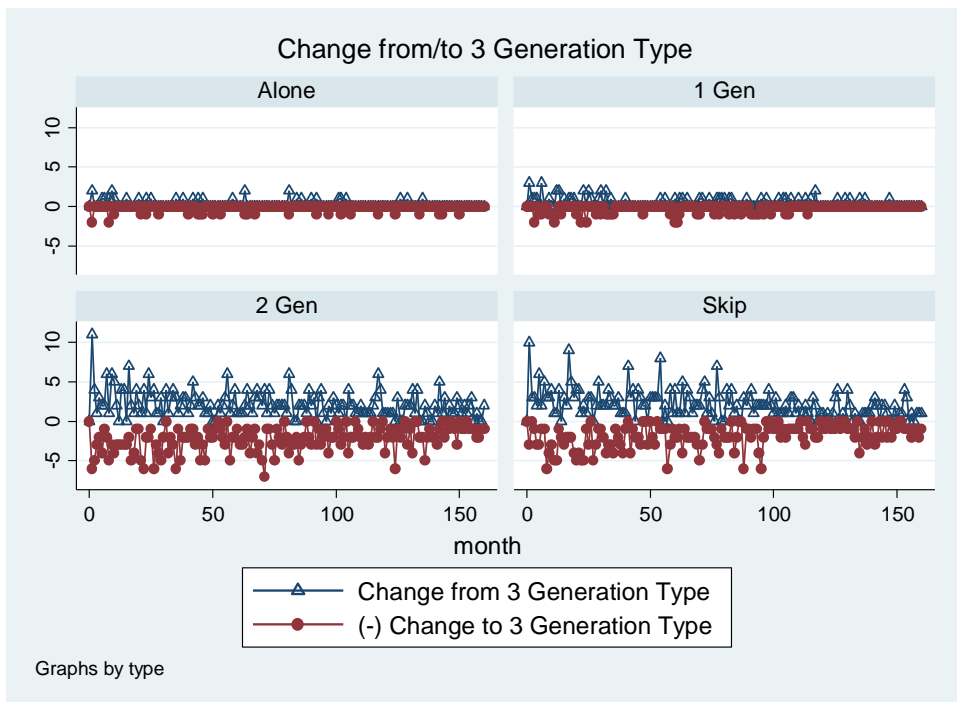
ภาพที่ 15 การเปลี่ยนแปลงรายเดือนของครัวเรือนแบบ 1 รุ่น

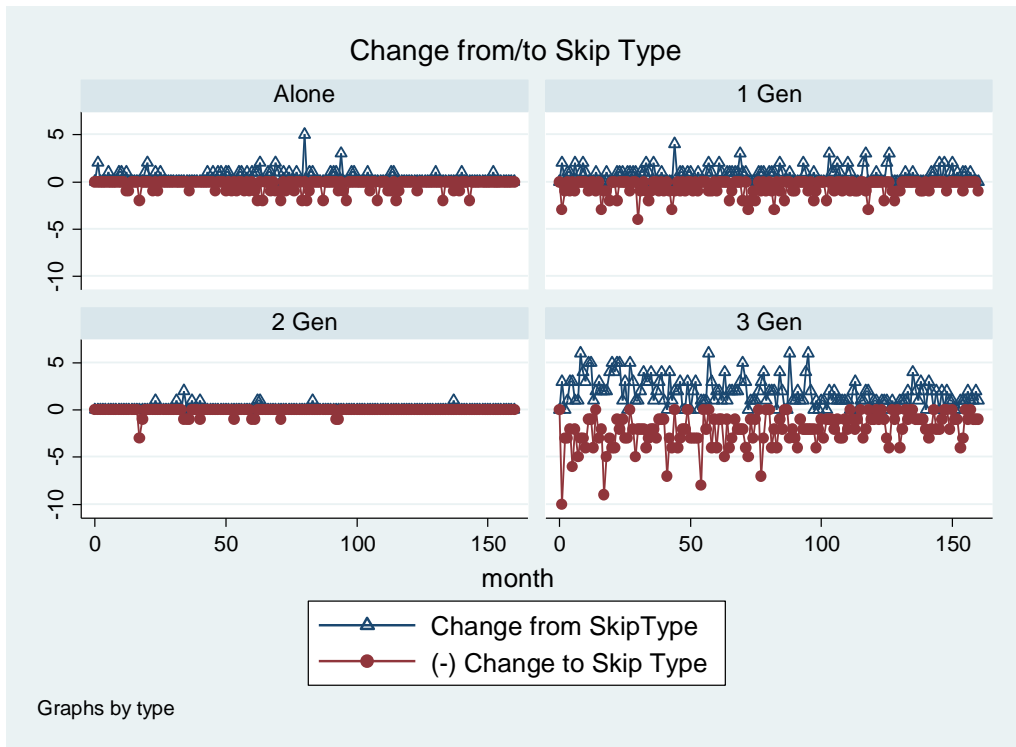
ภาพที่ 16 การเปลี่ยนแปลงรายเดือนของครัวเรือนแบบ 2 รุ่น

ภาพที่ 17 การเปลี่ยนแปลงรายเดือนของครัวเรือนแบบ 3 รุ่น

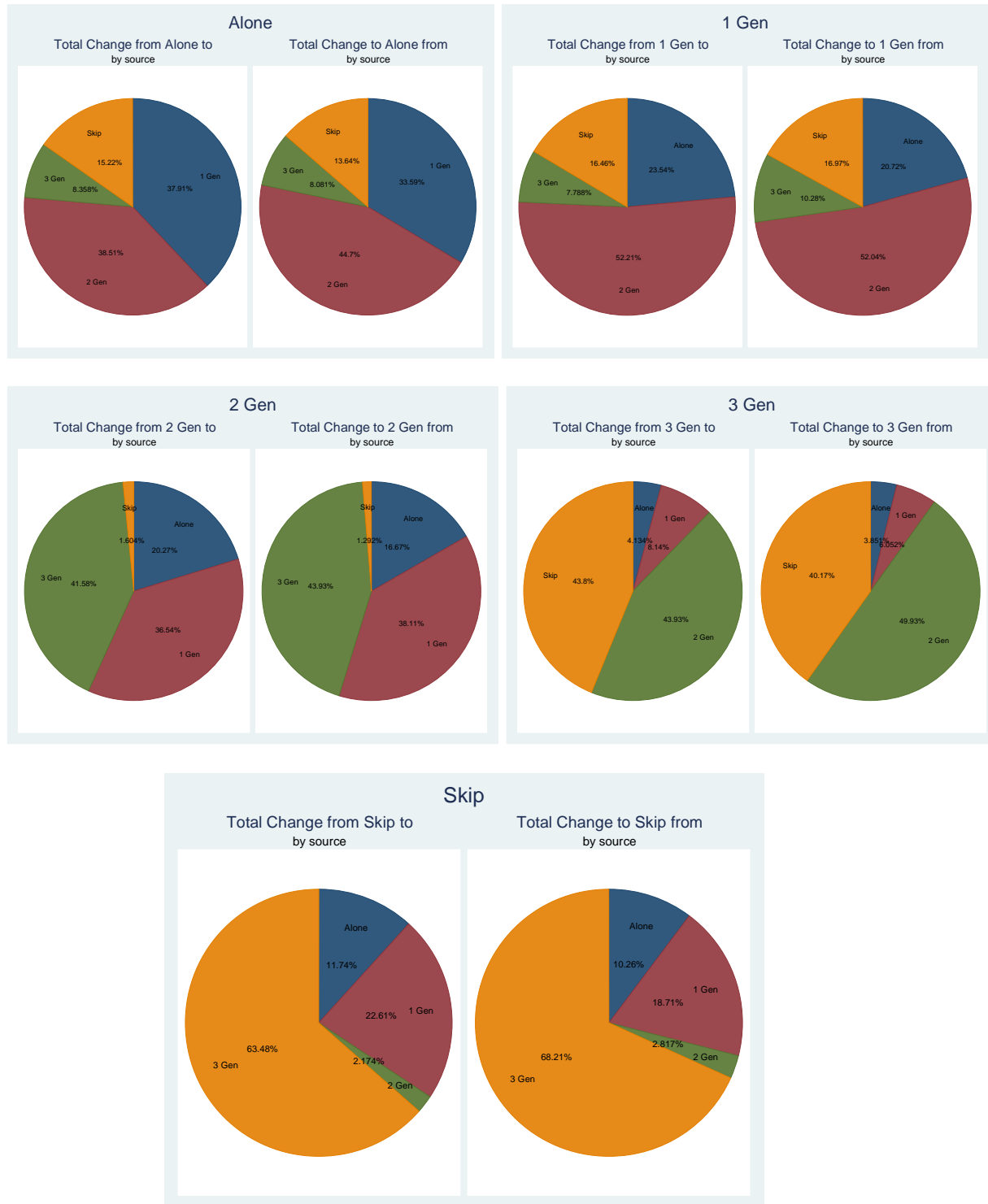

ภาพที่ 18 การเปลี่ยนแปลงรายเดือนของครัวเรือนแบบแห่วงกลาง

จากภาพด้านบนรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเปลี่ยนเป็น/มาจากโครงสร้างเป็นแบบ 1 รุ่น แบบ 2 รุ่นและแบบแห่วงกลางจะมีส่วนน้อยที่จะเป็น/มาจากโครงสร้างแบบ 3 รุ่น สำหรับครัวเรือนแบบ 1 รุ่นส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเป็น/มาจากโครงสร้างแบบ 2 รุ่นและแบบแห่วงกลาง จะมีส่วนน้อยที่จะเป็น/มาจากโครงสร้างแบบ 3 รุ่น สำหรับครัวเรือนแบบ 2 รุ่นส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเป็น/มาจากโครงสร้างแบบ 1 รุ่นและแบบ 3 รุ่น จะมีน้อยมากที่จะเปลี่ยนเป็น/มาจากโครงสร้างแห่วงกลาง แต่ครัวเรือนแบบ 3 รุ่นส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเป็น/มาจากโครงสร้างเป็นแบบแห่วงกลางและแบบ 2 รุ่น และมีน้อยมากที่มาจากโครงสร้างแบบอยู่คนเดียว สำหรับครัวเรือนแบบแห่วงกลางส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเป็น/มาจากโครงสร้างแบบ 3 รุ่นและ 1 รุ่นมีเพียงส่วนน้อยที่จะเป็น/มาจากโครงสร้างแบบ 2 รุ่น ซึ่งผลที่ได้จากภาพนี้สอดคล้องกับผลที่เห็นจาก transition matrix เมื่อเราเทียบการเปลี่ยนแปลงจากเดือนเริ่มต้นกับเดือนสุดท้ายของข้อมูลเราสามารถสรุปภาพรวมของข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของแต่ละโครงสร้างในที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือนโดยใช้แผนภูมิวงกลมดังต่อไปนี้

ภาพที่ 19 แผนภาพวงกลมสรุปการเปลี่ยนแปลง

4.1.4 สาเหตุเชิงประชากรศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือน

ในทางประชากรศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงในจำนวนประชากรจะมาได้จาก 3 สาเหตุคือการเกิด การตาย และการย้ายเข้า/ออก ในเบื้องต้นการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนก็มาจาก 3 สาเหตุนี้เช่นกัน แต่การเปลี่ยนแปลงบางอย่างอาจเปลี่ยนแปลงแค่จำนวนสมาชิกในครัวเรือนแต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือน เช่น การที่ครัวเรือน 2 รุ่นมีลูกเพิ่มขึ้น 1 คน จำนวนสมาชิกครัวเรือนก็จะเพิ่มขึ้นแต่โครงสร้างครัวเรือนยังคงเป็นแบบ 2 รุ่นเช่นเดิม แต่ในกรณีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนขึ้น เราสามารถดูได้ว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุทางประชากรศาสตร์ใดบ้างโดยที่ในแบบสอบถาม Townsend Thai จะระบุถึงสาเหตุของการเข้ามาเป็นสมาชิกครัวเรือน เช่น การเกิด การแต่งงานเข้า การมาเยี่ยม การย้ายเข้า และการกลับมาของคนที่เคยอยู่ที่ครัวเรือนมาก่อนแล้วย้ายออกไป ส่วนสาเหตุของการไม่ได้เป็นสมาชิกครัวเรือน เช่น การเสียชีวิต การไปโรงเรียนของผู้ที่ยังเรียนอยู่ซึ่งอาจจะกลับมาอยู่ที่ครัวเรือนในวันหยุดเสาร์/อาทิตย์แต่รวมเวลาแล้วไม่ครบตามกำหนดเวลาที่จะถือเป็นสมาชิกครัวเรือน การออกไปทำงานซึ่งอาจจะกลับมาอยู่ที่ครัวเรือนในวันหยุดเสาร์/อาทิตย์แต่รวมเวลาแล้วไม่ครบตามกำหนดเวลา และการออกไปด้วยเหตุผลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การเรียนและการทำงานแบบกลับมาได้ในวันหยุดเสาร์/อาทิตย์ซึ่งเหตุผลนี้จะรวมถึงการย้ายออกไปเรียนหรือทำงานที่อื่นแบบไม่ได้กลับมาบ้านเป็นเวลานานด้วย เนื่องจากเราแบ่งโครงสร้างครัวเรือนออกเป็น 5 แบบ ดังนั้นครัวเรือนแต่ละแบบจะมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างได้เป็นอีก 4 แบบ ตารางที่ 4-8 แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทางประชากรศาสตร์ (เกิด ตาย ย้ายเข้า/ออก) ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือน

ตารางที่ 4 สาเหตุการของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้างอยู่คนเดียว

	ประเภทครัวเรือน			
	1 รุ่น	2 รุ่น	3 รุ่น	แห่วงกลาง
สาเหตุที่เพิ่มขึ้น	0	0	0	0
เกิด	0	0	0	0
แต่งงานเข้า	0	0	0	0
มาเยี่ยม	0	0	0	0
ย้ายเข้า	0	0	0	0
กลับมา	2	2	0	0
สาเหตุที่ลดลง				
ไปโรงเรียน	5	5	1	1
ไปทำงาน	2	6	0	0
ไปด้วยเหตุผลอื่น	123	223	87	83
เสียชีวิต	18	20	0	0

จากตารางที่ 4 จะเห็นว่าสาเหตุส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้างอยู่คนเดียวคือการย้ายออกไม่ว่าจะเปลี่ยนจากโครงสร้างใด สาเหตุรองลงมาคือการเสียชีวิตโดยเฉพาะกับครัวเรือน 1 รุ่นและ 2 รุ่นซึ่งเมื่อมีผู้เสียชีวิตแล้วทำให้โครงสร้างเปลี่ยนมาเป็นแบบอยู่คนเดียว

ตารางที่ 5 สาเหตุการของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้าง 1 รุ่น

	ประเภทครัวเรือน			
	อยู่คนเดียว	2 รุ่น	3 รุ่น	แห่วงกลาง
สาเหตุที่เพิ่มขึ้น				
เกิด	1	0	0	0
แต่งงานเข้า	5	1	0	1
มาเยี่ยม	3	1	0	0
ย้ายเข้า	18	4	0	0
กลับมา	110	9	0	3
สาเหตุที่ลดลง				
ไปโรงเรียน	0	51	2	8
ไปทำงาน	0	12	0	3
ไปด้วยเหตุผลอื่น	3	327	163	121
เสียชีวิต	0	8	8	0

จากตารางที่ 5 จะเห็นว่าสาเหตุส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้าง 1 รุ่นคือการย้ายออกซึ่งทำให้โครงสร้างแบบ 2 รุ่น 3 รุ่น และแห่วงกลางกลายเป็นโครงสร้างแบบ 1 รุ่น สาเหตุด้านการตายนั้นมีบ้างแต่คิดเป็นสัดส่วนที่เล็กน้อยสำหรับการเปลี่ยนจากครัวเรือนอยู่คนเดียวมาเป็นโครงสร้างแบบ 1 รุ่น สาเหตุสำคัญอยู่ที่การกลับมาของผู้ที่เคยเป็นสมาชิกครัวเรือน ส่วนสาเหตุอื่น ๆ ที่ทำให้จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นแบบ 1 รุ่นนั้นมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ตารางที่ 6 สาเหตุการของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้าง 2 รุ่น

	ประเภทครัวเรือน			
	อยู่คนเดียว	1 รุ่น	3 รุ่น	แห่วงกลาง
สาเหตุที่เพิ่มขึ้น				
เกิด	0	12	0	0
แต่งงานเข้า	2	7	3	0
มาเยี่ยม	1	5	0	0
ย้ายเข้า	29	43	6	0
กลับมา	147	310	16	10
สาเหตุที่ลดลง				
ไปโรงเรียน	0	0	30	0
ไปทำงาน	0	0	9	0
ไปด้วยเหตุผลอื่น	1	16	483	15
เสียชีวิต	1	5	37	0

จากตารางที่ 6 จะเห็นว่าสาเหตุส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้าง 2 รุ่นคือการกลับมาของคนที่เคยเป็นสมาชิกและการย้ายออก การเกิดและเสียชีวิตมีผลบ้างแต่มีใช้สาเหตุหลัก การเปลี่ยนจากโครงสร้าง 3 รุ่นไปสู่โครงสร้างแบบ 2 รุ่นเกิดขึ้นเพราะการย้ายออกเป็นหลัก รองลงมาคือการเสียชีวิต การเปลี่ยนจากโครงสร้างอยู่คนเดียวและ 1 รุ่นมาสู่แบบ 2 รุ่นเกิดขึ้นเพราะการกลับมาของผู้ที่เคยเป็นสมาชิกครัวเรือน การเกิดเป็นสาเหตุอยู่บ้างในการเปลี่ยนจากแบบ 1 รุ่นเป็น 2 รุ่น แต่มีจำนวนไม่มากนัก

ตารางที่ 7 สาเหตุการของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้าง 3 รุ่น

	ประเภทครัวเรือน			
	อยู่คนเดียว	1 รุ่น	2 รุ่น	แห่วงกลาง
สาเหตุที่เพิ่มขึ้น				
เกิด	3	5	93	12
แต่งงานเข้า	3	3	8	6
มาเยี่ยม	0	2	7	12
ย้ายเข้า	22	35	129	75
กลับมา	60	81	299	379
สาเหตุที่ลดลง				
ไปโรงเรียน	0	0	1	1
ไปทำงาน	0	0	1	0
ไปด้วยเหตุผลอื่น	0	1	19	21
เสียชีวิต	0	1	4	2

จากตารางที่ 7 จะเห็นว่าสาเหตุส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้าง 3 รุ่นคือการกลับมาของคนที่เคยเป็นสมาชิกและการย้ายเข้าของคนที่ไม่เคยเป็นสมาชิก สาเหตุรองลงมาคือการเกิดซึ่งมีจำนวนมากพอสมควรในกรณีนี้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนจากครัวเรือน 2 รุ่นไปสู่ 3 รุ่นดังนั้นการที่มีสมาชิกที่อยู่ในวัยสูงอายุอยู่ในบ้านอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการเกิด ส่วนใหญ่แล้วการเปลี่ยนแปลงจะอยู่ที่ครัวเรือนแบบแห่วงกลางและแบบ 2 รุ่นโดยการกลับมาของคนที่เคยเป็นสมาชิกและการย้ายเข้าของคนที่ไม่เคยเป็นสมาชิกทำให้ครัวเรือนแห่วงกลางและครัวเรือน 2 รุ่นเปลี่ยนเป็นครัวเรือน 3 รุ่น สำหรับการเกิดส่วนใหญ่จะอยู่ที่ครัวเรือน 2 รุ่นซึ่งทำให้ครัวเรือนเหล่านี้เปลี่ยนเป็นแบบ 3 รุ่นแต่การเกิดมีจำนวนไม่มากนักสำหรับโครงสร้างครัวเรือนประเภทอื่น

ตารางที่ 8 สาเหตุการของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้างแห่วงกลาง

	ประเภทครัวเรือน			
	อยู่คนเดียว	1 รุ่น	2 รุ่น	3 รุ่น
สาเหตุที่เพิ่มขึ้น				
เกิด	1	4	1	0
แต่งงานเข้า	1	0	0	0
มาเยี่ยม	0	0	3	0
ย้ายเข้า	18	32	9	10
กลับมา	52	76	5	10
สาเหตุที่ลดลง				
ไปโรงเรียน	0	0	0	7
ไปทำงาน	0	0	0	13
ไปด้วยเหตุผลอื่น	0	2	7	514
เสียชีวิต	0	4	0	6

จากตารางที่ 8 จะเห็นว่าสาเหตุส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนไปสู่โครงสร้างแห่วงกลางคือการย้ายออกและการกลับมาของคนที่เคยเป็นสมาชิก การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นจากครัวเรือน 3 รุ่นมีการย้ายออกทำให้โครงสร้างเปลี่ยนเป็นแบบแห่วงกลาง รองลงมาคือการย้ายกลับมาของผู้ที่เคยเป็นสมาชิกและการย้ายเข้าของผู้ที่ไม่เคยเป็นสมาชิกซึ่งทำให้ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและแบบ 1 รุ่นเปลี่ยนเป็นครัวเรือนแห่วงกลางได้

จะเห็นว่าสาเหตุส่วนใหญ่ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนของตัวอย่างซ้ำแบบรายเดือนคือการย้ายเข้า/ออก ส่วนสาเหตุด้านการเกิดและการเสียชีวิตมีอยู่บ้างแต่ไม่ใช่สาเหตุหลัก ซึ่งผลข้อนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความถี่ในการเก็บข้อมูลตัวอย่างซ้ำของการสำรวจ Townsend Thai คือรายเดือน หากข้อมูลถูกเก็บด้วยความถี่ต่ำลงเช่นรายปีสาเหตุที่พบอาจจะแตกต่างออกไปโดยการย้ายเข้า/ออกอาจมีน้ำหนักน้อยลงในการอธิบาย

4.1.5 ลักษณะของคนที่ย้ายเข้า/ออก

เนื่องจากการย้ายเข้า/ออกเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือน ตารางที่ 9 และ 10 สรุปลักษณะบางประการของคนที่ย้ายเข้ามาสู่ครัวเรือน ณ เดือนแรกที่ย้ายเข้ามา อายุเฉลี่ยของคนที่ย้ายเข้ามาสู่ครัวเรือนนั้นประมาณ 22 ปี มีสัดส่วนชายหญิงใกล้เคียงกันโดยชายมีมากกว่าเล็กน้อย (51%) ส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ใหญ่ (66%) รองลงมาคือเด็ก (32%) ส่วนผู้สูงอายุมีเพียงเล็กน้อย (2%) การศึกษาโดยเฉลี่ยคือ 6 ปี เมื่อแยกดูตามโครงสร้างครัวเรือนแล้วสิ่งที่แตกต่างจากภาพรวมคือคนที่ย้ายเข้ามาสู่โครงสร้างแบบแห่วงกลาง ส่วนใหญ่นั้นคือเด็ก (63%) ซึ่งมีอายุเฉลี่ยประมาณ 14 ปีและมีการศึกษาโดยเฉลี่ย 5.5 ปี เมื่อแยกดูตามจังหวัดแล้วพบว่าอายุเฉลี่ยของคนที่ย้ายเข้าที่บุรีรัมย์และศรีสะเกษมีค่าประมาณ 20 ปีซึ่งน้อยกว่าอายุเฉลี่ยของคนที่ย้ายเข้าที่จะเชิงเทราและลพบุรีซึ่งมีอายุประมาณ 25 ปี ผู้หญิงย้ายเข้ามาเป็นสัดส่วนมากกว่าผู้ชายในจังหวัดจะเชิงเทราและลพบุรี (53-54%) ส่วนที่บุรีรัมย์และศรีสะเกษนั้นกลับกันคือผู้ชายย้าย

เข้ามาเป็นสัดส่วนที่มากกว่าผู้หญิง (54-57%) และเป็นสัดส่วนของเด็กที่สูงกว่า (36-39%) ในขณะที่จะเชิงเทราและลพบุรีมี สัดส่วนของเด็กที่ย้ายเข้าที่น้อยกว่า (26-28%)

ตารางที่ 9 ลักษณะของผู้ที่ย้ายเข้าแยกตามโครงสร้างครัวเรือน

	อายุเฉลี่ย	ผู้ชาย (%)	ผู้หญิง (%)	เด็ก (%)	ผู้ใหญ่ (%)	ผู้สูงอายุ (%)	การศึกษา (ปี)
อยู่คนเดียว	39.00	0	100	0	100	0	6.00
1 รุ่น	26.94	49	51	25	70	5	6.69
2 รุ่น	26.92	54	46	16	82	2	7.08
3 รุ่น	21.76	50	50	35	63	2	5.88
แห่วงกลาง	14.27	47	53	63	34	3	5.58
รวม	22.79	51	49	32	66	2	6.29

ตารางที่ 10 ลักษณะของผู้ที่ย้ายเข้าแยกตามจังหวัด

	อายุเฉลี่ย	ผู้ชาย (%)	ผู้หญิง (%)	เด็ก (%)	ผู้ใหญ่ (%)	ผู้สูงอายุ (%)	การศึกษา (ปี)
จะเชิงเทรา	25.21	46	54	26	71	3	7.46
ลพบุรี	25.20	47	53	28	69	3	5.86
บุรีรัมย์	19.90	54	46	39	58	2	5.34
ศรีสะเกษ	20.78	57	43	36	63	1	6.43
รวม	22.79	51	49	32	66	2	6.29

ตารางที่ 11 และ 12 สรุปลักษณะบางประการของคนที่ย้ายเข้าออกไปจากครัวเรือน ณ เดือนแรกที่ย้ายออกอายุเฉลี่ยของคนที่ย้ายออกไปจากครัวเรือนนั้นประมาณ 26 ปี มีสัดส่วนชายหญิงใกล้เคียงกันโดยชายมีมากกว่าเล็กน้อย (52%) ส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ใหญ่ (76%) รองลงมาคือเด็ก (21%) ส่วนผู้สูงอายุมีเพียงเล็กน้อย (4%) การศึกษาโดยเฉลี่ยคือ 7 ปี เมื่อแยกดูตามโครงสร้างครัวเรือนแล้ว คนที่ย้ายออกจากครัวเรือน 1 รุ่นมีอายุเฉลี่ยมากกว่าแบบ 2-3 รุ่นและแบบแห่วงกลาง (33.58 ปี) และคนที่ย้ายออกไปจากโครงสร้างแบบแห่วงกลางมีอายุเฉลี่ยน้อยสุดคือ 20 ปีและสัดส่วนของเด็กมีค่าใกล้เคียงกับสัดส่วนของผู้ใหญ่คือ 47-48% เมื่อแยกดูตามจังหวัดแล้วพบว่าอายุเฉลี่ยของคนที่ย้ายออกที่จะเชิงเทราและลพบุรีมีค่าประมาณ 25-27 ปีซึ่งมากกว่าอายุเฉลี่ยของคนที่ย้ายออกที่บุรีรัมย์และศรีสะเกษ (24-25 ปี) ผู้หญิงย้ายออกคิดเป็นสัดส่วนที่มากกว่าผู้ชายในจังหวัดจะเชิงเทราและลพบุรี (50-51%) ส่วนที่บุรีรัมย์และศรีสะเกษนั้นผู้ชายย้ายออกคิดเป็นสัดส่วนที่มากกว่าผู้หญิง (53-57%) สัดส่วนของเด็กที่ย้ายออกสูงสุดอยู่ที่บุรีรัมย์คิดเป็น 26% การศึกษาโดยเฉลี่ยของผู้ย้ายออกเป็นครั้งแรกของจะเชิงเทราที่มีค่าสูงสุดคือ 8.36 ปีและต่ำสุดที่บุรีรัมย์คือ 6 ปี

ตารางที่ 11 ลักษณะของผู้ที่ย้ายเข้าออกตามโครงสร้างครัวเรือน

	อายุเฉลี่ย	ผู้ชาย (%)	ผู้หญิง (%)	เด็ก (%)	ผู้ใหญ่ (%)	ผู้สูงอายุ (%)	การศึกษา (ปี)
อยู่คนเดียว	67.50	50	50	0	25	75	6.00
1 รุ่น	33.58	47	53	18	72	10	6.15
2 รุ่น	26.39	53	47	13	85	2	7.59
3 รุ่น	25.57	52	48	23	74	4	6.84
แห่วงกลาง	19.83	51	49	48	47	5	6.15
รวม	25.80	52	48	21	76	4	7.04

ตารางที่ 12 ลักษณะของผู้ที่ย้ายเข้าแยกตามจังหวัด

	อายุเฉลี่ย	ผู้ชาย (%)	ผู้หญิง (%)	เด็ก (%)	ผู้ใหญ่ (%)	ผู้สูงอายุ (%)	การศึกษา (ปี)
ฉะเชิงเทรา	27.82	50	50	18	78	5	8.36
ลพบุรี	26.60	51	51	20	74	5	6.83
บุรีรัมย์	24.24	53	47	26	71	3	6.00
ศรีสะเกษ	25.04	43	43	19	80	1	7.22
รวม	25.79	52	48	21	75	4	7.03

การย้ายเข้า/ออกนั้นส่วนใหญ่เป็นแบบชั่วคราวโดยผู้ย้ายออกจากครัวเรือนเดินทางออกไปโดยเฉลี่ยประมาณ 5 ครั้งในช่วงเวลาที่ศึกษา แต่ครั้งที่ออกไปนั้นจะอยู่ห่างจากบ้านเป็นเวลาประมาณ 9 เดือนโดยเฉลี่ยและแต่ละครั้งที่กลับมา นั้นจะอยู่ที่ครัวเรือนนานเกือบ 4 ปีและตัวเลขเหล่านี้จะแตกต่างกันไปในแต่ละจังหวัดโดยที่บุรีรัมย์และศรีสะเกษตัวเลขของการเดินทางออกจากครัวเรือนจะสูงกว่าคือ 6 และ 5 ครั้งในช่วงเวลาที่ศึกษา ส่วนที่ลพบุรีและฉะเชิงเทราตัวเลขนี้จะอยู่ที่ประมาณ 3-4 ครั้ง แต่ครั้งที่ออกไปนั้นผู้ย้ายออกจากบุรีรัมย์และศรีสะเกษจะอยู่ห่างจากบ้านเป็นเวลาน้อยกว่าคือประมาณ 7-9 เดือนโดยเฉลี่ยในขณะที่ตัวเลขนี้ของลพบุรีและฉะเชิงเทราจะอยู่ที่ประมาณ 10-17 เดือน และระยะเวลาที่อยู่กับครัวเรือนสำหรับบุรีรัมย์และศรีสะเกษในแต่ละครั้งที่กลับมา นั้นจะน้อยกว่าคืออยู่ที่เกือบ 3-4 ปีขณะที่ตัวเลขนี้ของลพบุรีและฉะเชิงเทราจะอยู่ที่ประมาณ 4 ปีครึ่งถึง 5 ปี ตารางที่ 13 สรุปตัวเลขเหล่านี้แยกตามจังหวัดและตัวเลขรวม

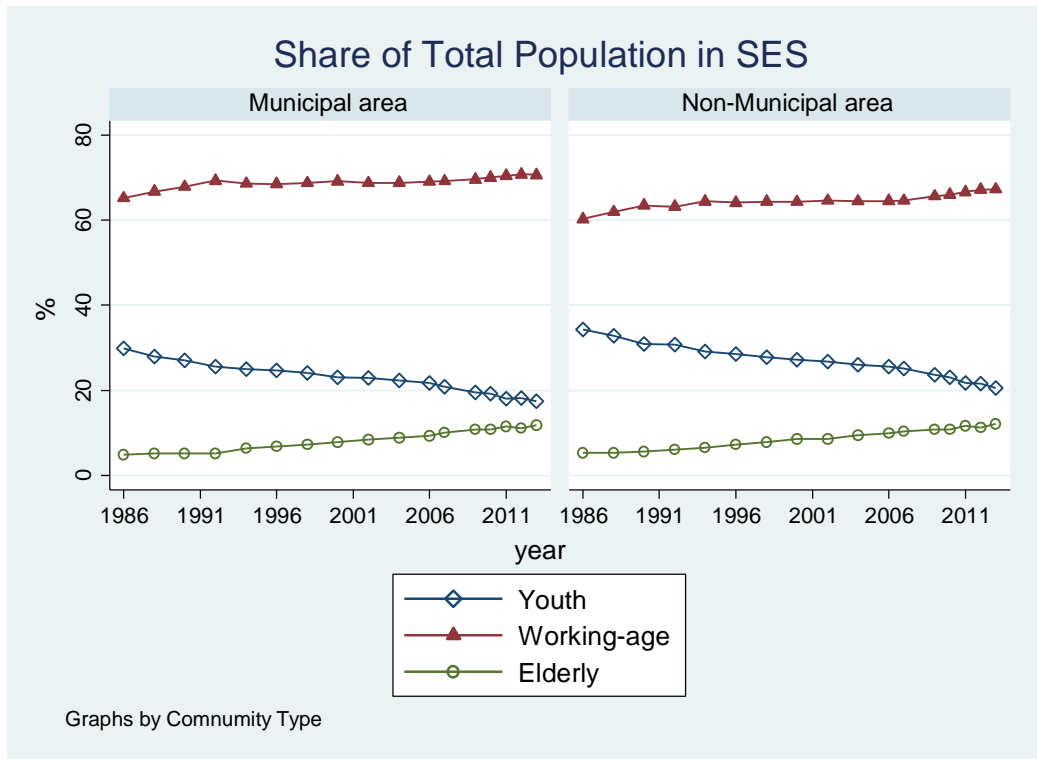
ตารางที่ 13 การย้ายเข้า/ออกแบบชั่วคราว

	ฉะเชิงเทรา	ลพบุรี	บุรีรัมย์	ศรีสะเกษ	รวม
จำนวนครั้งที่ย้ายออกจากครัวเรือน	2.96	3.72	6.29	4.84	5.11
จำนวนเดือนที่อยู่ห่างจากครัวเรือนในแต่ละครั้งของการย้ายออก	16.49	10.51	6.84	8.69	9.03
จำนวนเดือนซึ่งอยู่กับครัวเรือนในฐานะสมาชิกในแต่ละครั้งของการอยู่กับครัวเรือน	60.72	55.6	32.69	46.91	46.35

4.2 ผลกระทบของปัจจัยประชากรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบท

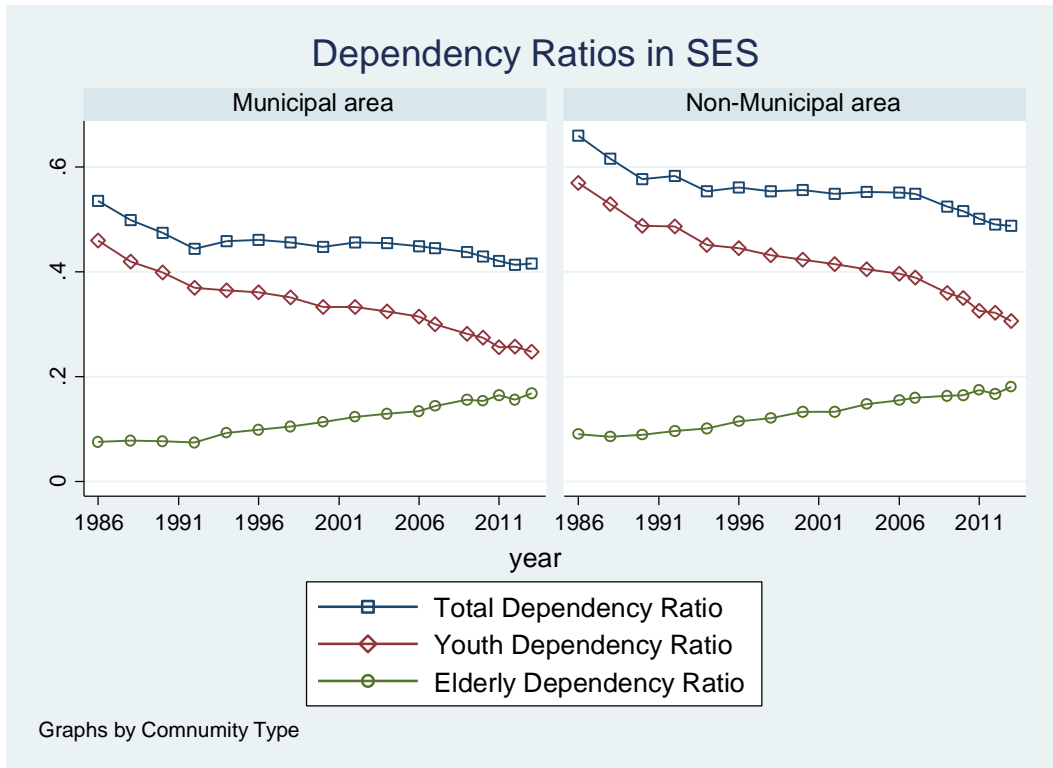
เมื่ออัตราการตายลดลงเพราะการพัฒนาทางการแพทย์ที่เจริญก้าวหน้าส่งผลให้ประชากรไทยมีอายุยืนยาวขึ้นและอัตราเจริญพันธุ์รวมของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ลดลง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะส่งผลอย่างไรบ้างต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม จากภาพที่ 1 และ 2 เราพบว่าโครงสร้างอายุได้มีการเปลี่ยนแปลงไปโดยอายุเฉลี่ยของคนในสังคมนั้นมากขึ้นและสัดส่วนของคนที่อยู่ในวัยต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา และจากภาพที่ 3 และ 4 เราพบว่าการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอายุที่เห็นนั้นต้องมีสาเหตุมาจากการเกิด ตาย และย้ายถิ่น แต่งานศึกษาบางชิ้น เช่น Bloom and Canning (2001) พบว่าปัจจัยประชากรเช่นอัตราการเกิดและตายนั้นไม่สามารถอธิบายผลทางประชากรที่มีต่อตลาดแรงงานได้ดีนักเมื่อเทียบกับโครงสร้างอายุ แต่การกระจายตัวของตัวแปรใด ๆ รวมถึงการกระจายตัวของอายุนั้นโดยทั่วไปแล้วจะมีความซับซ้อนและมีหลากหลายมิติซ่อนอยู่ในนั้น ดังนั้นความยากลำบากประการหนึ่งในการวิเคราะห์ว่าปัจจัยประชากรส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือนคือการเลือกตัวแปรที่สามารถอธิบายลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในการกระจายตัวของอายุที่เปลี่ยนไปเพราะปัจจัยประชากรให้ได้ ตัวแปรหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันคืออัตราส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยพึ่งพิงต่อผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน (dependency ratio) ซึ่งช่วงอายุที่อยู่ในวัยทำงานที่นิยมใช้กันนั้นคือ 15-64 ปี ครัวเรือนที่มีอัตราส่วนพึ่งพิงสูงกว่าก็สื่อถึงภาระต่อสมาชิกที่อยู่ในวัยทำงานที่จะมีมากขึ้น แต่ครัวเรือน 2 ครัวเรือนซึ่งมีอัตราส่วนพึ่งพิงรวมที่เท่ากันก็อาจมีความแตกต่างกันในองค์ประกอบของคนที่อยู่ในวัยพึ่งพิงและคนที่อยู่วัยทำงานก็เป็นได้เพราะช่วงอายุ 15-64 ปีนั้นอาจจะเป็นช่วงที่กว้างเกินไป เพื่อที่จะอธิบายถึงลักษณะขององค์ประกอบของผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานที่แต่ละครัวเรือนอาจมีความแตกต่างกันออกไป ตัวแปรที่นิยมใช้อีกตัวหนึ่งคือสัดส่วนของผู้ที่วัยแรงงานหลัก (prime-age share) ซึ่งคำนวณได้จากจำนวนคนที่อยู่ในช่วงอายุ 35-54 ปีหารด้วยจำนวนคนที่อยู่ในวัยทำงานทั้งหมด

ภาพที่ 20 สัดส่วนของวัยเด็ก วัยทำงานและวัยสูงอายุแยกตามพื้นที่

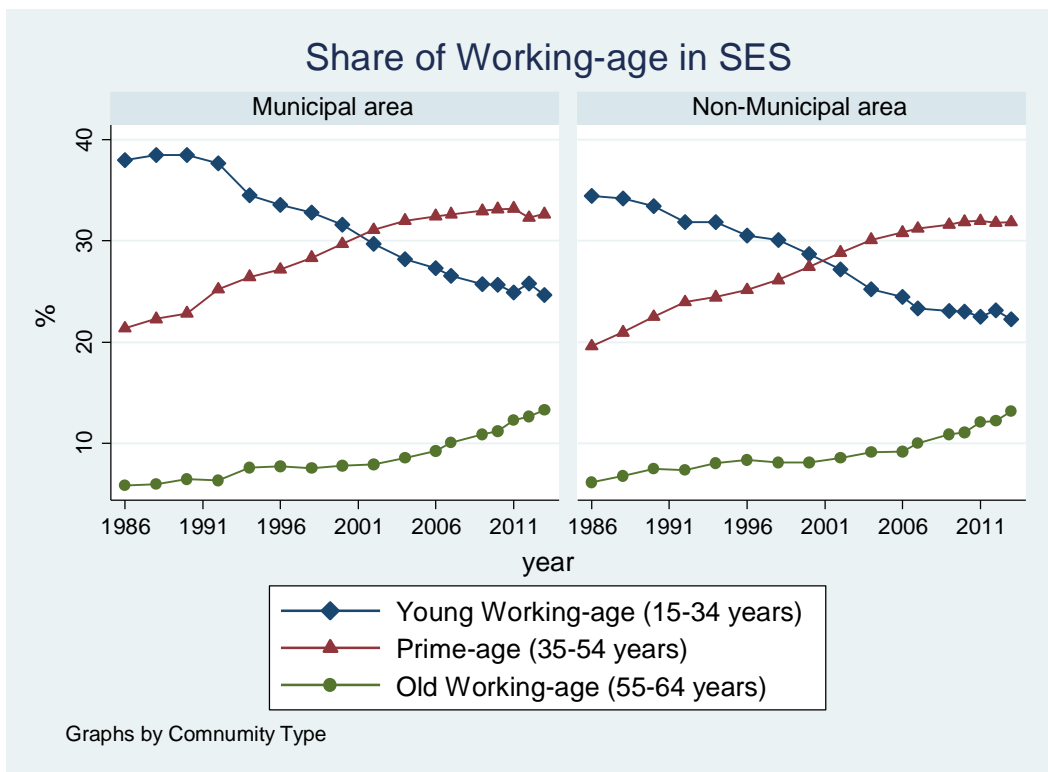
ภาพที่ 20 แสดงถึงสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยเด็ก (0-14) วัยทำงาน (15-64) และวัยสูงอายุ (65-99) ในฐานข้อมูล SES แยกตามพื้นที่ในและนอกเขตเทศบาล จะเห็นว่าสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยทำงานและวัยสูงอายุมีแนวโน้มสูงขึ้นแต่ประชากรที่อยู่ในวัยเด็กนั้นลดลงทั้งในและนอกเขตเทศบาล แต่สัดส่วนของเด็กนั้นสูงกว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุพอสมควรและอัตราการลดลงของประชากรที่อยู่ในวัยเด็กนั้นสูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรที่อยู่ในวัยสูงอายุ เมื่อคำนวณเป็นสัดส่วนเพียงรวมคือนำประชากรที่อยู่ในวัยเด็กมารวมกับประชากรที่อยู่ในวัยสูงอายุและคิดเป็นเปอร์เซ็นต์แล้ว สัดส่วนนี้จะมีแนวโน้มลดลงโดยสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยเพียงนอกเขตเทศบาลมีค่าสูงกว่าในเขตเทศบาล เมื่อนำสัดส่วนดังกล่าวมาคำนวณเป็นอัตราส่วนเพียงรวม ภาพที่ 21 แสดงถึงอัตราส่วนดังกล่าวซึ่งแสดงถึงแนวโน้มที่ลดลงทั้งในและนอกเขตเทศบาลแต่ขนาดของสัดส่วนนี้ที่นอกเขตเทศบาลมีค่ามากกว่าในเขตเทศบาล และเมื่อแยกอัตราส่วนเพียงรวมออกเป็นอัตราส่วนเพียงวัยเด็กและอัตราส่วนเพียงวัยชราแล้วจะพบว่าอัตราส่วนเพียงวัยเด็กคือสิ่งที่ทำให้อัตราส่วนเพียงรวมมีแนวโน้มลดลง อัตราส่วนเพียงวัยเด็กนอกเขตเทศบาลมีค่ามากกว่าและมีอัตราการลดลงที่สูงกว่าในเขตเทศบาลแต่อัตราส่วนเพียงวัยชราในทั้ง 2 เขตนั้นมีค่าใกล้เคียงกันและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเหมือนกัน ภาพที่ 20-21 แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีอัตราส่วนเพียงที่ลดลงในช่วงหลายปีที่ผ่านมาซึ่งในระยะสั้นน่าจะส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจในหลาย ๆ ด้าน

ภาพที่ 21 อัตราส่วนพึ่งพิงแยกตามพื้นที่

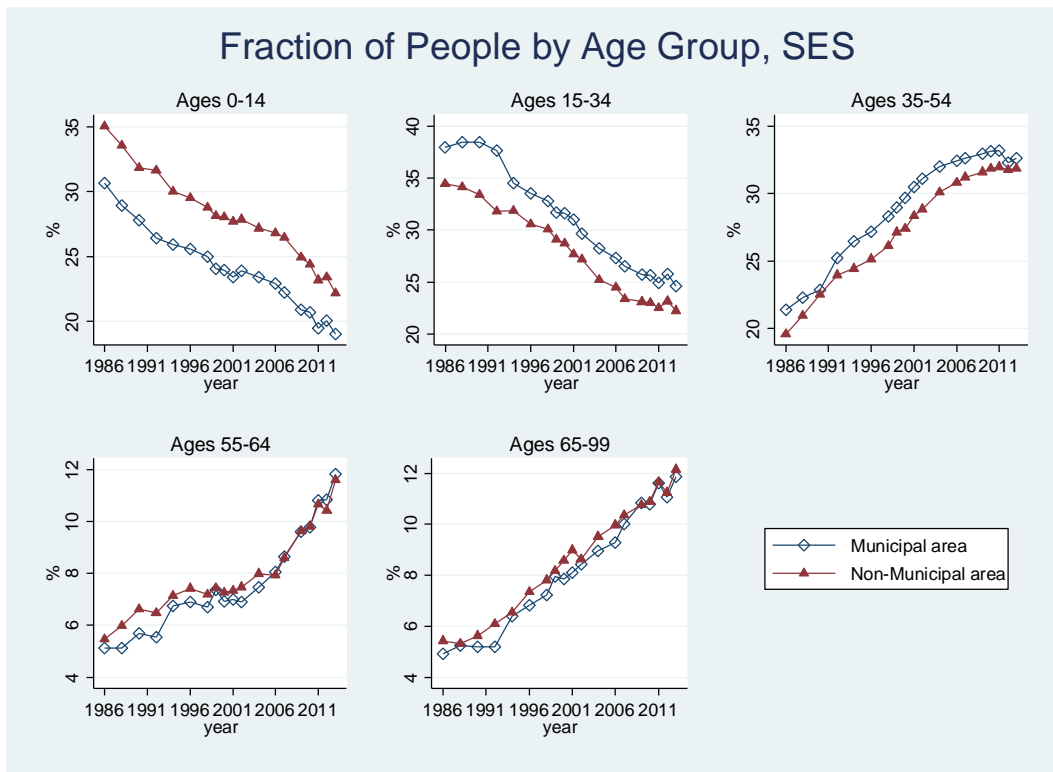
ภาพที่ 22 นำสัดส่วนของประชากรที่อยู่วัยทำงานคือช่วงอายุ 15-64 ปีในฐานะข้อมูล SES มาแยกออกเป็นอีก 3 ส่วนย่อยคือสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยเริ่มต้นการทำงาน (ช่วงอายุ 15-34 ปี) สัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยทำงานหลัก (ช่วงอายุ 35-54 ปี) และสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยท้ายสุดของการทำงาน (ช่วงอายุ 55-64 ปี) จะเห็นว่าจากประชากรที่อยู่ในวัยทำงานทั้งหมด สัดส่วนของวัยเริ่มต้นทำงานนั้นมีแนวโน้มลดลงแต่สัดส่วนของวัยทำงานหลักและวัยท้ายสุดของการทำงานนั้นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นอีกภาพหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุ และสัดส่วนที่ใหญ่ที่สุดจากปี 2529-2543 นั้นคือวัยเริ่มต้นทำงาน แต่เนื่องจากสัดส่วนนี้มีแนวโน้มที่ลดลง หลังจากปี 2543 เป็นต้นไป สัดส่วนที่ใหญ่ที่สุดจึงเปลี่ยนมาเป็นวัยทำงานหลัก สัดส่วนของวัยท้ายสุดของการทำงานมีขนาดน้อยที่สุดถึงแม้จะมีแนวโน้มสูงขึ้นก็ตาม ซึ่งภาพที่ได้นี้เกิดขึ้นทั้งในและนอกเขตเทศบาล เมื่อนำตัวเลขเหล่านี้มาคำนวณเป็นอัตราส่วนของวัยทำงานในช่วงต่างๆ ก็จะได้ภาพที่คล้ายคลึงกันคืออัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยเริ่มต้นทำงานมีค่าเกือบถึง 60% ของประชากรที่อยู่ในวัยทำงานทั้งหมดในปี 2529 แต่มีแนวโน้มลดลงจนเหลือน้อยกว่า 40% ในปี 2553 อัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยทำงานหลักมีค่าเพิ่มขึ้นจาก 33% ในปี 2529 เป็นเกือบถึง 50% ในปี 2553 และอัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยท้ายสุดของการทำงานมีค่าเพิ่มขึ้นจากประมาณ 10% ในปี 2529 เป็นเกือบถึง 20% ในปี 2553

ภาพที่ 22 สัดส่วนของแรงงานในวัยเริ่มทำงาน วัยหลักในการทำงาน และวัยท้ายสุดของการทำงาน

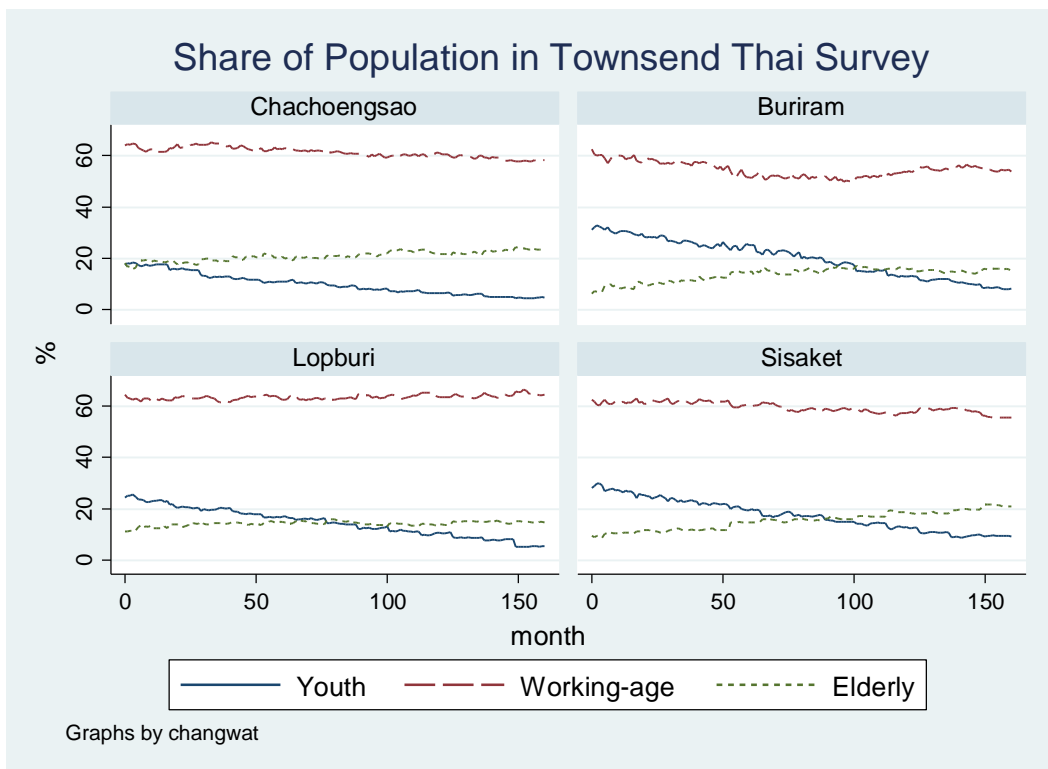
ภาพที่ 23 เป็นการนำสัดส่วนทั้งหมดของประชากรในวัยต่าง ๆ มารวมอยู่ในภาพเดียวกันเพื่อความสะดวกในการเปรียบเทียบ แยกย่อยด้วยในและนอกเขตเทศบาล จะเห็นว่าความแตกต่างระหว่างในและนอกเขตเทศบาลมีค่ามากที่สุดที่ สัดส่วนของเด็กในวัย 0-14 ปี โดยทั้งสองเขตนั้นมีแนวโน้มลดลงแต่สัดส่วนของเด็กนอกเขตเทศบาลนั้นสูงกว่าสัดส่วนของเด็กในเขตเทศบาลอยู่พอสมควร สัดส่วนของวัยเริ่มต้นทำงานนั้นมีแนวโน้มลดลงโดยในเขตเทศบาลมีขนาดสูงกว่านอกเขตเทศบาล สัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยทำงานหลักมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยในเขตเทศบาลมีขนาดสูงกว่านอกเขตเทศบาล สัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยท้ายสุดของการทำงานและสัดส่วนของผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยนอกเขตเทศบาลมีขนาดสูงกว่าในเขตเทศบาล

ภาพที่ 23 สัดส่วนของวัยต่าง ๆ

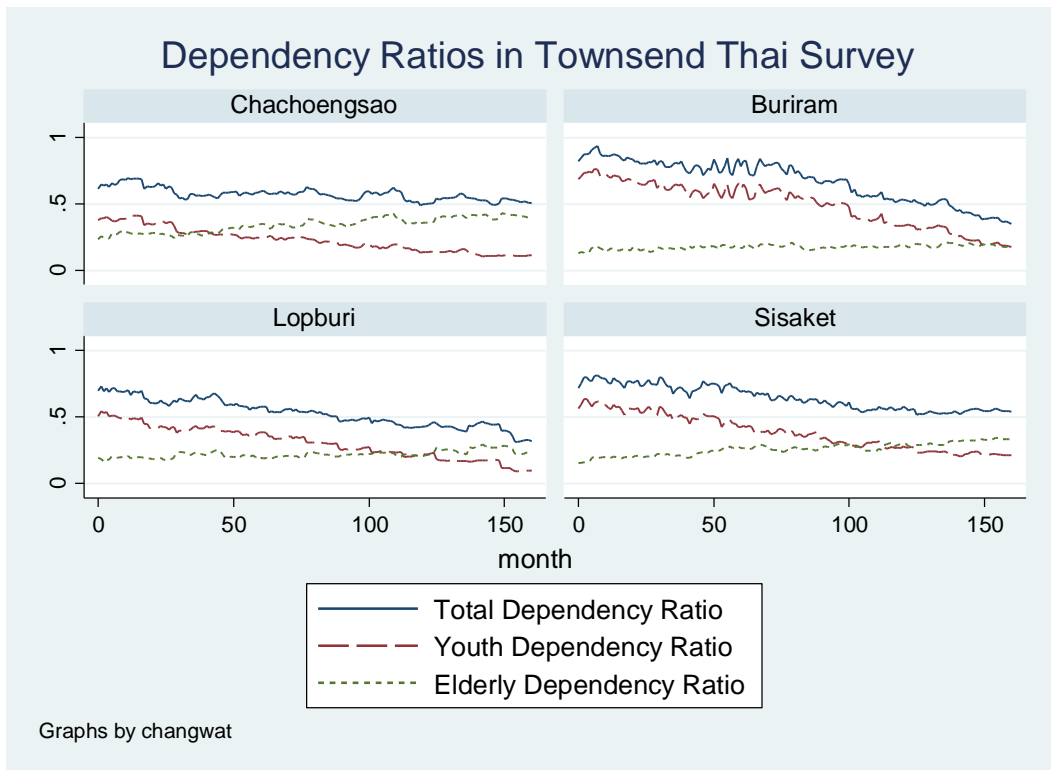
เมื่อมาดูข้อมูล Townsend Thai Survey ซึ่งเป็นตัวอย่างซ้ำรายเดือนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ลพบุรี บุรีรัมย์และศรีสะเกษในตัวแปรเดียวกัน เนื่องจากเป็นตัวอย่างซ้ำ คร่าวเรือนจึงเป็นครัวเรือนเดิมและคนในครัวเรือนส่วนหนึ่งก็จะเป็นคนเดิม และเนื่องจากเป็นตัวอย่างรายเดือน ตัวเลขที่คำนวณได้จะมีความผันแปร ไม่ได้มีลักษณะในการเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียว ภาพที่ 24 แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนที่มากที่สุดคือผู้ที่อยู่ในวัยทำงานแต่ไม่มีแนวโน้มที่ลดลงอย่างชัดเจนนักเมื่อเทียบกับภาพที่เห็นในฐานข้อมูล SES โดยเมื่อแยกดูตามจังหวัดจะพบว่าสัดส่วนของผู้ที่อยู่วัยทำงานในจังหวัดฉะเชิงเทราและศรีสะเกษมีแนวโน้มลดลง แต่ที่ลพบุรีมีแนวโน้มสูงขึ้นส่วนบุรีรัมย์นั้นมีแนวโน้มที่ไม่ชัดเจนโดยในช่วงแรกนั้นสัดส่วนของผู้ที่อยู่วัยทำงานนั้นลดลงแต่ภายหลังมีแนวโน้มสูงขึ้น สัดส่วนของเด็กนั้นมีแนวโน้มลดลงในทั้ง 4 จังหวัดแต่อัตราการลดลงนั้นสูงสุดที่บุรีรัมย์และศรีสะเกษ สัดส่วนของผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทั้ง 4 จังหวัดและอัตราการเพิ่มขึ้นสูงสุดอยู่ที่ศรีสะเกษ จะเห็นว่าสัดส่วนของเด็กที่ลดลงและสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นตามเวลานั้นสอดคล้องกับภาพที่เห็นจากข้อมูล SES

ภาพที่ 24 สัดส่วนของวัยเด็ก วัยทำงานและวัยสูงอายุแยกตามจังหวัด

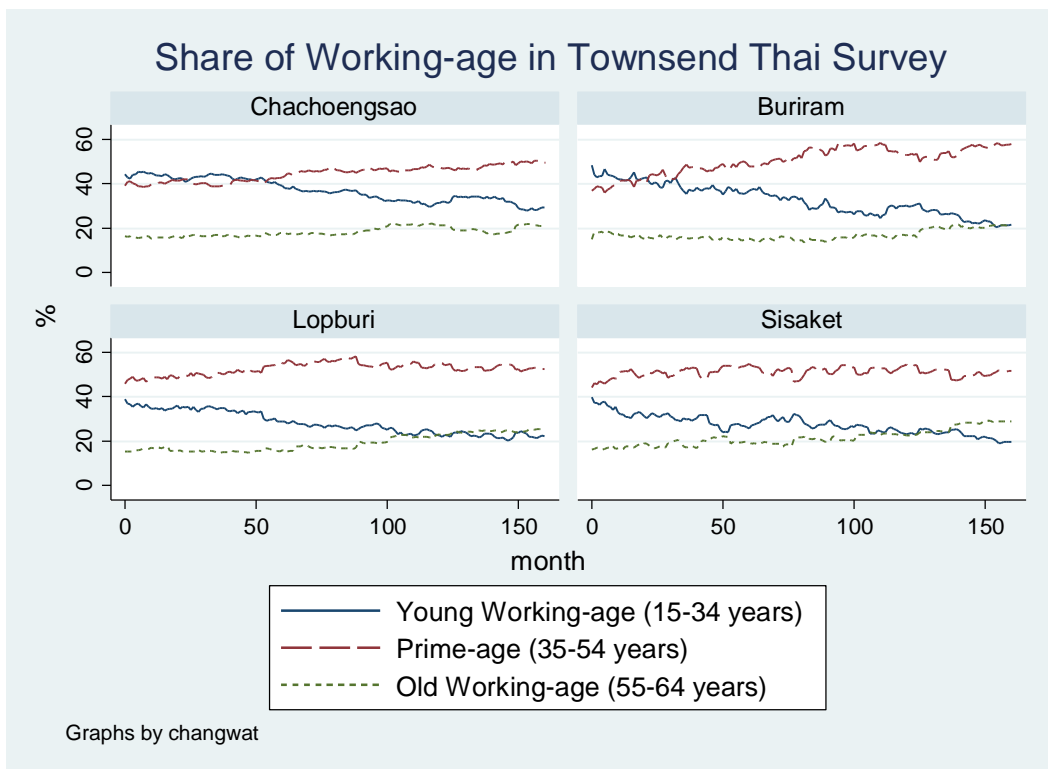
เมื่อนำตัวเลขดังกล่าวมาคำนวณเป็นอัตราส่วนพึ่งพิง ภาพที่ 25 แสดงให้เห็นว่าอัตราส่วนพึ่งพิงรวมนั้นมีแนวโน้มลดลงในทั้ง 4 จังหวัดแต่อัตราการลดลงนั้นสูงที่สุดที่บุรีรัมย์และศรีสะเกษ เมื่อแยกออกเป็นอัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็กและอัตราส่วนพึ่งพิงวัยชรา จะพบว่าอัตราส่วนพึ่งพิงรวมที่ลดลงนั้นมาจากอัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก ส่วนอัตราส่วนพึ่งพิงวัยชรา นั้นมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ซึ่งภาพที่ได้จากข้อมูลตัวอย่างข้างรายเดือนนี้สอดคล้องกับภาพที่ได้จากการนำข้อมูลภาคตัดขวางในรวมกัน

ภาพที่ 25 อัตราส่วนพึ่งพิงแยกตามจังหวัด

ภาพที่ 26 แสดงถึงสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยทำงานวัยต่าง ๆ คือวัยเริ่มต้นทำงาน วัยหลักของการทำงาน และวัยท้ายสุดของการทำงาน จะพบว่าสัดส่วนของวัยเริ่มต้นทำงานนั้นมีแนวโน้มลดลงในทั้ง 4 จังหวัด สัดส่วนของวัยหลักในการทำงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในจังหวัดฉะเชิงเทราและบุรีรัมย์ แต่แนวโน้มไม่ชัดเจนนักสำหรับจังหวัดลพบุรีและศรีสะเกษ สำหรับสัดส่วนของวัยท้ายสุดของการทำงานนั้นมีแนวโน้มสูงขึ้นสำหรับลพบุรีและศรีสะเกษ แต่สำหรับฉะเชิงเทราและบุรีรัมย์นั้นจะชัดเจนว่าสูงขึ้นในช่วงท้ายเท่านั้น ภาพที่ได้นี้จะแตกต่างจากกรณีของข้อมูล SES อยู่พอสมควร

ภาพที่ 26 สัดส่วนของวัยเริ่มทำงาน วัยหลักของการทำงานและวัยท้ายสุดของการทำงานแยกตามจังหวัด

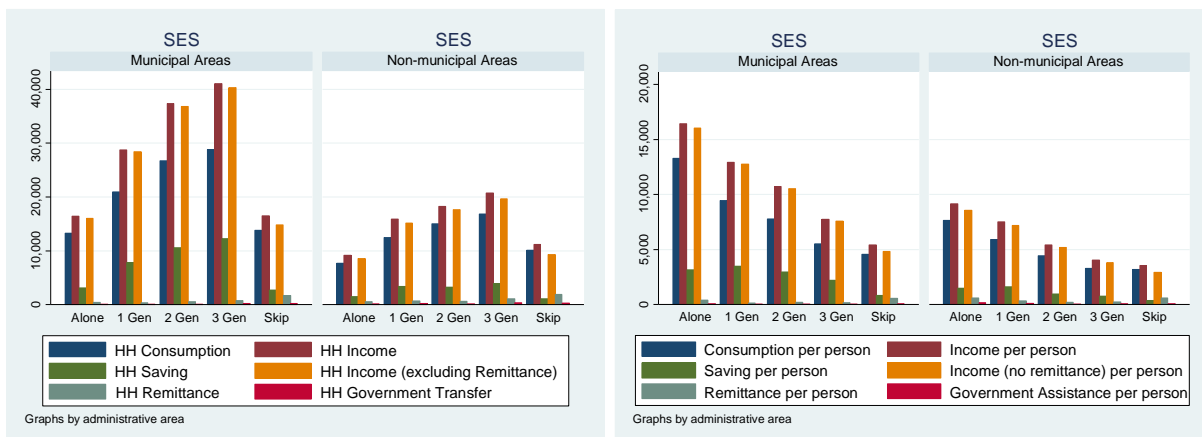

4.2.1 ความแตกต่างของตัวแปรทางเศรษฐกิจตามโครงสร้างครัวเรือน

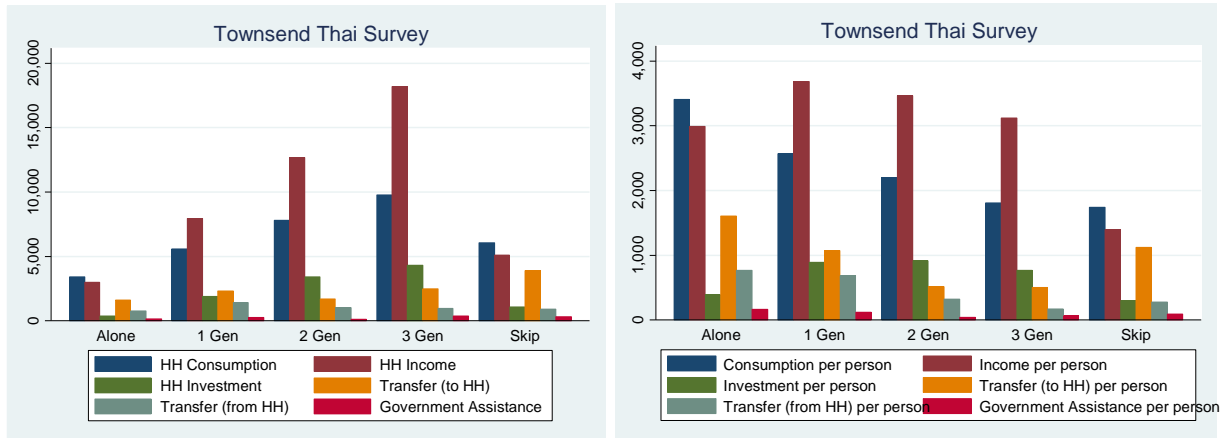
ตัวแปรทางที่สำคัญซึ่งใช้ในงานศึกษานี้คือ 1. การบริโภค 2. รายได้ 3. การออม 4. เงินโอน 5. การลงทุน ภาพที่ 27 แสดงถึงค่าเฉลี่ยที่แท้จริงของค่าใช้จ่ายในการบริโภค รายได้ (ทั้งรวมและไม่รวมถึงเงินที่ครัวเรือนได้รับจากคนที่เคยอยู่อาศัยแล้วย้ายออก) การออม เงินที่ครัวเรือนได้รับจากคนที่เคยอยู่อาศัยแล้วย้ายออก และการช่วยเหลือจากภาครัฐ แยกโดยในและนอกเขตเทศบาลจากข้อมูล SES ปี 2549 2550 2552 2554 (เนื่องจากปีเหล่านี้มีข้อมูลเกี่ยวกับเงินโอนของคนที่เคยอยู่อาศัยกับครัวเรือนแล้วย้ายออกไป) ภาพทางซ้ายมือแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างตัวแปรเหล่านี้ในและนอกเขตเทศบาลและเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนแบบต่าง ๆ จะเห็นว่าครัวเรือน 3 รุ่นมีรายได้ครัวเรือนและค่าใช้จ่ายครัวเรือนสูงสุด รองลงมาคือครัวเรือนแบบ 2 รุ่น แบบ 1 รุ่น แบบแห่งกลางและครัวเรือนอยู่คนเดียวเป็นลำดับสุดท้าย จะเห็นว่าครัวเรือนทุกประเภทมีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ดังนั้นครัวเรือนทุกประเภทโดยเฉลี่ยแล้วมีการออม เงินโอนจากผู้ที่เคยเป็นสมาชิกครัวเรือนนั้นมีค่าค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับรายได้จากแหล่งอื่นสำหรับครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและครัวเรือนแบบ 1-3 รุ่น แต่มีขนาดมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดสำหรับครัวเรือนแห่งกลาง การช่วยเหลือจากรัฐบาลมีค่าน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับตัวแปรทางเศรษฐกิจอื่น ๆ รูปแบบนี้เกิดขึ้นทั้งต่อครัวเรือนในและนอกเขตเทศบาล ที่แตกต่างคือครัวเรือนแห่งกลางนอกเขตเทศบาล จะเห็นว่ารายได้เมื่อไม่รวมเงินโอนจากคนที่เคยอาศัยอยู่แล้วย้ายออกนั้นมีค่าน้อยกว่าค่าใช้จ่ายซึ่งลักษณะนี้เกิดขึ้นเฉพาะกับครัวเรือนแห่งกลางนอกเขตเทศบาลเท่านั้น แม้แต่ครัวเรือนแห่งกลางในเขตเทศบาลก็ไม่มี

ลักษณะดังกล่าว ซึ่งหมายความว่าเงินโอนส่วนนี้มีความสำคัญต่อครัวเรือนแห่งกลางนอกเขตเทศบาลมากกว่าครัวเรือนประเภทอื่น ๆ และหากไม่มีเงินโอนส่วนนี้และรายได้ครัวเรือนจากแหล่งอื่น ๆ ของครัวเรือนแห่งกลางยังคงเท่าเดิม รายได้จะไม่เพียงพอต่อระดับการบริโภคที่เป็นอยู่ แต่เมื่อรวมเงินโอนเข้าไปในรายได้แล้วก็จะมีเพียงพอสำหรับการบริโภคของครัวเรือนและยังมีการออมเกิดขึ้นได้ กลับกันถ้าไม่มีเงินโอนแต่เอาเงินช่วยเหลือของรัฐบาลมารวมกับรายได้จากแหล่งอื่น ๆ ก็ยังไม่เพียงพอต่อระดับการบริโภคที่เป็นอยู่ ภาพทางซ้ายมือนี้เป็นระดับครัวเรือนดังนั้นการที่ครัวเรือน 3 รุ่นมีรายได้และค่าใช้จ่ายครัวเรือนสูงสุดนั้นอาจเป็นเพราะมีขนาดครัวเรือนที่ใหญ่ที่สุด ภาพขวามือคือตัวแปรเดียวกันกับซ้ายมือแต่อยู่ในรูปต่อหัวหรือหารด้วยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนแทนที่จะเป็นต่อครัวเรือน ภาพที่ได้จะสะท้อนข้อมูลที่แตกต่างออกไป ครัวเรือนอยู่คนเดียวมีรายได้และค่าใช้จ่ายต่อหัวสูงสุด รองลงมาคือครัวเรือน 1 รุ่น ครัวเรือน 2 รุ่น ครัวเรือน 3 รุ่น และครัวเรือนแบบแห่งกลางเป็นลำดับสุดท้าย ซึ่งรูปแบบนี้เกิดขึ้นทั้งในและนอกเขตเทศบาล อย่างไรก็ตามการออมโดยเฉลี่ยมีค่าสูงสุดที่ครัวเรือน 1 รุ่น เงินโอนจากภาครัฐมีค่าน้อยสุดเมื่อเทียบกับตัวแปรทางเศรษฐกิจอื่น ๆ และเงินโอนจากคนที่เคยเป็นสมาชิกครัวเรือนแล้วย้ายออกมีค่าค่อนข้างน้อยแต่มีขนาดสูงขึ้นสำหรับครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและครัวเรือนแห่งกลาง ดังนั้นเมื่อเทียบเป็นหน่วยต่อหัวแล้วสภาพความเป็นอยู่ (ซึ่งวัดจากรายได้และค่าใช้จ่ายต่อหัว) ดีสุดที่ครัวเรือนอยู่คนเดียว รองลงมาคือครัวเรือน 1 รุ่น ครัวเรือน 2 รุ่น ครัวเรือน 3 รุ่นและครัวเรือนแห่งกลางมีสภาพความเป็นอยู่ที่แย่สุด นี่อาจเป็นเหตุผลหนึ่งว่าทำไมครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและแบบ 1 รุ่นจึงมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นและครัวเรือนแบบ 2 และ 3 รุ่นจึงมีสัดส่วนน้อยลงในระยะเวลาที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามคำอธิบายนี้อาจไม่เป็นจริงหรือจริงแค่บางส่วนเพราะครัวเรือนแห่งกลางเองก็มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมาทั้ง ๆ ที่ครัวเรือนแบบนี้มีสภาพความเป็นอยู่ที่แย่สุด เรายังคงพบว่าเงินโอนจากผู้ที่ย้ายออกมีบทบาทสำคัญสุดในครัวเรือนแบบแห่งกลางนอกเขตเทศบาล เพราะถ้าไม่รวมเงินโอนนี้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของรายได้แล้ว ลำพังรายได้จากแหล่งอื่น ๆ ต่อหัวรวมถึงการช่วยเหลือจากภาครัฐจะไม่มีเพียงพอกับค่าใช้จ่ายต่อหัว แต่เมื่อรวมเงินโอนนี้เข้าไปแล้วก็จะมีเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายต่อหัวและยังมีการออมต่อหัวได้อยู่บ้าง

ภาพที่ 27 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรต่าง ๆ แยกตามเขตพื้นที่

ภาพที่ 28 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรต่าง ๆ ในข้อมูล Townsend Thai

ในข้อมูล Townsend Thai มีตัวแปรมากกว่ารายได้และค่าใช้จ่าย ดังนั้นจะมีตัวเลข เช่น การลงทุน เงินโอนทั้งเข้าสู่วัยรุ่นและออกจากครัวเรือนเพิ่มขึ้นมา ภาพที่ 28 แสดงถึงค่าเฉลี่ยของตัวแปรต่าง ๆ แยกตามโครงสร้างของครัวเรือน สำหรับการลงทุนนั้นเกิดขึ้นที่ครัวเรือนแบบ 1 และ 2 รุ่นมากที่สุด รองลงมาคือครัวเรือนแบบ 3 รุ่น ครัวเรือนอยู่คนเดียวและครัวเรือนแบบหัวกลาง การช่วยเหลือจากภาครัฐปรากฏเป็นขนาดที่ใหญ่ขึ้นในข้อมูลชุดนี้ ถึงแม้จะยังเป็นส่วนที่น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับตัวแปรทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่นเดียวกับที่พบในข้อมูล SES สำหรับรายได้ ในข้อมูลชุดนี้รายได้จะหมายถึงรายได้สุทธิที่มาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เช่น การเกษตร การเลี้ยงปศุสัตว์ การเลี้ยงกุ้ง/ปลา การประกอบธุรกิจ การเป็นแรงงาน ซึ่งรายได้ส่วนนี้ยังไม่ได้รวมถึงเงินโอนที่ครัวเรือนอาจได้รับมาจากภายนอก (รวมถึงจากผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในครัวเรือนมาก่อนแล้วย้ายออกไป) จะเห็นว่าครัวเรือนแบบ 1-3 รุ่นนั้นมีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายถึงแม้ว่าจะยังไม่ได้รวมเงินโอนที่เข้าสู่ครัวเรือนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรายได้ก็ตามซึ่งผลข้อนี้คล้ายกับกรณีของ SES นอกเขตเทศบาล อย่างไรก็ตามสำหรับครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและครัวเรือนแบบหัวกลาง เราพบว่ารายได้จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนมีไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายครัวเรือนหากไม่รวมเอาเงินโอนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรายได้ ซึ่งผลข้อนี้สำหรับครัวเรือนหัวกลางนั้นเหมือนกับกรณีของ SES นอกเขตเทศบาล แต่แตกต่างกันที่ครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวในข้อมูล Townsend Thai ซึ่งดูเหมือนจะยากจนกว่าครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวในข้อมูล SES นอกเขตเทศบาล ผลอีกอย่างหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดคือครัวเรือนทุกแบบมีทั้งเงินโอนเข้าและโอนออกโดยขนาดของเงินโอนเข้าจะสูงกว่าเงินโอนออก แต่จะแตกต่างกันไปในแต่ละโครงสร้างครัวเรือน เงินโอนเข้า/ออกมีขนาดใกล้เคียงกันสำหรับครัวเรือนแบบ 1-3 รุ่น แต่มีความแตกต่างกันค่อนข้างมากสำหรับครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและแบบหัวกลางโดยเงินโอนเข้าสู่วัยรุ่นนั้นมีค่าสูงกว่าเงินโอนออกจากครัวเรือน โดยเฉพาะกับครัวเรือนแบบหัวกลางซึ่งเงินโอนเข้าสู่วัยรุ่นมีค่าเกือบเทียบเท่ากับรายได้จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของเงินโอนเข้าต่อครัวเรือนประเภทนี้เช่นเดียวกับที่พบในข้อมูล SES นอกเขตเทศบาล ดังนั้นการสะสมความมั่งคั่งของครัวเรือนแต่ละประเภทจะมีกระบวนการที่ต่างกันออกไป สำหรับครัวเรือนแบบ 1-3 รุ่นการสะสมทุนควรจะเกิดผ่านการออมของครัวเรือนโดยรายได้จะมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเองเป็นหลัก ส่วนครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและแบบหัวกลาง การสะสมทุนจะเกิดจากการที่เงินโอนเข้ามีมากกว่าเงินโอนออกเป็นหลักในขณะที่การออมสุทธิจากรายได้ที่มาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเองนั้นจะทำให้การสะสมทุน

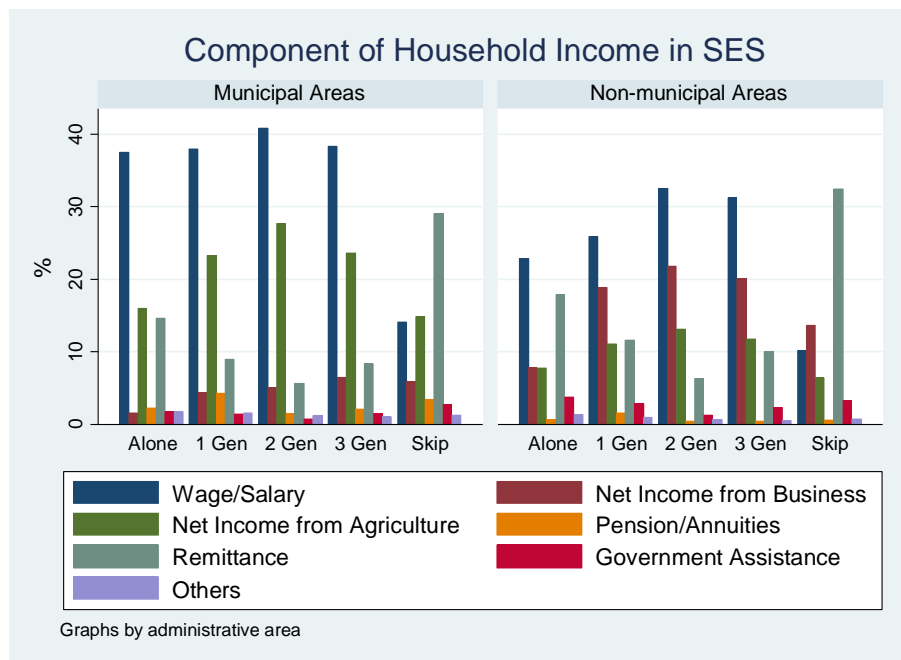
ลดลง ซึ่งความแตกต่างนี้อาจเป็นผลมาจากวงจรชีวิตในช่วงที่ต่างกันของครัวเรือนแต่ละประเภทและการตัดสินใจย้ายไปทำงานที่อื่นของคนในครัวเรือน

4.2.2 องค์ประกอบของรายได้และความยากจนตามโครงสร้างครัวเรือน

ตัวแปรรายได้ของครัวเรือนในข้อมูล SES สามารถแยกย่อยได้เป็น 7 ส่วน คือ 1. รายได้จากค่าจ้างและเงินเดือน 2. รายได้จากธุรกิจหรือวิชาชีพที่ไม่ใช่เกษตร 3. รายได้จากการเกษตร 4. รายได้จากบำนาญและเงินสงเคราะห์ต่าง ๆ 5. รายได้จากเงินโอนจากบุคคลนอกครัวเรือน 6. รายได้จากเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล 7. รายได้อื่น ๆ เช่น ค่าเช่า เงินปันผล ดอกเบี้ย

ภาพที่ 29 แสดงถึงค่าเฉลี่ยขององค์ประกอบดังกล่าวเมื่อคิดเป็นสัดส่วนจากรายได้ที่แท้จริงทั้งหมดแยกเป็นในและนอกเขตเทศบาล และแยกเป็นกลุ่มตามประเภทของครัวเรือน จะเห็นว่าองค์ประกอบหลักของรายได้สุทธิของครัวเรือนส่วนใหญ่ทั้งในและนอกเขตเทศบาลนั้นคือค่าจ้าง/เงินเดือน รองลงมาคือรายได้จากธุรกิจสำหรับนอกเขตเทศบาลและรายได้จากการเกษตรสำหรับในเขตเทศบาล ที่น่าสนใจคือรายได้จากธุรกิจนั้นมีสัดส่วนน้อยกว่ารายได้จากการเกษตรในเขตเทศบาลอยู่พอสมควรแต่รายได้จากธุรกิจกลับมีสัดส่วนสูงกว่ารายได้จากการเกษตรที่นอกเขตเทศบาล เงินบำนาญและเงินสงเคราะห์ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนที่สูงกว่านอกเขตเทศบาล เมื่อแยกรายได้ออกเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ แล้วจะพบว่าสำหรับครัวเรือนแบบหัวงกลางทั้งในและนอกเขตเทศบาลนั้น แหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดนั้นมาจากเงินโอนจากบุคคลนอกครัวเรือน ในขณะที่รายได้ส่วนนี้ไม่ค่อยจะมีความสำคัญนักกับครัวเรือนแบบ 1-3 รุ่นในเขตเทศบาล เงินช่วยเหลือจากรัฐนอกเขตเทศบาลมีสัดส่วนที่สูงกว่าในเขตเทศบาลแต่ก็ถือเป็นรายได้ส่วนน้อยของครัวเรือนโดยเฉพาะครัวเรือนแบบ 1-3 รุ่น

ภาพที่ 29 องค์ประกอบของรายได้ครัวเรือนแยกตามพื้นที่

เพื่อจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างครัวเรือนและความยากจน เราใช้ตัวเลขเส้นแบ่งความยากจนของ สศช. ตารางที่ 14 แสดงถึงตัวเลขเส้นแบ่งความยากจนดังกล่าวที่นำมาใช้ในงานศึกษานี้ซึ่งแยกตามภาคและแบ่งเป็นในและนอกเขตเทศบาล ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายต่อหัวต่อเดือนต่ำกว่าเส้นความยากจนของปีนั้น ๆ ก็ถือว่าเป็นครัวเรือนที่ยากจน ตารางที่ 15 แสดงถึงจำนวนครัวเรือนที่ยากจนตามเกณฑ์ดังกล่าวแยกตามประเภทของครัวเรือนใน SES เมื่อนำตัวเลขดังกล่าวมาเทียบกับจำนวนครัวเรือนในแต่ละประเภทและคิดเป็นสัดส่วนของครัวเรือนยากจนในประเภทนั้น ๆ ภาพที่ 30 แสดงถึงสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนที่มีอยู่ในครัวเรือนแต่ละประเภทแยกด้วยในและนอกเขตเทศบาลของแต่ละปี เราจะเห็นว่าครัวเรือนแบบแห้วกลางและแบบ 3 รุ่นมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนอยู่มากที่สุดโดยในเขตเทศบาลนั้นสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนมีมากที่สุดที่ครัวเรือนแบบแห้วกลางแต่นอกเขตเทศบาลนั้นครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนอยู่มากที่สุดโดยที่สัดส่วนนี้มีความผันแปรแต่มีแนวโน้มที่ลดลงตามเวลา ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนอยู่เป็นอันดับที่สามทั้งในและนอกเขตเทศบาลและมีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกัน ส่วนสองลำดับสุดท้ายคือครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบอยู่คนเดียวซึ่งมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนอยู่น้อยที่สุดทั้งในและนอกเขตเทศบาล นอกจากนี้จะเห็นว่าสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนนอกเขตเทศบาลมีค่าสูงกว่าในเขตเทศบาล ซึ่งภาพที่ได้นี้สอดคล้องกับผลก่อนหน้าซึ่งเรารู้ว่าครัวเรือนแบบแห้วกลางและแบบ 3 รุ่นมีความเป็นอยู่แออัดและครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและแบบ 1 รุ่นมีความเป็นอยู่ดีสุดเมื่อวัดจากค่าใช้จ่ายในการบริโภคต่อหัว ดังนั้นโครงสร้างแบบ 3 รุ่นและแบบแห้วกลางอาจมีความสัมพันธ์กันกับความยากจนและความเสี่ยงที่จะตกอยู่ภายใต้ความยากจน

ตารางที่ 14 เส้นแบ่งความยากจน จำแนกตามภาคและเขตพื้นที่ หน่วย : บาท/คน/เดือน

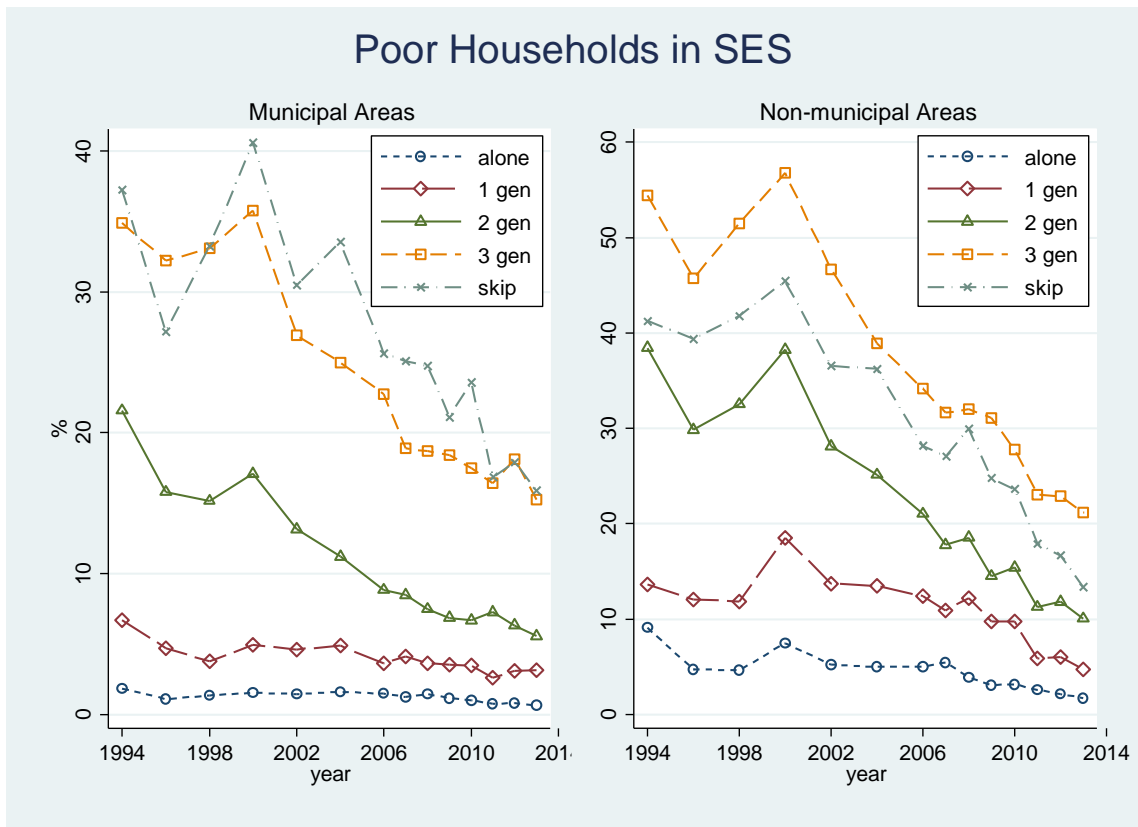
ภาค/เขตพื้นที่		1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
กรุงเทพมหานคร	ในเขตเทศบาล	1,676	1,882	2,124	2,161	2,200	2,309	2,512	2,565	2,694	2,676	2,756	2,901	2,994	3,047
	รวม	1,676	1,882	2,124	2,161	2,200	2,309	2,512	2,565	2,694	2,676	2,756	2,901	2,994	3,047
กลาง	ในเขตเทศบาล	1,439	1,618	1,892	1,931	1,986	2,121	2,339	2,395	2,556	2,538	2,636	2,764	2,849	2,935
	นอกเขตเทศบาล	1,245	1,400	1,676	1,702	1,732	1,844	2,044	2,092	2,263	2,258	2,367	2,477	2,559	2,628
	รวม	1,308	1,472	1,749	1,781	1,825	1,952	2,165	2,220	2,390	2,382	2,490	2,610	2,696	2,775
เหนือ	ในเขตเทศบาล	1,286	1,444	1,651	1,692	1,731	1,816	1,990	2,041	2,185	2,177	2,269	2,403	2,477	2,549
	นอกเขตเทศบาล	988	1,111	1,293	1,302	1,344	1,435	1,602	1,671	1,823	1,820	1,918	2,022	2,073	2,163
	รวม	1,049	1,179	1,366	1,383	1,433	1,533	1,712	1,782	1,936	1,938	2,040	2,160	2,226	2,314
ตะวันออกเฉียงเหนือ	ในเขตเทศบาล	1,189	1,338	1,575	1,586	1,624	1,723	1,907	1,974	2,122	2,132	2,248	2,363	2,417	2,504
	นอกเขตเทศบาล	908	1,031	1,250	1,257	1,281	1,348	1,546	1,632	1,797	1,788	1,904	2,027	2,079	2,155
	รวม	951	1,079	1,303	1,312	1,346	1,427	1,630	1,717	1,882	1,883	2,005	2,130	2,188	2,273
ใต้	ในเขตเทศบาล	1,419	1,617	1,871	1,891	1,954	2,061	2,266	2,335	2,495	2,538	2,638	2,790	2,885	2,963
	นอกเขตเทศบาล	1,112	1,255	1,435	1,448	1,491	1,615	1,864	1,919	2,096	2,097	2,197	2,335	2,407	2,471
	รวม	1,177	1,334	1,532	1,550	1,605	1,733	1,979	2,042	2,219	2,239	2,344	2,492	2,577	2,651
ทั่วประเทศ	ในเขตเทศบาล	1,457	1,638	1,882	1,911	1,953	2,061	2,258	2,314	2,459	2,452	2,546	2,677	2,755	2,827
	นอกเขตเทศบาล	1,028	1,162	1,380	1,394	1,430	1,526	1,731	1,801	1,970	1,967	2,078	2,198	2,263	2,341
	รวม	1,157	1,306	1,533	1,555	1,606	1,719	1,934	2,006	2,172	2,174	2,285	2,415	2,492	2,572

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สศช.

ตารางที่ 15 จำนวนครัวเรือนที่ยากจน

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ในเขตเทศบาล														
อยู่คนเดียว	10,984	8,008	9,019	10,689	10,602	13,175	13,171	11,079	13,673	12,464	12,724	10,133	11,624	10,400
1 รุ่น	41,334	33,950	27,328	52,918	52,889	61,852	45,903	55,748	51,072	49,995	54,162	43,940	51,619	53,908
2 รุ่น	421,381	322,037	319,260	386,190	314,592	265,933	216,285	202,793	187,594	183,530	188,680	203,045	173,061	145,425
3 รุ่น	204,576	192,663	222,511	259,531	203,490	185,465	177,830	155,995	167,875	177,732	180,222	166,492	183,828	150,554
แห้วกลาง	37,524	29,935	34,893	53,890	42,435	46,632	44,738	45,868	48,930	45,970	57,782	49,433	48,256	45,295
นอกเขตเทศบาล														
อยู่คนเดียว	42,038	27,960	29,578	58,788	44,751	45,452	55,609	63,335	47,230	39,659	41,974	36,794	34,271	30,198
1 รุ่น	118,310	127,106	123,253	253,528	204,605	226,037	263,131	225,449	264,061	225,571	215,232	137,851	146,066	124,083
2 รุ่น	2,019,152	1,653,614	1,773,639	2,099,060	1,512,355	1,298,747	1,135,535	939,492	1,003,134	760,890	791,080	554,635	579,654	469,786
3 รุ่น	1,091,590	1,086,028	1,359,292	1,519,322	1,188,493	1,037,318	908,589	851,983	929,234	947,938	797,863	655,921	613,671	565,119
แห้วกลาง	166,215	182,130	220,025	300,162	252,626	308,483	282,741	314,490	341,692	286,438	250,463	212,772	186,318	152,075

ภาพที่ 30 สัดส่วนของครัวเรือนยากจนแยกตามพื้นที่

4.2.3 ผลการศึกษาด้วยสมการถดถอย

เพื่อจะแยกดูถึงผลกระทบของโครงสร้างอายุที่มีต่อครัวเรือนในด้านต่าง ๆ และในขณะเดียวกันก็สามารถควบคุมผลของตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจมีต่อครัวเรือนได้ด้วย เราสามารถใช้สมการถดถอยเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยในการวิเคราะห์ได้ดังนี้

$$y = X\beta + u$$

โดยที่ y คือตัวแปรตามที่เราสนใจอันประกอบไปด้วยค่าใช้จ่ายในการบริโภค รายได้สุทธิ เงินโอนจาก/ไปสู่นอกครัวเรือน การลงทุน เงินช่วยเหลือจากรัฐ ส่วน X คือเวกเตอร์ของตัวแปรควบคุมซึ่งประกอบไปด้วยตัวแปรพื้นฐาน เช่น ตัวแปรหุ่นอาชีพ ตัวแปรหุ่นของโครงสร้างครัวเรือน จำนวนปีการศึกษาโดยเฉลี่ยของทุกคนในครัวเรือน และตัวแปรที่แสดงถึงโครงสร้างอายุซึ่งเราจะใช้สัดส่วนของเด็ก วัยทำงานเริ่มต้น วัยทำงานหลักและผู้สูงอายุ โดยเด็กและผู้สูงอายุถือเป็นส่วนประกอบของวัยพึ่งพิง และในบาง specification เราจะเพิ่มตัวแปรหุ่นของหมู่บ้าน/ตัวแปรหุ่นของปี/ตัวแปรหุ่นของครัวเรือนเข้าไปเพื่อช่วยในการควบคุมความหลากหลายที่อาจจะมีอยู่แต่เรายังไม่อาจจะรู้ได้ว่าแตกต่างกันอย่างไรและดูว่าผลของตัวแปรที่ใช้อธิบายโครงสร้างอายุจะยังคงมีผลในการอธิบายตัวแปรตามที่เราสนใจหรือไม่ ส่วน u นั้นคือค่าความคลาดเคลื่อน

ตารางที่ 16 ผลการประมาณค่าจากสมการถดถอย

VARIABLES	(1) Consumption	(2) Income	(3) Investmet	(4) Transfer-in	(5) Transfer-out	(6) Government Assistance
Dummy 1 Gen	-783.9164***	605.5930	491.3929***	-506.1468***	-67.1663	-52.5691***
Dummy 2 Gen	-1,261.8770***	227.5149	476.5268***	-1,078.4442***	-461.6723***	-128.0836***
Dummy 3 Gen	-1,585.0552***	8.4241	359.7000***	-1,086.0856***	-597.3762***	-106.8608***
Dummy Skip	-1,454.3656***	-1,303.3949***	-19.8208	-436.0589***	-420.2887***	-78.4282***
Dummy Cultivation	-41.3748	908.6511***	202.8148***	-38.5210	27.5166	44.2450***
Dummy Livestock	846.7154***	3,881.9085***	775.2161***	-134.9547	126.5119	73.7301
Dummy Fish/Shrimp	880.3123***	2,381.4227***	524.2105***	267.3194***	446.7624**	5.5203
Dummy Business	502.9377***	754.4930***	412.2980**	147.1559***	7.8447	0.7125
avg. educ	316.0562***	724.3314***	155.7315***	49.0110***	117.5745***	4.8679***
Constant	1,371.6489***	-1,940.1737***	-708.0769***	1,284.8448***	24.8411	123.3446***
Observations	97,453	97,455	97,455	97,455	97,455	97,452
R-squared	0.0286	0.0103	0.0016	0.0049	0.0025	0.0014
Robust standard errors						
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

ตารางที่ 16 แสดงผลของสมการถดถอยโดยที่ตัวแปรควบคุมมีแค่ตัวแปรพื้นฐาน จะเห็นว่าโครงสร้างครัวเรือนมีผลต่อการอธิบายค่าใช้จ่ายในการบริโภค การลงทุน เงินโอนและเงินช่วยเหลือจากภาครัฐ แต่ไม่ค่อยมีผลต่อการอธิบายรายได้เท่าไรนัก ในขณะที่อาชีพมีผลต่อการอธิบายค่าใช้จ่ายในการบริโภค รายได้ การลงทุน แต่ไม่ค่อยมีผลต่อการอธิบายเงินช่วยเหลือจากรัฐและเงินโอนเท่าไรนัก การศึกษามีผลทางบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติในการอธิบายต่อทุกตัวแปร แต่ขนาดของความสำคัญดูเหมือนจะน้อยที่สุดสำหรับการอธิบายการได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐ แต่มีผลทางบวกในการอธิบายตัวแปรอื่น ๆ อยู่พอสมควร

ตารางที่ 17 แสดงผลของสมการถดถอยโดยที่เพิ่มตัวแปรที่อธิบายโครงสร้างอายุเข้าไป จะเห็นว่าผลของโครงสร้างครัวเรือน อาชีพและการศึกษายังคงอยู่ในการอธิบายตัวแปรตามเช่นเดียวกับที่พบในตารางที่ 16 สัดส่วนของเด็กส่วนใหญ่แล้วส่งผลทางลบต่อตัวแปรตามต่าง ๆ แต่ไม่มีนัยสำคัญในทางสถิติ สัดส่วนของวัยเริ่มต้นทำงานส่งผลทางลบต่อตัวแปรตามต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่สัดส่วนของวัยทำงานหลักมีผลทางบวกต่อค่าใช้จ่ายในการบริโภคและรายได้ แต่มีผลทางลบต่อเงินโอนเข้าสู่ครัวเรือนและเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีสัดส่วนของวัยทำงานหลักเพิ่มขึ้นจะทำให้รายได้ต่อหัวและการบริโภคต่อหัวเพิ่มขึ้น แต่เงินโอนจากที่ได้รับจากนอกครัวเรือนและเงินช่วยเหลือที่ได้จากรัฐลดลง สัดส่วนของผู้สูงอายุในครัวเรือนส่งผลทางลบต่อค่าใช้จ่ายในการบริโภค รายได้ต่อหัว และการลงทุนของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญ แต่ส่งผลทางบวกต่อเงินโอนเข้าสู่ครัวเรือนและการได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐ กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุมากขึ้นจะลดการบริโภค การลงทุนต่อหัวลงและรายได้ต่อหัวจะลดลง แต่จะได้รับเงินโอนจากนอกครัวเรือนและเงินช่วยเหลือจากรัฐมากขึ้น

ตารางที่ 17 ผลการประมาณสมการถดถอยเมื่อเพิ่มตัวแปรควบคุมโครงสร้างประชากร

VARIABLES	(1) Consumption	(2) Income	(3) Investmet	(4) Transfer-in	(5) Transfer-out	(6) Government Assistance
Dummy 1 Gen	-792.8134***	448.9371	461.7888***	-425.4202***	-30.6943	-23.1715*
Dummy 2 Gen	-1,110.5729***	434.0504	448.1863***	-801.4193***	-328.1200**	-32.2618***
Dummy 3 Gen	-1,386.0643***	480.6277	358.4092**	-891.5887***	-477.3980***	-28.6887**
Dummy Skip	-1,231.9150***	-583.4985*	9.9010	-385.9535***	-334.6528**	-20.6065*
Dummy Cultivation	-72.0885**	818.9515***	198.1019***	-61.3220*	15.5637	39.3282***
Dummy Livestock	809.3314***	3,699.6034***	752.7240***	-122.0514	134.3076	79.6661
Dummy Fish/Shrimp	846.7705***	2,239.4115***	513.3783***	283.3878***	442.7860**	0.3592
Dummy Business	514.1476***	787.8411***	412.2247**	149.4313***	14.2542	7.7551**
avg. educ	302.6474***	643.9975***	146.1238***	69.0586***	123.0778***	6.5577***
#Kid/N	-7.6462***	-31.2255***	-3.2002	-1.8606*	-0.5083	-1.5183***
#Young-working age/N	-4.7137***	-10.0631**	-0.4506	-8.3452***	-2.5232	-1.3868***
#Prine-working age/N	2.4133*	11.5267***	0.4506	-5.7305***	0.2056	-1.0377***
#Eldery/N	-2.3617**	-15.8643***	-2.8429*	1.1680	2.1478	1.0643***
Constant	1,496.0805***	-1,105.9021**	-542.9655**	1,326.2822***	-94.5560	106.3160***
Observations	97,453	97,455	97,455	97,455	97,455	97,452
R-squared	0.0298	0.0119	0.0016	0.0062	0.0027	0.0036
Robust standard errors						
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

ตารางที่ 18 ผลการประมาณสมการถดถอยเมื่อเพิ่มตัวแปรควบคุมโครงสร้างประชากรและ fixed effects ต่าง ๆ

VARIABLES	(1) Consumption	(2) Income	(3) Investmet	(4) Transfer-in	(5) Transfer-out	(6) Government Assistance
Dummy 1 Gen	-1,174.9951***	-567.1072	458.5118**	-747.6429***	-315.7590*	-4.6676
Dummy 2 Gen	-1,614.1915***	90.2938	472.2270**	-1,151.3032***	-637.7601***	-46.5367***
Dummy 3 Gen	-2,005.7778***	-142.9795	530.9579**	-1,156.1478***	-837.6370***	-71.7728***
Dummy Skip	-1,601.0741***	-1,113.8299**	192.1357	-879.0058***	-549.2031***	-73.8553***
Dummy Cultivation	694.3576	-9,095.8984***	-3,666.2963	1,325.0308***	1,315.1456**	48.3599
Dummy Livestock	319.4453	-12,518.2013***	-4,787.6352	540.2642	1,122.0600**	13.4113
Dummy Fish/Shrimp	-4,968.9987*	-10,125.7573***	-3,154.8306	116.0242	534.3013	78.8503
Dummy Business	2,014.8857***	1,500.4444	516.1763	-396.7275***	85.1142	42.8188
avg. educ	119.3083***	160.0979	-85.1045	68.9642***	134.2329**	-16.5486**
#Kid/N	-2.1890	-7.9287	-2.9159	0.1101	1.7222	0.4395*
#Young-working age/N	-0.4444	-4.5894	2.5613	-5.3773***	-0.7869	0.3866
#Prine-working age/N	3.4751**	9.7769	1.3830	-5.2500***	-0.1495	-0.2503
#Eldery/N	-6.9901***	-7.7158	-5.6256**	1.5167	2.5945	1.7786***
Constant	1,169.6638**	10,058.1831***	4,152.9291	-966.8832*	-1,860.8634**	186.1738
Observations	97,453	97,455	97,455	97,455	97,455	97,452
R-squared	0.0717	0.0615	0.0121	0.0297	0.0151	0.0171
Robust standard errors						
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

ตารางที่ 18 แสดงผลของสมการถดถอยโดยที่เพิ่มตัวแปรเพื่อควบคุมความหลากหลายที่อาจมีได้ในข้อมูล จะเห็นว่าเมื่อเราใส่ตัวแปรเพื่อควบคุมความหลากหลายต่าง ๆ ที่อาจจะมีอยู่ในข้อมูลไม่ว่าจะเป็นในด้านพื้นที่ เวลา และความหลากหลายของครัวเรือนเองลงไป ตัวแปรที่ใช้อธิบายถึงโครงสร้างอายุหลายตัวกลับไม่มีนัยสำคัญในทางสถิติถึงแม้ว่าเครื่องหมายของหลาย ๆ ตัวแปรจะยังคงสอดคล้องกับผลในตารางที่ 17 ก็ตาม ดังนั้นปัจจัยทางประชากรซึ่งส่งผลต่อโครงสร้างอายุของครัวเรือนอาจจะไม่ใช่ปัจจัยพื้นฐานที่จะอธิบายถึงความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ของครัวเรือนได้ดีนัก แต่อาจมีปัจจัยพื้นฐานอื่นที่อาจส่งผลต่อบัญชีทางประชากรและปัจจัยอื่น ๆ และสามารถอธิบายความหลากหลายของครัวเรือนได้ดีกว่า

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้อมูล SES สัดส่วนครัวเรือนแบบอยู่คนเดียว ครัวเรือน 1 รุ่นและครัวเรือนหัวกลางมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น แต่ยังคงอยู่ในสัดส่วนที่น้อยกว่าครัวเรือนแบบ 2 รุ่นและแบบ 3 รุ่น อย่างไรก็ตามหากแนวโน้มยังคงเป็นอยู่เช่นนี้ สัดส่วนของครัวเรือนอยู่คนเดียว ครัวเรือน 1 รุ่นและครัวเรือนหัวกลางจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตและครัวเรือนแบบ 2 รุ่นและแบบ 3 รุ่นจะมีสัดส่วนที่น้อยลง เมื่อแยกโดยพื้นที่จะพบว่ามีความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันระหว่างสัดส่วนและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนแบบต่าง ๆ ในเขตและนอกเขตเทศบาล ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นคือครัวเรือนส่วนใหญ่ทั้งในและนอกเขตเทศบาลแต่มีสัดส่วนที่ลดลงตามเวลาโดยนอกเขตเทศบาลมีอัตราการลดลงที่สูงกว่า ในเขตเทศบาลครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบหัวกลางมีจำนวนมากกว่ครัวเรือนแบบ 3 รุ่นแต่กลับกันสำหรับนอกเขตเทศบาล อย่างไรก็ตามเมื่อคิดเป็นสัดส่วนและดูที่การเปลี่ยนแปลง ครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมีแนวโน้มลดลงในขณะที่ครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบอยู่คนเดียวมีแนวโน้มสูงขึ้นทั้งในและนอกเขตเทศบาล โดยอัตราการเติบโตของครัวเรือนทั้ง 2 แบบนี้มีค่าสูงกว่าที่นอกเขตเทศบาล ครัวเรือนแบบหัวกลางมีจำนวนน้อยสุดในบรรดาครัวเรือนแบบต่าง ๆ ทั้งในและนอกเขตเทศบาลโดยมีค่าน้อยกว่าร้อยละ 5 ในเขตเทศบาลและน้อยกว่าร้อยละ 10 นอกเขตเทศบาล แต่เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนแล้วมีแนวโน้มที่สูงขึ้น เมื่อดูจากการกระจายตัวของอายุคนในโครงสร้างต่าง ๆ โครงสร้างแบบ 2 รุ่นและแบบหัวกลางจะมีลักษณะของ bimodal distribution อย่างชัดเจนทั้งนี้เนื่องมาจากช่องว่างระหว่างวัยของสมาชิกครัวเรือนโดยเฉพาะครัวเรือนแบบหัวกลางซึ่งช่องว่างระหว่างวัยนั้นมีมากที่สุด

ข้อมูล Townsend Thai ซึ่งเป็นตัวอย่างซ้ำแบบรายเดือนให้ภาพหลายอย่างที่สอดคล้องกับข้อมูล SES นอกเขตเทศบาลซึ่งสามารถใช้เป็นตัวแทนของประเทศได้ โดยครัวเรือน 2 รุ่นมีจำนวนสูงสุด รองลงมาคือครัวเรือน 3 รุ่นแต่ทั้งสองแบบมีแนวโน้มลดลง ครัวเรือน 1 รุ่นมีจำนวนมากสุดเป็นอันดับที่ 3 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สองลำดับสุดท้ายคือครัวเรือนแบบหัวกลางและแบบอยู่คนเดียวและทั้งสองแบบมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นซึ่งสอดคล้องกับผลที่ได้จากข้อมูล SES นอกเขตเทศบาลในกรณีที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเชิงสัดส่วน ที่แตกต่างคือจำนวนครัวเรือนแบบหัวกลางมีมากกว่าจำนวนครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวใน Townsend Thai Survey ในขณะที่จำนวนครัวเรือนแบบหัวกลางมีจำนวนน้อยสุดในข้อมูล SES สำหรับการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนโดยค่าเฉลี่ยของจำนวนครั้งของการเปลี่ยนโครงสร้างคือ 4 ครั้งในช่วง 13 ปีที่ศึกษาและถ้าไม่นับรวมบางครัวเรือนที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนเลยออกไป ค่าเฉลี่ยนี้จะเพิ่มขึ้นเป็น 5.5 ครั้งโดยที่บุรีรัมย์จะมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยที่สุดส่วนจะเชิงเทราจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด สำหรับรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงนั้นครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวมักจะเปลี่ยนมาจากครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบ 2 รุ่นโดยสาเหตุหลัก ๆ นั้นมาจากการย้ายถิ่นซึ่งทำให้จำนวนสมาชิกครัวเรือนลดลงเหลือเพียงคนเดียว ครัวเรือนแบบ 1 รุ่นมักจะเปลี่ยนไปสู่ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นโดยสาเหตุหลัก ๆ มาจากการย้ายถิ่นและในกรณีนี้การเกิดเป็นสาเหตุหนึ่ง รองลงมาคือเปลี่ยนไปเป็นอยู่คนเดียวโดยมีสาเหตุมาจากการย้ายถิ่น ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นมักจะเปลี่ยนไปสู่ครัวเรือน 3 รุ่น ครัวเรือน 1 รุ่นและครัวเรือนอยู่คนเดียว มีจำนวนน้อยมากที่จะเปลี่ยนจากแบบ 2 รุ่นไปสู่แบบหัวกลางโดยสาเหตุหลักมาจากการย้ายถิ่น ครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมักจะเปลี่ยนไปมาระหว่างครัวเรือนแบบ 2 รุ่นและแบบหัวกลางโดยมีสาเหตุหลักมาจากการย้ายถิ่นและการเกิด ส่วนครัวเรือนแบบหัวกลางมักจะเปลี่ยนไปสู่/มาจากครัวเรือนแบบ 3 รุ่นโดยสาเหตุหลักมาจากการย้ายถิ่น จะเห็นว่าสาเหตุส่วนใหญ่ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครัวเรือนของตัวอย่างซ้ำแบบรายเดือนคือการย้ายเข้า/ออก ส่วนสาเหตุด้านการเกิดและการ

เสียชีวิตมีอยู่บ้างแต่ไม่ใช่สาเหตุหลัก ซึ่งผลข้อนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความถี่ในการเก็บข้อมูลตัวอย่างซ้ำของการสำรวจ Townsend Thai คือรายเดือน หากข้อมูลถูกเก็บด้วยความถี่ต่ำลงเช่นรายปีสาเหตุที่พบอาจจะแตกต่างออกไปโดยการย้ายเข้า/ออกอาจมีน้ำหนักน้อยลงในการอธิบาย ส่วนการย้ายเข้าออกนั้นส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นแบบชั่วคราว กล่าวคือสมาชิกที่ย้ายออกไปจะมีการกลับมาที่ครัวเรือนโดยระยะเวลาที่อยู่ที่อื่นจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ถ้าเป็นที่บุรีรัมย์และศรีสะเกษผู้ย้ายออกจะอยู่ที่อื่นนานน้อยกว่ากรณีของฉะเชิงเทราและลพบุรี แต่จะมีการย้ายออกเป็นจำนวนครั้งที่บ่อยกว่า

เมื่อดูจากสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยเด็ก (0-14) วัยทำงาน (15-64) และวัยสูงอายุ (65-99) ในฐานข้อมูล SES แยกตามพื้นที่ในและนอกเขตเทศบาล พบว่าสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยทำงานและวัยสูงอายุนั้นมีแนวโน้มสูงขึ้นแต่ประชากรที่อยู่ในวัยเด็กนั้นลดลงทั้งในและนอกเขตเทศบาล แต่สัดส่วนของเด็กนั้นสูงกว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุพอสมควรและอัตราการลดลงของประชากรที่อยู่ในวัยเด็กนั้นสูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรที่อยู่ในวัยสูงอายุ เมื่อคำนวณเป็นสัดส่วนฟังก์ชันรวม สัดส่วนนี้จะมีแนวโน้มลดลงโดยสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยฟังก์ชันนอกเขตเทศบาลมีค่าสูงกว่าในเขตเทศบาล เมื่อนำสัดส่วนดังกล่าวมาคำนวณเป็นอัตราส่วนฟังก์ชันรวม อัตราส่วนดังกล่าวมีแนวโน้มที่ลดลงทั้งในและนอกเขตเทศบาลแต่ขนาดของสัดส่วนนี้ที่นอกเขตเทศบาลมีค่ามากกว่าในเขตเทศบาลโดยการลดลงนี้เป็นผลมาจากอัตราส่วนฟังก์ชันวัยเด็กเป็นหลัก อัตราส่วนฟังก์ชันวัยเด็กนอกเขตเทศบาลมีค่ามากกว่าและมีอัตราการลดลงที่สูงกว่าในเขตเทศบาลแต่อัตราส่วนฟังก์ชันวัยชราในทั้ง 2 เขตนั้นมีค่าใกล้เคียงกันและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเหมือนกัน การที่ประเทศไทยมีอัตราส่วนฟังก์ชันที่ลดลงในช่วงหลายปีที่ผ่านมา นั้นน่าจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในหลาย ๆ ด้านในระยะสั้นได้

เมื่อนำสัดส่วนของประชากรที่อยู่วัยทำงานคือช่วงอายุ 15-64 ปีในฐานข้อมูล SES มาแยกองค์ประกอบเป็น 3 ส่วนย่อยคือสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยเริ่มต้นการทำงาน (ช่วงอายุ 15-34 ปี) สัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยทำงานหลัก (ช่วงอายุ 35-54 ปี) และสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยสุดท้ายของการทำงาน (ช่วงอายุ 55-64 ปี) พบว่าจากประชากรที่อยู่ในวัยทำงานทั้งหมด สัดส่วนของวัยเริ่มต้นทำงานนั้นมีแนวโน้มลดลงแต่สัดส่วนของวัยทำงานหลักและวัยสุดท้ายของการทำงานนั้นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นอีกภาพหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยลำดับนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ในช่วงปี 2529-2543 สัดส่วนที่ใหญ่ที่สุดนั้นคือวัยเริ่มต้นทำงาน แต่เนื่องจากสัดส่วนนี้มีแนวโน้มที่ลดลง หลังจากปี 2543 เป็นต้นไป สัดส่วนที่ใหญ่ที่สุดจึงเปลี่ยนมาเป็นวัยทำงานหลัก สัดส่วนของวัยสุดท้ายของการทำงานมีขนาดน้อยที่สุดถึงแม้จะมีแนวโน้มสูงขึ้นก็ตาม ซึ่งภาพที่ได้นี้เกิดขึ้นทั้งในและนอกเขตเทศบาล และเมื่อคำนวณเป็นอัตราส่วนของวัยทำงานในช่วงต่าง ๆ ก็จะได้ภาพที่คล้ายคลึงกันคืออัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยเริ่มต้นทำงานมีค่าเกือบถึง 60% ของประชากรที่อยู่ในวัยทำงานทั้งหมดในปี 2529 แต่มีแนวโน้มลดลงจนเหลือน้อยกว่า 40% ในปี 2553 อัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยทำงานหลักมีค่าเพิ่มขึ้นจาก 33% ในปี 2529 เป็นเกือบถึง 50% ในปี 2553 และอัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยสุดท้ายของการทำงานมีค่าเพิ่มขึ้นจากประมาณ 10% ในปี 2529 เป็นเกือบถึง 20% ในปี 2553 ดังนั้นภาพที่ได้ในระดับประเทศทั้งในและนอกเขตเทศบาลคือสัดส่วนของวัยฟังก์ชันเด็กและวัยเริ่มต้นของการทำงานนั้นลดลงในช่วงเวลาที่ศึกษา ในขณะที่สัดส่วนของวัยทำงานหลัก วัยทำงานระยะสุดท้ายและวัยสูงอายุนั้นเพิ่มขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษา

หากดูจากสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือนแต่ละแบบซึ่งวัดได้จากค่าใช้จ่ายในการบริโภคและรายได้ต่อหัว พบว่าครัวเรือนแบบอยู่คนเดียวและแบบ 1 รุ่นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีสุดขณะที่ครัวเรือนแบบแห่วงกลางมีสภาพความเป็นอยู่แย่มาก รองลงมาคือครัวเรือนแบบ 3 รุ่นซึ่งผลนี้สอดคล้องกันทั้งสองฐานข้อมูล ครัวเรือนแห่วงกลางในภาคชนบทมีลักษณะที่

พิเศษประการหนึ่งคือรายได้ที่ยังไม่นับรวมเงินโอนจากคนที่เคยอยู่ในครัวเรือนมาก่อนแล้วย้ายออกนั้นไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในระดับที่เป็นอยู่ ในขณะที่ลักษณะดังกล่าวนี้ไม่พบในครัวเรือนประเภทอื่น อย่างไรก็ตามรายได้เมื่อรวมเงินโอนนี้เข้าไปด้วยแล้วจะมีเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในระดับที่เป็นอยู่และมีการออมอยู่บ้าง ในขณะที่ความช่วยเหลือจากภาครัฐนั้นมีขนาดน้อยสุดเมื่อเทียบกับตัวแปรอื่น ๆ ดังนั้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา ต่อให้ครัวเรือนไม่ได้รับการช่วยเหลือเพิ่มเติมจากภาครัฐนอกเหนือไปจากที่เป็นอยู่ ครัวเรือนในชนบทก็สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไปได้ เมื่อดูจากองค์ประกอบของรายได้ พบว่าค่าจ้าง/เงินเดือนคือสัดส่วนหลักของรายได้ครัวเรือนทั้งในและนอกเขตเทศบาล แต่สัดส่วนรองลงมาในเขตเทศบาลกลับเป็นรายได้สุทธิจากการเกษตรในขณะที่ยอดส่วนจากรัฐกิจมีค่าค่อนข้างน้อยในเขตเทศบาล แตกต่างจากนอกเขตเทศบาลที่รายได้สุทธิจากการเกษตรมีสัดส่วนที่น้อยกว่ารายได้สุทธิจากรัฐกิจ และพบว่าเงินโอนจากคนนอกครัวเรือนมีบทบาทอย่างสำคัญสำหรับครัวเรือนแบบห่วงกลางโดยเมื่อเทียบกับองค์ประกอบอื่น ๆ ของรายได้แล้ว เงินโอนมีสัดส่วนที่สูงสุดซึ่งลักษณะนี้พบได้เฉพาะครัวเรือนแบบห่วงกลางเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของครัวเรือนยากจนในโครงสร้างครัวเรือนประเภทต่าง ๆ พบว่าสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนนอกเขตเทศบาลมีค่าสูงกว่าในเขตเทศบาล ครัวเรือนแบบห่วงกลางและแบบ 3 รุ่นมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนอยู่มากที่สุดโดยในเขตเทศบาลนั้นสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนมีมากที่สุดที่ครัวเรือนแบบห่วงกลางแต่นอกเขตเทศบาลนั้นครัวเรือนแบบ 3 รุ่นมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนอยู่มากที่สุด แต่สัดส่วนนี้มีแนวโน้มลดลงตามเวลา ครัวเรือนแบบ 2 รุ่นมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนอยู่เป็นอันดับที่สามทั้งในและนอกเขตเทศบาลและมีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกัน ส่วนสองลำดับสุดท้ายคือครัวเรือนแบบ 1 รุ่นและแบบอยู่คนเดียวซึ่งมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนอยู่น้อยที่สุดทั้งในและนอกเขตเทศบาล ดังนั้นโครงสร้างแบบ 3 รุ่นและแบบห่วงกลางอาจมีความสัมพันธ์กันกับความยากจนและความเสี่ยงที่จะตกอยู่ภายใต้ความยากจน

ผลการศึกษาจากสมการถดถอยพบว่าโครงสร้างประชากรมีผลในการอธิบายตัวแปรทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ของครัวเรือน สัดส่วนของวัยเริ่มต้นทำงานส่งผลทางลบต่อตัวแปรตามต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติขณะที่สัดส่วนของวัยทำงานหลักมีผลทางบวกต่อค่าใช้จ่ายในการบริโภค รายได้ แต่มีผลทางลบต่อเงินโอนเข้าสู่ครัวเรือนและเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล ดังนั้นเมื่อครัวเรือนมีสัดส่วนของวัยทำงานหลักเพิ่มขึ้นมีผลให้การบริโภคต่อหัวและรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น แต่เงินโอนจากนอกครัวเรือนและได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐลดลง สัดส่วนของผู้สูงอายุในครัวเรือนส่งผลทางลบต่อค่าใช้จ่ายในการบริโภค รายได้ต่อหัว และการลงทุนของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญ แต่ส่งผลทางบวกต่อเงินโอนเข้าสู่ครัวเรือนและการได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐ ดังนั้นเมื่อครัวเรือนมีสัดส่วนของผู้สูงอายุมากขึ้น การบริโภคและการลงทุนต่อหัวจะลดลงและรายได้ต่อหัวจะลดลง แต่จะได้รับเงินโอนจากนอกครัวเรือนและเงินช่วยเหลือจากรัฐมากขึ้น อย่างไรก็ตามผลทางปัจจัยประชากรที่พบนี้อาจจะไม่ใช่ปัจจัยพื้นฐานที่แท้จริงเพราะตัวแปรควบคุมความหลากหลายทางด้านพื้นที่ เวลา และความหลากหลายของครัวเรือนถูกควบคุมไว้ ผลที่พบก่อนหน้านั้นส่วนใหญ่จะหายไป ดังนั้นอาจมีปัจจัยพื้นฐานอื่นที่อาจส่งผลกระทบต่อปัจจัยทางประชากรและปัจจัยอื่น ๆ และสามารถอธิบายความหลากหลายของครัวเรือนได้ดีกว่าตัวแปรที่ใช้นี้

เมื่อพิจารณาจากด้านสภาพความเป็นอยู่ เนื่องจากครัวเรือนแบบห่วงกลางมีสภาพความเป็นอยู่ที่แย่สุด หากภาครัฐต้องการให้ครัวเรือนแต่ละประเภทมีสภาพความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกันมากขึ้น ครัวเรือนแบบห่วงกลางในชนบทควรเป็นเป้าหมายของการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลมากที่สุดเมื่อเทียบกับครัวเรือนประเภทอื่น เนื่องจากอัตราส่วนพึ่งพิงของครัวเรือนแบบห่วงกลางนั้นมีค่าสูงสุดและอายุที่เพิ่มขึ้นตามเวลาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การช่วยเหลืออาจอยู่

ในรูปเงินโอนที่คำนวณจากอัตราส่วนพึ่งพิงและอายุของผู้สูงอายุในครัวเรือนนั้น ๆ เป็นหลัก แต่ขนาดของเงินโอนที่เหมาะสมยังเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมเพราะขนาดที่น้อยเกินไปจะทำให้สภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นได้ไม่มากนัก ในขณะที่ขนาดที่มากเกินไปอาจจะเป็นแรงจูงใจให้ครัวเรือนประเภทอื่นเปลี่ยนมาเป็นครัวเรือนแบบแห่วงกลางซึ่งนั่นจะเป็นผลที่ไม่พึงปรารถนาในเชิงนโยบาย

บรรณานุกรม

กรกรณ์ย์ ชีวะตระกูลพงษ์ และ จันท์ทิพย์ บุญประกายแก้ว (2553) ระบบหลักประกันรายได้สำหรับผู้สูงอายุและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ใน วรเวศม์ สุวรรณระดา (2553) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาค

กรกรณ์ย์ ชีวะตระกูลพงษ์ และ ดนุพล อริยสังจากร (2556) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าระหว่างประเทศ ใน วรเวศม์ สุวรรณระดา (2556) สังคมสูงวัยกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ธนะพงษ์ โพธิ์ปิติ และ กิริยา กุลกลการ (2553) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างต่อผลผลิต ใน วรเวศม์ สุวรรณระดา (2553) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาค

ธนะพงษ์ โพธิ์ปิติ และ กิริยา กุลกลการ (2553) การใช้แรงงานต่างด้าวเพื่อเพิ่มผลผลิตในภาวะสังคมสูงวัย ใน วรเวศม์ สุวรรณระดา (2553) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาค

สมประวิณ มั่นประเสริฐ (2553) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อแบบแผนการบริโภคของครัวเรือนไทย ใน วรเวศม์ สุวรรณระดา (2553) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาค

สวรัย บุญยमानนท์ และ ปภัศร ชัยวัฒน์ (2556) นโยบายและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรสูงอายุ ใน วรเวศม์ สุวรรณระดา (2556) สังคมสูงวัยกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ

โครงการ “ผลกระทบของปัจจัยประชากรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบท”

Chantal Herberholz, วรเวศน์ สุวรรณระดาและนันท์รัตน์ ตั้งวิฑูระธรรม (2556) Economic Impact of Demographic Change on Well-being in Rural Thailand: A Cross-sectional Relationship ใน วรเวศน์ สุวรรณระดา (2556) สังคมสูงวัยกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ

วรเวศน์ สุวรรณระดา (2553) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาค สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

วรเวศน์ สุวรรณระดา (2556) สังคมสูงวัยกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

Gary S.Becker, Kevin M. Murphy, and Robert Tamura (1990). Human Capital, Fertility, and Economic Growth. *Journal of Political Economy*, p.S12-S37.

David Bloom, David Canning and Jaypee Sevilla (2002), The Demographic Dividend: A New Perspective on the Economic Consequences of Population Change, RAND, MR-1274, Santa Monica, Calif.

David Bloom, and Jeffrey Williamson (1998), Demographic Transitions and Economic Miracles in Emerging Asia, *World Bank Economic Review*, Vol. 12, No. 3, 419–455.

Haifeng Zhang, Hongliang Zhang, Junsen Zhang (2015), Demographic Age Structure and Economic Development: Evidence from Chinese provinces. *Journal of Comparative Economics*, 43 170–185

Thomas Malthus (1798). *An Essay on the Principle of Population*. อ่านได้ที่ <http://www.econlib.org/library/Malthus/malPop.html>

Robert M. Solow (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, p.65-94.

โครงการ “ผลกระทบของปัจจัยประชากรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบท”

Zheng Wei, and Rui Hao (2010), Demographic Structure and Economic Growth: Evidence from China. *Journal of Comparative Economics*, 38 472–491